

อนุสรณ์
ในการฌาปนกิจศพ
นายเฮง ธนสุกาญจน์
บิดาพระภิกษุ อคฺคชวโน

(พันตำรวจตรี เชาวน์ ธนสุกาญจน์)

ณ สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส

วันพุธ ที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๑๑

คำนำ

ของ พลตำรวจเอก ประเสริฐ รุจิรวงศ์

และ

ท่านผู้หญิงอุดมลักษณ์ ศรียานนท์

ຄຳນຳ

[illegible] ຂອງ

ແລະ

[illegible]

บุตรที่ดีอันควรแก่การยกย่องสรรเสริญ

บิดา *มารดาทุกคนย่อมปรารถนาที่จะเห็นบุตรของตนประพฤติ ในทางที่ชอบทั้งใจและกายถึงแม้จะไม่ร่ำรวยเงินทองและลาภยศก็ตาม เพราะเมื่อบุตรประพฤติตนอยู่ในศีลในธรรม จิตใจของท่านก็จะผ่องใสเป็นสุข แม้จะล่วงลับดับขันธ์ไป ดวงวิญญาณก็จะมีแต่ความสุขสงบ อะไรจะมาทำให้บิดามารดาเป็นห่วงทุกข์ร้อนเกินไปกว่าความเป็นอยู่และการปฏิบัติตนของบุตรเป็นไม่มี ดังนั้นบุตรที่ดีทุกคนจึงไม่ควรเว้นปฏิบัติตนให้เหมาะสมอยู่ ในครรลองคลองธรรมเพื่อทดแทนพระคุณของผู้บังเกิดเกล้าทั้งในยามที่ท่านยังมีชีวิตอยู่และแม้เมื่อท่านหาชีวิตไม่แล้ว*

พระภิกษุอคฺคชวโนได้แสดงตนแล้วว่า *เป็นบุตรที่ดีอันควรแก่การยกย่องสรรเสริญ* เพราะท่านยอมสละความสุขทางฆราวาสหันเข้าหาสัจจะจากพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ซึ่งเป็นการตั้งใจกระทำชอบเพื่อทดแทนพระคุณของโยมบิดา การอุปสมบทนั้นถ้าเป็นบุคคลทั่ว ๆ ไป ก็ไม่มีปัญหายุ่งยากอะไรมาก *แต่สำหรับท่านอคฺคชวโนนั้นนับได้ว่าเป็นเรื่องมหัศจรรย์อย่างยิ่ง แม้แต่ญาติสนิทมิตรสหายก็ไม่มีใครคาดคิดว่าท่านจะสามารถสลัดตัดทิ้งกิเลส ซึ่งหมกมุ่นมาเป็นเวลานานกลับมาถือเพศบรรพชิตได้* ซึ่งท่านก็ได้กระทำแล้วและยังคงรักษาตนอยู่ในสมณเพศตราบเท่าทุกวันนี้ แสดงว่าท่านมีจิตใจเข้มแข็งจริงทั้งนี้ก็เพราะท่านมีความตั้งใจแน่วแน่ที่จะสนองพระคุณของ โยมบิดาผู้มีพระคุณสุดจะพรรณนา *พร้อมกันนั้นก็ยังตั้งจิตแผ่กุศลให้แก่ผู้ที่มีพระคุณซึ่งเคยชุบเลี้ยงท่านอย่างถึงขนาดในอดีตสมัยด้วย อันนับได้ว่าเป็นการปฏิบัติชอบทวีคูณ*

บุคคล ใดที่สามารถเอาชนะความอ่อนแอทางจิตอันเนื่องมาแต่ความเสีย ใจที่ตนต้องสูญเสียลาภยศสรรเสริญลงอย่างกระทันหัน ปล่อยตัวให้ตกเป็นทาสของสิ่งมึนเมาซึ่งฉุดให้ตนเองตกต่ำจมดิ่งลงไปสู่ความเสื่อมทั้งกายและใจ แล้วกลับได้คิดด้วยความสว่างจากปัญญาของตนเองยอมละทิ้งสิ่งซึ่งเคยปฏิบัติจนเป็นนิสัย ตัดใจเลิกขาดจาก

สิ่งซึ่งน้อยคนที่เมื่อลุ่มหลงแล้วจะสามารถก้าวกลับออกมาอีกได้ บุคคลนั้นสมควรที่จะได้รับการยกย่องและสรรเสริญโดยแท้จริง

พระภิกษุอคฺคชวโนกำหนดการฌาปนกิจศพโยมบิดา (เฮง ธนสุกาญจน์) ในวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๑๑ ว่าเป็นสัมมาปฏิบัติครั้งสุดท้ายก่อนที่อังคารของโยมบิดาจะมอดไหม้ ด้วยกุศลผลบุญอันยิ่งใหญ่ ซึ่งบุตรของท่านได้กระทำในครั้งนี้ อันเป็นสิ่งที่ดีงามทุกประการ ทั้งทางด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรมประจำชาติไทยเรา ข้าพเจ้าเชื่อว่าดวงวิญญาณของโยมบิดา ไม่ว่าจะสถิตอยู่ ณ ที่ใด ย่อมจะปลาบปลื้มยินดีที่ได้เห็นการกระทำดุจเช่นองคุลิมานของบุตรอันเป็นสุดที่รักของท่าน และคงจะสิ้นห่วงใย มีแต่ความสงบสุขตลอดไป ซึ่งข้าพเจ้าเองก็พลอยพากพูมใจและปลื้มปีติ ด้วยอย่างจริงใจ

พล.ต.อ. ป.จุฑิกาภ

(ประเสริฐ รุจิรวงศ์)

คำไว้อาลัย

ท่านอคฺคชวโน (พ.ต.ต. เชาวน์ ธนสุกาญจน์) ได้ขอให้ดิฉันเขียนข้อความขณะที่ท่านรับราชการตำรวจอยู่กับอธิบดีเพื่อลงในหนังสือไว้อาลัย คุณเฮง ธนสุกาญจน์ ผู้เป็นบิดา

ท่านอคฺคชวโน (พ.ต.ต. เชาวน์ ธนสุกาญจน์) เป็นผู้มีนิสัยกล้าหาญ ใจเยือกเย็น กิริยาวาจาสุภาพเรียบร้อย และมองผู้อื่นในด้านดีอยู่เสมอ ทราบว่าเป็นบุตรคนเดียวของบิดามารดา สิ่งที่น่านิยมชมเชย คือมีความเคารพกตัญญู ใช้สติปัญญาที่รอบรู้เพื่อตอบแทนคุณผู้มีพระคุณด้วยจิตใจที่มั่นคง

ขออานิสงส์ผลบุญอันเกิดจากการตั้งปณิธาน อย่างแรงกล้า ของท่าน ที่นำตนเข้าสู่บวรพุทธศาสนา เพื่อบำเพ็ญกุศลอุทิศแก่บิดาผู้เป็นบุพการีจงเป็นปัจจัยส่งดวงวิญญาณของคุณเฮง ธนสุกาญจน์ ไปสู่สุคติในสัมปรายภพ เทอญ.

อุดมลักษณ์ ศรีธนพัฒ

นายเฮง ธนสุกาญจน์

ชาตะ ๒๔๒๒

มรณะ ๗ มกราคม ๒๔๙๒

ชีวประวัติ

นายเฮง ธนสุกาญจน์

តិរះរបកធើ

ម៉ែឡូកកុម៉ា ខេមរា

ชีวประวัติ

นายเฮง ธนสุกาญจน์

นายเฮง ธนสุกาญจน์ เป็นบุตรคนที่ ๕ ของขุนสุธน (นายอากรบ่ำ) และนางนิ่ม ธนสุกาญจน์ เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๒ ที่ปากคลองตลาด หน้าโรงเรียนราชินี จังหวัดพระนคร มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน ๕ คนคือ

๑. *นางทรัพย์ บุณยนิตย์*
๒. *นางจันทร์ วรรณพฤกษ์*
๓. *นายฮวด ธนสุกาญจน์*
๔. *นายจึ๊ ธนสุกาญจน์*
๕. *นายเฮง ธนสุกาญจน์*

มีพี่น้องต่างมารดาอีก ๒ คน คือ

๑. *นายหลง ธนสุกาญจน์*
๒. *นายกี่ ธนสุกาญจน์*

ทุกคนถึงแก่กรรมหมดแล้ว

นายเฮง ธนสุกาญจน์ ได้สมรสกับนางเขียน ธนสุกาญจน์ เกิดบุตรเพียงคนเดียว คือ พันตำรวจตรี เชาวน์ ธนสุกาญจน์

นางนิ่มผู้เป็นมารดาได้ถึงแก่กรรมตั้งแต่ นายเฮง ธนสุกาญจน์ ยังมีอายุเพียง ๓—๔ ขวบเท่านั้น จึงได้ตกอยู่ในความเลี้ยงดู—อุปการะใกล้ชิดของพี่สาว ๒ คน จนอายุประมาณ ๑๐ กว่าขวบ ได้ถูกส่งตัวไปอยู่ที่บ้านเดิมของของขุนสุธน (นายอากรบ่ำ) ผู้พ่อ ณ ประเทศจีน และได้สมรสครั้งแรก ณ ประเทศจีน เกิดบุตรชายชื่อ ซึงฉ่ายโป๊ (เมื่อโตเป็นหนุ่มได้เข้ามาอยู่ในประเทศไทย เปลี่ยนชื่อว่า นายโพธิ์ ธนสุกาญจน์ ขณะนี้ถึงแก่กรรมแล้ว

นายเฮง ธนสุกาญจน์ เป็นผู้มีจิตใจเข้มแข็ง—ซื่อสัตย์กตัญญู โอบอ้อมอารีแก่คนทั่วไป โดยเฉพาะผู้ยากจนต่างแซ่ซ้องสรรเสริญ ถึงกับเรียกขานว่า "นาย" จนติดปากโดยทั่วกัน นายเฮง ธนสุกาญจน์ ถึงแก่กรรมด้วยโรคหัวใจวายเมื่อวันที่ ๗ เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๙๒ รวมอายุได้ ๗๐ ปี

คำโมทนา

ของ

พระธรรมไตรโลกาจารย์

[illegible]

ដោយ

[illegible]

คำโมทนา

พระ พ.ต.ต.เชาวน์ อัคคชวิน มีศรัทธามาบวชพรรษานี้ เพื่ออุทิศส่วนกุศลผลบุญแด่คุณโยมบิดาที่ล่วงลับไปแล้ว และอยู่มาจนกระทั่งจัดการฌาปนกิจศพเสร็จแล้วจึงจะลาสิกขา น่าโมทนาความกตัญญูกตเวทีนี้เปนอย่างมาก เพราะเปนการปฏิบัติชอบยิ่ง ไม่มีสิ่งใดที่จะเปนการสนองพระคุณท่านผู้บังเกิดเกล้าเท่าการบวชให้นี้เลย ความกตัญญูกตเวทีเปนเครื่องหมายของคนดี ใครมี คนนั้นก็เปนคนดีที่มีความดีชนิดเปนรากแก้วของความดีทั้งหลาย หากคุณโยมบิดาได้ทราบ ก็จะยินดีปรีดาอนุโมทนาส่วนบุญกุศล และอำนวยอวยพรให้บุตรสุดที่รักนี้ มีแต่ความสุขความเจริญ เหมือนเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ทุกประการ.

พระธรรมไตรโลกาจารย์

วัดเทพศิรินทราวาส.

คำไว้อาลัย

ของ

พระเทพเมธากร

คำไว้อาลัย

ของ

พระเทพเมธากร

บิดา*มารดา ย่อมเป็นที่เคารพนับถือเป็นที่ปรารถนาของบุตรธิดา เพราะท่านมีอุปการะมากแก่บุตรธิดา เป็นผู้ปกปักรักษาเลี้ยงดูบุตรธิดาและเป็นผู้แสดงให้รู้กิจการในโลกนี้ เมื่อท่านยังอยู่ก็เป็นที่อบอุ่นไม่ว้าเหว่เปล่าเปลี่ยว คนที่มีความเคารพนับถือซึ่งกันและกันย่อมไม่ปรารถนาที่จะพลัดพรากจากกัน แต่ก็ไม่มีใครสามารถจะได้ดังปรารถนา เพราะชีวิตของมนุษย์มีความตายเป็นที่สุดเหมือนกันทุกชีวิต*

ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมํ

ทุกสิ่งทุกอย่าง เมื่อมีความเกิดขึ้นแล้วเป็นธรรมดา ทุกสิ่งทุกอย่างนั้นล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา

พระอคฺคชวโน ก่อนบวช ได้ผ่านชีวิตแบบชาวโลกมานาน รู้จักโลกมาแล้วเป็นอย่างดี ได้ประสบทั้งอิฏฐารมณ์ และอนิฏฐารมณ์ ในครั้งสุดท้ายได้ประสบเคราะห์กรรมอย่างหนัก แทบว่าจะเอาชีวิตไม่รอด ต้องสูญเสียตำแหน่งหน้าที่การงานโดยกระทันหัน ไดรับทุกข์โทมนัสเสียใจอย่างมาก เพราะกระทบกับอนิฏฐารมณ์อย่างแรง ขาดสติความยั้งคิดใช้ของมึนเมาเป็นเครื่องแก้ทุกข์ ภายหลังกลับใจคิดได้ว่าเป็นอบายมุขจึงละเลิกโดยเด็ดขาด เมื่อได้ชัยชนะแก่สิ่งชั่วร้ายแล้ว จึงคิดจะบวชอุทิศส่วนกุศลให้แก่คุณโยม ผู้ล่วงลับไปสู่ปรโลกแล้ว ผู้ใหญ่หลายท่านทราบข่าวนี้ ต่างก็ยินดีสนับสนุน **อนุโมทนาเป็นข่าวใหญ่ ท่านอธิบดีกรมตำรวจ รับเป็นเจ้าภาพ**

ตามปกติ พระอคฺคชวโน เป็นผู้รักความจริง รักความยุติธรรม นิยมความสามัคคี มีนิสัยโอบอ้อมอารี ชอบช่วยเหลือคนอื่น ไม่เอาเปรียบใคร มีอปจายนธรรม

ต่อผู้ใหญ่ มีมิตรธรรมต่อคนเสมอกัน มีเมตตาธรรมต่อผู้น้อย วางตนได้สม่ำเสมอตลอดมา ปรากฏว่ามีเพื่อนฝูงมิตรสหายมากมาย ทั้งในยามรุ่งเรืองและในยามตกต่ำ เมื่อบวชแล้ว มีอุตสาหพากเพียรพยายามศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยตลอดไตรมาส เวลานี้กำลังเตรียมงานที่จะทำการฌาปนกิจศพคุณโยม ในวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๑๑ นี้

พระอคฺคชวโน หรือพระพันตำรวจตรี เชาวน์ ธนสุกาญจน์ *เป็นผู้ที่โยมรักใคร่ห่วงใยมาก หากได้ทราบพฤติการณ์ดังกล่าวมา คงจะมีความปลาบปลื้มปีติยินดีเป็นอย่างยิ่ง*

ด้วย*อำนาจแห่งกุศลกรรมความดีทั้งหลายที่* **นายเฮง ธนสุกาญจน์** *ได้สั่งสมกระทำไว้แล้วก็ดี ที่พระอคฺคชวโน บวชอุทิศกุศลสนองพระคุณและบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานอุทิศเนื่องในโอกาสฌาปนกิจศพคุณโยมในครั้งนี้ก็ดี จงบันดาลให้นายเฮง ธนสุกาญจน์ ประสบสันติสุขในสัมปรายภพทุกประการเทอญ*

พระเทพ เมธากร

พ่อ – แม่

ของ

พระเทพกวี

ต่อผู้ใหญ่ มีมิตรธรรมต่อคนเสมอกัน มีเมตตาธรรมต่อผู้น้อย วางตนได้สม่ำเสมอตลอดมา ปรากฏว่ามีเพื่อนฝูงมิตรสหายมากมาย ทั้งในวงการ [illegible] และในวงการ [illegible] เมื่อบวชแล้ว มีอุตสาหพยายามเพื่อการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยตลอดไตรมาส [illegible] งานที่จะทำการฌาปนกิจศพคุณโยม ในวันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๒๓ นี้

พระ[illegible] หรือพระพันตำรวจตรี เชาวน์ [illegible] เป็นผู้ [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] มาเพ็ญ ธนสุขเพ็ญ ได้ *[illegible]*

พ่อ–แม่

พ่อแม่ *เป็น พระอรหันต์ ของลูก*

พ่อแม่ *เป็น พระพรหม ของลูก*

พ่อแม่ *เป็น บุรพาจารย์ ของลูก*

พ่อแม่ *เป็น ทิศเบื้องหน้า ของลูก*

พ่อแม่ *เป็น อาหุไนยบุคคล ของลูก*

พ่อแม่ *เป็น เพื่อนแท้ ของลูก*

พ่อแม่ *เป็น ที่พึ่ง ของลูก*

พ่อแม่ *เป็น สมบัติอันล้ำค่า ของลูก*

พ่อแม่ *เป็น เจ้าชีวิต ของลูก*

พ่อแม่ *เป็น บ่าวผู้จงรักภักดี ของลูก*

พ่อแม่ *เป็น นักเสียสละอย่างยอดเยี่ยม ของลูก*

พ่อแม่ *เป็น นักร้องเอก ของลูก*

พ่อแม่ *เป็น คนรักดั้งเดิม ของลูกและรักลูกจนตายจาก*

ดังนั้นลูกจึงต้องมีความกตัญญูกตเวทีต่อพ่อแม่ ความกตัญญูกตเวทีเป็นสิ่งมีคุณค่าสูงทางใจและทำคนให้เป็นคน

“อริยมรดกของโยมพ่อ”

โดย

อคฺคชวโนภิกขุ

(พ.ต.ต. เชาวน์ ธนสุกาญจน์)

"อริยมรดกของโยมพ่อ"

โดย อคฺคชวโนภิกขุ (พ.ต.ต. เชาวน์ ธนสุกาญจน์)

ก่อนอื่นต้องขออภัยดวงวิญญาณโยมพ่อเป็นอย่างยิ่ง ที่ได้ปล่อยให้เวลาล่วงเลยมาเกือบ ๒๐ ปี แต่พึ่งมาประกอบพิธีฌาปนกิจศพโยมพ่อในวันนี้ ทั้งที่ยังพอมีโอกาสอยู่บ้าง แม้เมื่ออดีตสมัย เมื่อครั้งโยมพ่อยังมีชีวิตอยู่ โยมพ่อได้เคยพร่ำตักเตือนสั่งสอนอบรมลูกว่า

" ถ้าจะทำสิ่งใดให้พิจารณาตัวเองเสียก่อนว่าจะสามารถทำสิ่งนั้นได้ดีที่สุดหรือไม่ เมื่อพิจารณาตัวเองแล้วเห็นว่าสามารถทำได้ดีที่สุด จึงทำ และทำทันทีโดยไม่ลังเลหรือหวั่นเกรงต่ออุปสรรคใด ๆ ทั้งสิ้น แต่ในทางกลับกัน เมื่อพิจารณาตัวเองแล้วเห็นว่าไม่สามารถทำได้ดีถึงที่สุด จงอย่าทำ และอย่าทำเป็นอันขาด" นี่แหละคือเหตุผลที่ว่าทำไมการฌาปนกิจศพโยมพ่อจึงรอเนิ่นช้ามาตั้งเกือบ ๒๐ ปี ตลอดระยะเวลา ๒๐ ปีอันยาวนานนี้ลูกของโยมพ่อมิได้มีความสุขกายสบายใจโดยจริงแท้เลย ยิ่งมาหวนคิดเปรียบเทียบสำหรับผู้ใดใครอื่นซึ่ง *เขาเหล่านั้นส่วนมากต่างมีโอกาสทั้ง 'กตัญญู' และ 'กตเวที' ต่อผู้บังเกิดเกล้าของเขาด้วยกันทั้งนั้น แต่สำหรับตัวลูกเองแล้วมิได้มีโอกาสเช่นนั้นเลย เนื่องจาก 'โยมพ่อ' ได้ด่วนสิ้นชีวิตจากลูกไปเสียก่อนในขณะที่ลูกยังไม่เป็นเนื้อ-เป็นตัวยังไม่เป็นหลักเป็นฐาน* จนถึง "วันนี้" วันที่ลูกปลื้มปีติ จนมิอาจสรรหาคำใดมากล่าวได้ ด้วยได้รับเมตตากรุณาจากโยม "พี่ดม" (คุณหญิงอุดมลักษณ์ ศรียานนท์) ผู้มีพระคุณแก่ลูกในอดีตสมัย และโยมท่านอธิบดีตำรวจ (พล.ต.อ. ประเสริฐ รุจิรวงศ์) ผู้มีพระคุณในปัจจุบันสมัย ร่วมพร้อมกันเป็น "**เจ้าภาพ**" ประกอบพิธีฌาปนกิจศพโยมพ่อในวันนี้ ลำพังตัวลูกเองแล้วยังไม่ทราบว่าจะต้องรอ "วันนี้" ไปอีกนานเท่าไร วิญญาณของโยมพ่อสถิตอยู่ ณ ที่ใดขอจงได้รับทราบ และได้รับรู้ความจริง

แท้แห่งน้ำใจของลูกที่จะพึงมีพึงตอบต่อผู้มีพระคุณทั้งสอง ทั้งในปัจจุบันและอนาคต.... อัน 'น้ำใจ' พึง 'ตอบ' ด้วย 'น้ำใจ'

ลูกภูมิใจที่ได้เกิดมาเป็นลูกของโยมพ่อ โยมพ่อเป็นเพียงคนธรรมดาสามัญ ความรู้ในทางภาษาไทยพออ่านออกเขียนได้ ส่วนความรู้ทางภาษาจีนนั้น อาศัยที่โยมพ่อเป็น "ลูกจีน" เกิดในเมืองไทย ถูกส่งไปอยู่เมืองจีนสิบกว่าปีจึงสามารถอ่านและพูดภาษาจีนได้เป็นธรรมดา ก็เท่านั้นเอง สำหรับความรู้ของโยมพ่อของลูก ....แต่สิ่งหนึ่งที่ยังฝังใจตรึงใจลูกมาตราบเท่าทุกวันนี้ คือความซื่อสัตย์สุจริตต่อคนอื่นผู้ให้ความเชื่อถือในตัวโยมพ่อ และเหนือสิ่งอื่นใด คือความซื่อสัตย์ในตนเอง ความเข้มแข็งเด็ดขาดในการต่อสู้กับชีวิตและการตัดสินใจ ลูกยังจำได้ดี แม้ว่าในครั้งนั้นลูกจะยังมีอายุประมาณ ๑๐ ขวบเท่านั้น และเชื่อว่าเหตุการณ์ในครั้งนั้น บรรดาญาติผู้ใหญ่และเพื่อนบ้านแถวถนนตกก็คงยังจำได้ พ่อของลูกเป็นเจ้าของร้านขนาด ๓ คูหา มีเรือบรรทุกวัว บรรทุกฟางหลายสิบลำ ในสมัยนั้นนิยมการ "เล่นแชร์" กันมาก โยมพ่อของลูกเป็น "ตั้วเถ๊าแชร์" รายใหญ่ที่สุดในถนนตก วันหนึ่งโดยไม่คาดฝันความหายนะก็มาถึงครอบครัวของเรา เพราะพวกที่ "เบี้ยแชร์" เอาเงินไปก่อน เมื่อได้รับเงินไปแล้วไม่ยอมส่ง "เงินแชร์" มาให้โยมพ่อซึ่งเป็น "ตั้วเถ๊า"

ส่วนพวกที่ยังไม่ได้ "เบี้ยแชร์" ไป ต้องการ "เงินแชร์" ของเขากลับคืน โยมพ่อในฐานะเป็น "ตั้วเถ๊าแชร์" ผู้รับผิดชอบยอมขายร้าน ๓ คูหา เรือบรรทุกวัว บรรทุกฟาง หลายสิบลำ เพื่อนำเงินไปชดใช้ให้แก่ผู้เล่นแชร์ที่ยังไม่ได้รับเงิน โดยมิได้บิดพลิ้วเกี่ยงงอนเลย มิหนำซ้ำโยมพ่อยังพูดกับโยมแม่ว่า "ทำอย่างไรได้เมื่อหมดก็หมดไป ไม่ตายก็หาใหม่ พวกนี้เขาเชื่อเรานี่ เขาไม่ได้เชื่อพวกที่ "เบี้ยแชร์" รับเงินไปก่อน"

ผลคือครอบครัวของเราสิ้นเนื้อประดาตัว ต้องอพยพไปอาศัยอยู่กับโยมป้า (คุณหญิงธรรมศาสตร์ภูบาล เป้า อภัยสุวรรณ) ที่บ้านวัดมหรรณพ์ ฯ เสาชิงช้า

นี่แหละคือโยมพ่อของลูก โยมพ่อผู้ยอมสิ้นเนื้อประดาตัว ยอมแม้ให้ลูกเมียลำบากเพียงเพื่อรักษาสัจจวาจาและ "ศรัทธา" ที่ผู้อื่นมีในตัวโยมพ่อเท่านั้น โดยความ

จริงในครั้งนั้น ด้วยความอ่อนวัยของลูกมิได้มองเห็น "คุณวิเศษ" ของโยมพ่อของลูกเลย มิหนำซ้ำยังช่วยกันกับโยมแม่ซึ่งก็อ่อนแอและกลัวความยากลำบากตามวิสัยหญิงตัดพ้อต่อว่าโยมพ่อที่ทำให้ครอบครัวของเราต้องลำบากยากเข็ญ ด้วยการตัดสินใจของโยมพ่อแต่ผู้เดียว โยมพ่อได้แต่ส่ายหน้าเอามือลูบศีรษะของลูกแล้วบอกว่า "พ่อพูดอะไรไม่ถูก เมื่อโตขึ้นแล้วลูกจะรู้เอง ลูกมีเลือดพ่อ เมื่อลูกโตเป็นผู้ใหญ่แล้วลูกจะรู้เองว่าพ่อทำผิดหรือถูก" ไม่เคยทำให้โยมพ่อผิดหวัง ลูกจึงเป็นเสมือนแก้วตาของโยมพ่อ

"เรา" มีความสนิทสนมใกล้ชิดกันพิเศษไม่ว่ายามกิน–ยามนอน หรือแม้โยมพ่อจะไปแห่งหนตำบลใด จะต้องมีลูกติดสอยห้อยตามเป็นเงาตามตัวตลอดเวลา

ในครั้งนั้นลูกยังเคยคิดตามประสาเด็กว่า คงไม่มีพ่อคนใดที่จะรักลูกเหมือนกับโยมพ่อของลูกรักลูก และคงไม่มีลูกคนใดที่จะรักพ่อเหมือนกับลูกรักโยมพ่อของลูก ไม่เคยมีสิ่งใดที่ลูกต้องการจากโยมพ่อแล้วไม่ได้ เช่น ครั้งหนึ่งลูกเกิดอยากเป็น "พระเอกคาวบอย" ขี่ม้า—ยิงปืนเหมือนอย่างภาพยนตร์คาวบอยที่กำลังเฟื่องในสมัยนั้น โยมพ่อก็สู้อุตส่าห์ตามใจถึงขนาดซื้อ "ม้า" (ม้าจริงๆ) พร้อมทั้งจัดหาครูผู้ฝึกสอนมาเสร็จ สอนกันได้ไม่นานเท่าไรก็เกิดเหตุ เพราะ "ครู" แอบไปสูบ "กัญชา" เสียเพลิน ปล่อยให้ลูกศิษย์แสดงท่า "พระเอก" อยู่คนเดียว

ผลก็คือลูกตกม้าและยังมีรอยจารึกติดตัวมาจนถึงทุกวันนี้ เรื่องราวระหว่างโยมพ่อกับลูกที่แสดงถึงความรักใคร่—ใกล้ชิด—สนิทสนม และตามใจลูกนั้นมีมากมายสุดจะพรรณนาจะควรกล่าวให้มากความไปไย รังแต่จะเพิ่มความชอกช้ำอาลัยอาวรณ์มากขึ้นเพียงนั้น แม้โยมแม่เองยังเคยพูดเล่น ๆ กับลูกบ่อย ๆ ว่า "แกเป็นลูกพ่อไม่ใช่ลูกแม่" และตัวลูกเองก็มีความเป็น "ลูกน้อย" ของโยมพ่อ ใช้สรรพนามแทนตัวเองว่า "หนู" ตลอดมา แม้เมื่อวันที่ลูกสูญเสียโยมพ่อไปตลอดกาล

ลูกไม่อยากพูดถึง–ไม่อยากนึกถึงวันนั้น วันซึ่งลูกสูญเสียโยมพ่อไป มันเจ็บปวดในหัวใจสุดจะทน วันนั้นเองเป็นวันแรกที่ลูกรู้ว่า ลูกผู้ชายเขาร้องไห้กันออกมาได้อย่างไร และลูกไม่เคยคิดว่าจะมี "วันนั้น" เวียนมาพบกับลูกอีก ตราบจนมาเมื่อวันที่ ๒๑

พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๓ วันที่ลูกสูญเสีย "ผู้มีพระคุณ" ซ้ำอีก นับแต่วันนั้นชีวิตของลูกก็เหมือนเรือที่ปราศจากหางเสือ ลูกปล่อยชีวิตไปตามยถากรรม...ปล่อยชีวิตให้มัวเมาจมลงไปในกองกิเลส อบายมุข เสื่อมลงไปทั้งกาย–ใจ วันแล้ววันเล่า

"ความสำนึก" หลายอย่าง–หลายประการในครั้งกระนั้น ทำให้ลูกตั้งคำถามกับตัวเองหลายร้อยหลายพันครั้งว่า ทำไม ?........ ทำไม ?........ ทำไม ?........ ลูกอ่อนแอหรือ ลูกยอมแพ้ชีวิตหรือ โยมพ่อรู้จัก–เข้าใจลูกได้ดีกว่าคนอื่น ลูกของโยมพ่อมีเลือดของโยมพ่อร้อยเปอร์เซ็นต์เต็ม ! คงไม่คิด–ต้องไม่คิดเช่นนั้นแน่........ ในครั้งนั้นลูกก็ตกอยู่ในสภาพ "ลูกวัว" ซึ่งภาษิตของ "ขงจื๊อ" จอมปราชญ์ชาวจีนได้กล่าวไว้ว่า "ลูกวัวอ่อนที่ยังไม่รู้จักกลัวเสือ" นั่นเอง

เคยมีผู้มาทาบทามจะให้ลูกไป "ทำงาน" โดยอ้างว่าเป็นงาน "สำคัญ" ยิ่ง ซึ่งลูกก็ไม่ตกลงด้วย และขอพูดด้วยใจจริงต่อวิญญาณโยมพ่อ ถ้าจะว่าทรนงก็ทรนง จะว่าจองหองก็จองหอง ลูกรู้จักตัวเองดีว่า แม้จะสูญสิ้นทุกสิ่งทุกอย่าง อยู่ในสภาพอย่างไรก็ตาม แต่ในด้าน "น้ำใจ" แล้วลูกยังมีอยู่ และมีอยู่... อย่างสมบูรณ์ หากใครผู้ใดใช้ 'สิ่งอื่น' มาผูก 'น้ำใจ' ลูกแล้ว ใครผู้นั้นก็ไม่ควรจะได้ "น้ำใจ" จากลูกไป.... อัน 'น้ำใจ' พึง 'ผูก' ด้วย 'น้ำใจ'

บัดนี้ ลูก "ตื่น" แล้ว จากความมัวเมาทั้งปวง โดยเพื่อนผู้มีอุปการคุณ–รักใคร่–สูงด้วยน้ำใจยิ่งคนหนึ่งของลูก ขอวิญญาณโยมพ่อจงได้รับทราบเป็นพยานไว้ด้วย เพื่อนผู้นั้น "ประหยัด เนียมสกุล" เพื่อนผู้นี้แหละเป็น "ผู้ปลุก" ให้ลูก "ตื่นขึ้น" และ "ชักนำ" ให้ลูกได้รู้จักและค้นพบคุณค่าแห่ง "น้ำใจ" *ในพระคุณ โดยเฉพาะจากผู้ที่ลูกไม่เคยคาดคิดมาก่อนเลย....*

ช่วง *๑๐ ปีหลังนี้ ลูกเหมือน* **'คนตายแล้ว'** *และ* **'ตาย'** *ไปแล้วจริง ๆ แต่ขณะนี้ตัวเองก็ได้รับการ 'ชุบชีวิต' ขึ้นมาใหม่ ทั้งยังทำให้* **'เกิดวันนี้'** *วันที่ลูกรอคอยมาตั้ง ๒๐ ปี เป็นจริงขึ้นมาได้ ! ....โยมพ่อสุดที่รักเคารพบูชาของลูก เคยสอนลูกว่า* **"น้ำใจ พึงตอบด้วยน้ำใจ"** *มิใช่หรือ ?*

บัดนี้ลูก "สว่าง" แล้วด้วยรสพระธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ลูกรู้แล้วเห็นแล้วในมรดกอัน "ล้ำค่า" ที่โยมพ่อมอบให้แก่ลูก นอกจาก "อริยทรัพย์ ๗ ประการ" อันประกอบด้วย 'ศรัทธา' เป็นข้อต้นและ 'ปัญญา' เป็นข้อสุดท้าย ซึ่งยิ่งกว่า-เหนือกว่าทรัพย์ภายนอกใด ๆ ทั้งหลายแล้ว "กตัญญู-กตเวที-สัจจะ" ยังเป็นอริยมรดกล้ำค่าที่ลูกขอน้อมรับด้วยความเคารพ—เทอดทูน และ "รักษา" เป็น "อริยมรดก" ประจำตระกูล "ธนสุกาญจน์" สืบเนื่องกันต่อไป

เมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคมนี้เอง ในฉับพลันที่ลูกได้เป็น "สาวก" ของพระผู้มีพระภาคเจ้าโดยสมบูรณ์ ณ พระอุโบสถวัดเทพศิรินทร์ฯ ลูกก็ได้ตั้งจิตอธิฐานแผ่ส่วนกุศลผลบุญให้แก่ดวงวิญญาณของโยมพ่อ—ดวงวิญญาณอื่นที่เกี่ยวข้อง ตลอดทั้งโยมแม่ที่ยังมีชีวิตอยู่ รวมตลอดถึงผู้มีพระคุณต่อลูก ทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่และหาชีวิตไม่แล้ว ด้วยอานิสงส์ผลบุญจากการที่ลูกมั่นอยู่ในสมณเพศ มั่นอยู่ในพระธรรมวินัย ขอให้ลูกได้เป็นลูกของโยมพ่อตลอดทุกชาติไป ขอให้ดวงวิญญาณของโยมพ่อและดวงวิญญาณของผู้มีพระคุณในอดีตสมัย จงสถิตอยู่ในแดนสัมปรายภพเป็นสุคติ สถานเถิด ทั้งขอให้อานิสงส์ผลบุญนี้จงแผ่ไปถึงโยมแม่และผู้มีพระคุณที่ยังมีชีวิตอยู่ โดยทั่ว-โดยตลอดเทอญ

▲ อคฺคชวโนภิกขุ

(พ.ต.ต. เชาวน์ ธนสุกาญจน์)

๒๘ ตุลาคม ๒๕๑๑

กถาว่าด้วยความกตัญญู

[illegible]

ស្ប្ដូទ័កណេគុលបេ័ទេ់េេក

กถาว่าด้วยความกตัญญู

[๓๖๑] ความรู้อุปการะ อันผู้ใดผู้หนึ่งทำแล้ว น้อยหรือมากก็ตาม โดยความระลึกถึงบ่อย ๆ ชื่อว่า กตญฺญุตา อีกนัยหนึ่ง บุญทั้งหลายนั่นแล ชื่อว่ามีอุปการะมากแก่สัตว์ทั้งหลาย เพราะป้องกันทุกข์มีทุกข์ในนรกเป็นต้นได้; เพราะฉะนั้น ความระลึกถึงอุปการะแม้แห่งบุญเหล่านั้น ก็พึงทราบว่า กตญฺญุตา. บุคคลผู้กตัญญูในบทว่า กตญฺญุตา. นั้น ย่อมเป็นผู้หาได้ยาก. เพราะเหตุนั้น ในปฐมวรรคแห่งตติยปัณณาสก์ ในทุกนิบาต อังคุตตรนิกาย[๑] พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๒ จำพวกนี้ หาได้ยากในโลก, ๒ จำพวกนั้น ใครบ้าง? คือ บุคคลผู้บุรพการี ๑ บุคคลผู้กตัญญูกตเวที ๑, บุคคล ๒ จำพวกนี้แล ภิกษุทั้งหลาย หาได้ยากในโลก."

[๓๖๒] อรรถกถาทุกนิบาต อังคุตตรนิกายนั้นว่า "บรรดาบุคคล ๒ จำพวกนั้น บุคคลผู้ทำอุปการะก่อน ชื่อว่า บุรพการี บุคคลผู้รู้อุปการะอันบุรพการีนั้นทำแล้ว ทำ (ตอบ) ในภายหลัง ชื่อว่า กตัญญูกตเวที. บรรดาบุคคล ๒ จำพวกนั้น บุคคลผู้บุรพการี ย่อมทำความสำคัญว่า 'เราให้หนี้.' บุคคลผู้ทำภายหลัง ย่อมสำคัญว่าเราใช้หนี้."

ฎีกาทุกนิบาต อังคุตตรนิกายนั้น และฎีกาบุคคลบัญญัติว่า "ข้อว่า อิณํ เทมีติ สญฺญํ กโรติ ความว่า เป็นดุจทำความสำคัญอย่างนั้น."

ก็ในคำว่า สญฺญํ กโรติ นี้ แม้เนื้อความเว้นจาก วิย ศัพท์ก็ถูกอย่างนั้นเหมือนกัน. เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาค ผู้เป็นพระยานกแขกเต้า เมื่อจะทรงแสดงธรรมแก่พราหมณ์ผู้โกสิยโคตร จึงตรัสไว้ในเกทารชาดก[๒]ว่า

"โกสิยะ นกทั้งหลาย มีขนปีกยังไม่งอก เป็น

---

* พระมหาเฉย ยโส ป.ธ. ๗ (บัดนี้เป็นพระราชปัญญากวี) วัดสัมพันธวงศ์ แปล ๑. องฺ. ทุก. ๒๐/๑๐๘
๒. มโน. ปู. ๒/๗๓

ลูกน้อยของเรา มีอยู่, ลูกน้อยของเราเหล่านั้น
อันเราเลี้ยงแล้ว จักเลี้ยงเรา, เพราะฉะนั้น เรา
จึงใช้หนี้ แก่ลูกนกเหล่านั้น, มารดาบิดาของ
เราแก่ชราแลว ผ่านวัยหนุ่มสาวแล้ว, เรานำ
(รวงข้าวสาลีของท่าน) ไปด้วยจะงอยปาก เพื่อ
ท่านทั้ง ๒ นั้น จะเปลื้องหนี้ ที่ท่านกระทำไว้
ในก่อนได้.'’

[๓๖๓] อรรถกถาบุคคลบัญญัติว่า “บทว่า ทุลฺลภา คือมิใช่หาได้ง่าย บุคคลผู้ทำก่อนนั่นแล ชื่อว่า บุรพการี. บทว่า กตเวที ความว่า ประกาศอุปการะอัน ท่านทำแล้ว คือ ทำให้ผู้อื่นรู้ ได้แก่ ให้ปรากฏ. บุคคล ๒ พวกนั้น พึงแสดงด้วยคฤหัสถ์ และบรรพชิต. ก็ในพวกคฤหัสถ์ มารดาบิดา ชื่อว่า บุพพการี. ส่วนบุตรธิดา ปฏิบัติ มารดาบิดาและกระทำสามีจิกรรมมีการกราบไหว้เป็นต้น แก่มารดาบิดานั้น ชื่อว่า กตเวที. ในพวกบรรพชิต อาจารย์และพระอุปัชฌายะ ชื่อว่า บุพพการี. อันเตวาสิก สัทธิวิหาริก ปฏิบัติในอาจารย์และพระอุปัชฌายะ และกระทำสามีจิกรรมมีกราบไหว้เป็นต้น แก่ อาจารย์ และพระอุปัชฌายะนั้น ชื่อว่า กตเวที. เพื่อประโยชน์แก่อันประกาศชนเหล่านั้น ให้ปรากฏ ควรกล่าวเรื่องพระโสณเถระ ผู้เลี้ยงดูพระอุปัชฌายะเป็นต้น.

อีกนยหนึ่ง เมื่อบุคคลอื่นไม่ได้ทำอุปการะเลย บุคคลผู้ไม่เพ่งถึงอุปการะอัน ผู้อื่นทำไว้ในตนแล้วกระทำ ชื่อว่า บุพพการี เปรียบเหมือนมารดาบิดาจำพวก ๑ อาจารย์และพระอุปัชฌายะจำพวก ๑ บุคคลนั้น ชื่อว่า หาได้ยาก เพราะสัตว์ทั้งหลาย ถูกตัณหาครอบงำ. บุคคลผู้ประพฤติสมควรแก่อุปการะ อันผู้อื่นทำแล้ว รู้อยู่ให้ผู้อื่นรู้อยู่ ซึ่งอุปการะอันผู้อื่นทำแล้วในตนโดยความเป็นอุปการะ ชื่อว่า กตัญญูกตเวที เปรียบ เหมือนผู้ปฏิบัติชอบในมารดาบดา อาจารย์และพระอุปัชฌายะ. แม้บุคคลนั้น ก็ชื่อว่า หาได้ยาก เพราะสัตว์ทั้งหลาย ถูกอวิชชาครอบงำ. อีกอย่างหนึ่ง บุคคลผู้เผื่อแผ่โดย

---

๑. ชาตกฏฺฐกถา ๖/๒๔๙. ๒. ป. ที. ๗๑

ไม่มีเหตุ ชื่อว่า บุพพการี. บุคคลผู้เผื่อแผ่โดยมีเหตุ ชื่อว่า กตัญญูกตเวที. ผู้กระทำโดยไม่เพ่งถึงเหตุมีเป็นต้นอย่างนี้ว่า "บุคคลนี้ จักทำ (ตอบแทน) แก่เรา" ชื่อว่า บุพพการี. ผู้กระทำโดยเพ่งถึงเหตุมีเป็นต้น อย่างนี้ว่า บุคคลนี้ จักทำ [ตอบแทน] แก่เรา ชื่อว่า กตัญญูกตเวที. บุคคลผู้มืดมา สว่างไป ชื่อว่า บุพพการี บุคคลผู้สว่างมา สว่างไป ชื่อว่า กตัญญูกตเวที. ผู้แสดง ชื่อว่า บุพพการี. ผู้ปฏิบัติ ชื่อว่า กตัญญูกตเวที. พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ชื่อว่า บุพพการีในโลกกับทั้งเทวโลก พระอริยสาวก ชื่อว่า กตัญญูกตเวที.

[๓๖๔] บรรดาบทเหล่านั้น ในบทว่า อาจริยุปชฺฌายา นี้ พึงทราบวินิจฉัยดังนี้:— ลักษณะแห่งอาจารย์และพระอุปัชฌายะ อันนิโครธสามเณรผู้เป็นพระขีณาสพถูกพระเจ้าอโศกธรรมราชตรัสถาม แก้ไว้แล้ว จริงอยู่ พระธรรมสังคาหกาจารย์ กล่าวคำนี้ไว้ในนิทานกถาว่า "พระเจ้าอโศกธรรมราช ตรัสถามว่า 'พ่อเณร ผู้ที่ชื่อว่าพระอุปัชฌายะนี้ ได้แก่คนเช่นไร'? สามเณร ถวายพระพรว่า 'มหาบพิตร ผู้ที่เห็นโทษน้อยใหญ่ แล้วตักเตือน และให้ระลึกอยู่ ชื่อว่า พระอุปัชฌายะ' พระเจ้าอโศกธรรมราชตรัสถามว่า 'พ่อเณร ผู้ที่ชื่อว่าอาจารย์นี้ ได้แก่คนเช่นไร'? สามเณร ถวายพระพรว่า 'มหาบพิตร ผู้ที่ให้อันเตวาสิกและสัทธิวิหาริกตั้งอยู่ในธรรมที่ควรศึกษาในพระศาสนานี้ ชื่อว่า อาจารย์.'

[๓๖๕] ฎีกานิทานกถานั้นว่า "บุคคลผู้ชื่อว่า พระอุปัชฌายะเพราะเข้าไปเพ่งโทษน้อยใหญ่ เหตุนั้น นิโครธสามเณร จึงกล่าวว่า 'วชฺชาวชฺชํ ทิสฺวา โจเทตา สาเรตา จ' บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า วชฺชาวชฺชํ ได้แก่ โทษน้อยและใหญ่.

ฎีกามหาขันธกะว่า "ก็ อ อักษรนี้มี วุฑฺฒิ เป็นอรรถ เหมือน อ อักษรในคำว่า ผลาผลํ เป็นต้น."

ฎีกานิทานกถาว่า "บทว่า โจเทตา ความว่า ผู้กล่าวตักเตือนว่า 'กรรมนี้ เธอทำไม่ดี คำนี้ เธอพูดไม่ดี' เป็นต้น. บทว่า สาเรตา ความว่า เมื่อเขาระลึกถึงโทษของตนไม่ได้ ก็ยังสติให้เกิดขึ้น อีกอย่างหนึ่ง ความว่า ให้ระลึก คือ ให้ประพฤติในสัมมา

ปฏิบัติ บุคคลชื่อว่าอาจารย์ เพราะให้ศิษย์ศึกษามรรยาท โดยนัยเป็นต้นว่า 'เธอพึงท่องพระพุทธพจน์อย่างนี้, พึงก้าวไปอย่างนี้, พึงถอยกลับอย่างนี้' เป็นต้น เหตุนั้น นิโครธสามเณร จึงกล่าวว่า อิมสฺมึ สาสเน สิกฺขิตพฺพธมฺเมสุ ปติฏฺฐาเปตา.' พุทธวจนะทั้งสิ้น และธรรมทั้งหลายมีศีลเป็นต้น ชื่อว่า ธรรมควรศึกษา ในบทว่า สิกฺขิตพฺพธมฺเมสุ นั้น"

แม้โดยอรรถ บรรดาอาจารย์และพระอุปัชฌายะเหล่านี้ ครูชื่อว่า พระอุปัชฌายะ เหตุนั้น ในอรรถกถามหาขันธกะ ท่านจึงกล่าวไว้ว่า "บทว่า อนุปชฺฌายกา ความว่า ผู้เว้นจากครูผู้คอยเพ่งโทษน้อยใหญ่" แล้วจึงกล่าวว่า "ในคำว่า อุปสัมปทาเปกขะ อันภิกษุทั้งหลายพึงให้ถือพระอุปัชฌาย์ก่อน ดังนี้ มีวิเคราะห์ว่า ชื่อว่า พระอุปัชฌาย์ เพราะเข้าไปเพ่งโทษน้อยใหญ่ ดังนี้

ฎีกามหาขันธกะนั้นว่า "ด้วยคำว่า 'ชื่อว่า พระอุปัชฌาย์ เพราะเข้าไปเพ่งโทษน้อยใหญ่' นี้ พระอรรถกถาจารย์ แสดงว่า "อุปชฺฌา ศัพท์ มีอรรถเสมอกันกับ อุปชฺฌาย ศัพท์"

นวฎีกาว่า "ด้วยบทว่า อุปชฺฌา นี้พระอรรถกถาจารย์ ย่อมแสดงว่า อุปชฺฌา ศัพท์ เป็น อา การันต์ มีอรรถเสมอกันกับ อุปชฺฌาย ศัพท์. อีกอย่างหนึ่ง พึงเห็นสันนิษฐาน อุปชฺฌา ศัพท์นั่นเอง ท่านลบ ย อักษรเสีย กล่าวไว้อย่างนั้น ในทุติยาวิภัตติ และปฐมาวิภัตติ เพราะความที่ อุปชฺฌา ศัพท์ ประกอบในตติยาวิภัตติเป็นต้น ไม่ได้."

[๓๖๖] ผู้ชื่อว่า อาจารย์ เพราะอันศิษย์พึงประพฤติโดยเอื้อเฟื้อ. อาจารย์นั้น มี ๔ จำพวก. เหตุนั้น ในญาติปลิโพธกถา (กถาแสดงความกังวลด้วยญาติ) ในปกรณ์วิเศษชื่อว่า วิสุทธิมรรคพระพุทธโฆษาจารย์ จึงกล่าวไว้ว่า "ความว่า 'อาจารย์ ๔ จำพวก คือ บัพพชาจารย์ ๑ อุปสัมปทาจารย์ ๑ นิสสยาจารย์ ๑ อุทเทสาจารย์ ๑.'

ก็บรรดาอาจารย์ ๔ จำพวกนี้ อาจารย์ผู้สอนธรรม ชื่อว่า อุทเทสาจารย์ เหตุนั้น ในฎีกามหาขันธกะ พระฎีกาจารย์ จึงกล่าวไว้ว่า "อาจารย์ผู้ให้สิกขาบททั้งหลาย นี้

๑. สมนฺต. ๓/๓๔

ชื่อว่า บัพพชาจารย์, อาจารย์ผู้สวดกรรมวาจาในการอุปสมบท นี้ชื่อว่า อุปสัมปทาจารย์, อาจารย์ผู้ให้อุทเทสหรือปริปุจฉา นี้ชื่อว่า ธรรมาจารย์.

ส่วนอาจารย์ผู้ที่ภิกษุนั่งกระโหย่งในที่ใกล้ กล่าวคำถือนิสัย ๓ ครั้งว่า "ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงเป็นอาจารย์ของผม, ผมจะอยู่อาศัยท่านผู้มีอายุ" ดังนี้ นี้ชื่อว่า นิสสยาจารย์.

[๓๖๗] ก็ในคำว่า อนฺเตวาสิกสทฺธิวิหาริกา นี้ พึงทราบวินิจฉัยดังนี้: สามเณรและภิกษุผู้ถือพระอุปัชฌาย์อุปสมบท กล่าวถือนิสัยในสำนักของภิกษุใดว่า "ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงเป็นอุปัชฌายะของผม ดังนี้ ภิกษุนั้น ชื่อว่า เป็นพระอุปัชฌายะของสามเณรและภิกษุเหล่านั้น, เธอเหล่านั้น เป็นสัทธิวิหาริกของภิกษุ ผู้พระอุปัชฌายะนั้น ก็อันเตวาสิก มี ๔ จำพวก ด้วยสามารถอาจารย์ คือ บัพพชันเตวาสิก ๑ อุปสัมปทนเตวาสิก ๑ นิสสยันเตวาสิก ๑ ธัมมันเตวาสิก ๑ ส่วนคำว่า "ผู้ประพฤติสมควรแก่อุปการะที่คนอื่นทำแล้ว" นี้ ย่อมสมด้วยอรรถกถาติกนิบาต อังคุตตรนิกาย

[๓๖๘] จริงอยู่ ในอรรถกถาติกนิบาต อังคุตตรนิกายนั้น ท่านกล่าวไว้ว่า บุคคลผู้รู้กรรมอันบุพพการีนั้นทำแล้วว่า "คนนี้ทำอุปการะแก่เรา" แล้วทำให้เขารู้ คือให้ปรากฏ กระทำตอบแทน ชื่อว่า กตัญญูกตเวที"

ฎีกาติกนิบาต อังคุตตรนิกายนั้นว่า "บุคคลผู้มีความประพฤติสมควรแก่อุปการะที่คนอื่นทำแล้ว รู้อยู่ ให้ผู้อื่นรู้อยู่ ซึ่งอุปการะที่บุพพการีทำในตน โดยความเป็นอุปการะ ชื่อว่า กตัญญูกตเวที เหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่า "อิมินา มยฺหํ กตํ เป็นต้น"

ฎีกาบุคคลบัญญัติว่า "บุคคลผู้มีจิตประกอบด้วยความเกื้อกูล ซึ่งเป็นไปเว้นจากเหตุ ชื่อว่า อการณวจฺฉโล (ผู้เผื่อแผ่โดยไม่มีเหตุ). บุคคลผู้ไม่เพ่งประโยชน์แม้เป็นอนาคต ก็ชื่อว่ากตัญญูบุคคลเหมือนกัน (แต่) ไม่ชื่อว่า บุพพการี เพราะเทียบเคียงอุปการะที่เขาทำแล้วนั้น อันตนได้รับในก่อน เหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่า กริสฺสติเม ดังนี้เป็นต้น."

---

๑. มโน. ปู. ๒/๒๐๗

อนุฎีกาว่า "บทว่า ปุริมตุคหิตํ ความว่า อันตนรับก่อนด้วยคิดว่า 'ผู้นี้จักทำแก่เรา' เป็นต้น. สองบทว่า ตํ กตํ ความว่า อุปการะเช่นนั้นนั้น"

[๓๖๙] อรรถกถาสังคีติสูตรว่า "บทว่า ตโม แปลว่า เป็นผู้มืดแล้ว. บทว่า ตมปรายโน มีวิเคราะห์ว่า ความมืดนั่นเองเป็นที่ไป คือ เป็นทางไปในเบื้องหน้าของบุคคลนั้น เหตุนั้น บุคคลนั้น ชื่อว่า ตมปรายโน (ผู้มีความมืดเป็นที่ไปในเบื้องหน้า.) ในบททั้งปวง ก็พึงทราบอรรถอย่างนี้. ก็บรรดาบุคคล ๓ จำพวกนี้ บุคคลจำพวกที่ ๑ เกิดในในตระกูลจัณฑาลเป็นต้น ซึ่งเป็นตระกูลชั้นต่ำ หาเลี้ยงชีพฝืดเคือง มีอัตตภาพเลว (ทั้ง) ย่อมบำเพ็ญทุจริต ๓. บุคคลจำพวกที่ ๒ ก็เป็นผู้เช่นนั้น (แต่) บำเพ็ญสุจริต ๓. บุคคลจำพวกที่ ๓ เกิดในตระกลกษัตริย์เป็นต้น ซึ่งเป็นตระกูลโอฬาร มีข้าวน้ำมาก มีอัตตภาพสมบูรณ์ (แต่) บำเพ็ญสุจริต ๓ บุคคลจำพวกที่ ๔ ก็เป็นเช่นนั้น (ทั้ง) บำเพ็ญสุจริต ๓"

ฎีกาสังคีติสูตรนั้นว่า "บทว่า ตโม ความว่า ชื่อว่า เป็นผู้มืด เพราะความเป็นผู้ไม่ปรากฏ, เหตุนั้น พระอรรถกถาจารย์ จึงกล่าวว่า อนฺธการภูโต บทว่า อนฺธการภูโต ความว่าเป็นผู้ดุจความมืด เป็นแล้ว คือ เกิดแล้ว, อีกอย่างหนึ่ง ถึงความตั้งลงในความมืด โดยความเป็นผู้ไม่ปรากฏ. บทว่า ตมเมว ความว่าความมืดมีลักษณะดังกล่าวแล้วนั่นเอง เป็นที่ไป คือ เป็นทางไปได้แก่ เป็นที่ตั้งลงข้างหน้า คือเบื้องหน้า. ด้วยคำว่า นีเจ ฯ เป ฯ นิพฺพตฺเตตฺวา นี้ พระอรรถกถาจารย์ ย่อมแสดงความที่บุคคลนั้นเป็นผู้มืด. ด้วยคำว่า ตีณิ ทุจฺจริตานิ ปริปูเรติ นี้ พระอรรถกถาจารย์ ย่อมแสดงความที่บุคคลนั้นเป็นผู้มีความมืดเป็นที่ไปในเบื้องหน้า. ในสองบทนอกนี้ พึงทราบเนื้อความ ตามแนวแห่งนัยที่กล่าวแล้ว เพราะถึงความเป็นผู้ปรากฏ."

[๓๗๐] อรรถกถาตติยวรรค ในโกสลสังยุต และอรรถกถาทุติยปัณณาสก์ ในจตุกกนิบาตอังคุตตรนิกายว่า "บุคคลชื่อว่า ตโม เพราะประกอบด้วยความมืด มีเกิด

๑. สุ. วิ. ๓/๒๘๓

๑. สา. ป. ๑/๑๕๐. ๒. มโน. ปู. ๒/๔๑๘.

ในตระกูลต่ำในภายหลังเป็นต้น. ชื่อว่าเป็นผู้มีความมืดเป็นที่ไปในเบื้องหน้า เพราะเข้าถึงความมืดในนรกอีก ด้วยกายทุจริตเป็นต้น. แม้ด้วยบททั้ง ๒ ดังว่ามานี้ พระผู้มีพระภาค ตรัสความมืดแห่งขันธ์นั่นเอง. บุคคลผู้ประกอบด้วยความรุ่งเรือง มีเกิดในตระกูลมั่งคั่งในภายหลังเป็นต้นชื่อว่า โชติ, อธิบายว่า เป็นผู้สว่างไสว. ชื่อว่า เป็นผู้มีความรุ่งเรืองเป็นที่ไปในเบื้องหน้า เพราะเข้าถึงความรุ่งเรือง คือเกิดในสวรรค์อีกด้วยกายสุจริตเป็นตน."

ฎีกาตติยวรรค ในโกสลสังยุตเป็นต้นนั้นว่า "ชื่อว่า เป็นผู้มืด เพราะเป็นผู้ราวกะว่ามืด เพราะความไม่ปรากฏเหตุมีเกิดในตระกูลต่ำในภายหลังเป็นต้น, บุคคลชื่อว่ามืด เพราะประกอบด้วยความมืดนั้น. ท่านกล่าวโวหารว่ามืดของบุคคล เพราะประกอบด้วยความมืดเหมือนอุทาหรณ์ว่า "บุคคลชื่อว่ามีความตระหนี่ เพราะประกอบด้วยความตระหนี่." เหตุนั้น บทว่า **ตโม** จึงมีเนื้อความว่า เป็นผู้มืด คือราวกะว่ากระทำความเป็นคนบอดเกิดแล้ว เพราะความไม่ปรากฏ หรือว่า ถึงความตั้งลงในความมืด. ชื่อว่าเป็นผู้มีความมืด เป็นที่ไปในเบื้องหน้า เพราะความมืดมีลักษณะดังกล่าวแล้วนั่นเองเป็นที่ไป คือ เป็นทางที่ไป ได้แก่เป็นที่ตั้งลงในเบื้องหน้า คือข้างหน้าของเขา ดังนี้แล. ด้วย **ตม** ศัพท์แม้ทั้ง ๒ พระอรรถกถาจารย์ กล่าวความมืดแห่งขันธ์เท่านั้น มิได้กล่าวความมืดคืออันธการ, อนึ่ง ในบทว่า **ขนฺธตโม** นี้ พึงเห็นความเกิดแห่งขันธ์ที่เว้นจากสมบัตินั่นเอง. บุคคลชื่อว่า โชติ เพราะย่อมรุ่งเรือง โดยความที่เหตุมีเป็นต้นว่า เกิดในสกุลมั่งคั่งในภายหลัง. คำทั้งหมดเป็นต้นว่าประกอบด้วยความสว่างนั้น พึงทราบโดยนัยที่กล่าวแล้ว."

ฎีกาบุคคลบัญญัติว่า "บุคคลผู้มืดมา มีสว่างเป็นที่ไปในเบื้องหน้า ไม่อาศัยผลบุญเป็นอยู่เลย ทำบุญทั้งหลาย เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า บุพพการี."

อนุฎีกาว่า "ผู้อาศัยผลบุญเป็นอยู่ ตั้งอยู่ในฝ่ายกตัญญู เหตุนั้น พระฎีกาจารย์จึงกล่าวว่า ปุญฺญผลํ อนุปชีวนฺโต. ฎีกาทุกนิบาต อังคุตตรนิกาย ก็เหมือนกัน."

[๓๗๑] บุคคลผู้กตัญญู ย่อมเป็นผู้หาได้ยากอย่างนี้. บุคคลย่อมเป็นผู้หา

ได้ยาก ด้วยส่วนใด แม้ความเป็นผู้กตัญญู ก็หาได้ยากด้วยส่วนนั้น. ก็ความเป็นผู้กตัญญูของบุคคลนั้น ย่อมให้ถึงความเป็นผู้ควรสรรเสริญว่า "บุคคลนี้ หาได้ยาก" เพราะเหตุนั้นนั่นแล ความเป็นผู้กตัญญูนั้น จึงชื่อว่า เป็นมงคล เหตุนั้น ในอรรถกถาท่านจึงกล่าวว่า ความเป็นผู้กตัญญูนั้น บัณฑิตพึงทราบว่า เป็นมงคล เพราะความเป็นเหตุแห่งการบรรลุคุณวิเศษมีประการต่าง ๆ มีความเป็นผู้ควรสรรเสริญว่า "เป็นสัตบุรุษ" เป็นต้น. ความจริงบุคคลผู้กตัญญู ย่อมเป็นผู้หาได้ยากทีเดียว ไม่ใช่หาได้ง่ายเหมือนบุคคลผู้อกตัญญู, เพราะบุคคลผู้อกตัญญูมีมาก ดังนี้แล.

บรรดาบุคคลทั้ง ๒ จำพวกนั้น บุคคลผู้กตัญญู ย่อมบรรลุประโยชน์มีความสรรเสริญเป็นต้นในโลกนี้, บุคคลผู้อกตัญญู ย่อมบรรลุสิ่งอันไม่เป็นประโยชน์มีนินทาเป็นต้นในโลกนี้.

ในข้อนั้น มีเรื่องเหล่านี้ (เป็นอุทาหรณ์) :—

[เรื่องพระเจ้าประทุม]

[๓๗๒] ในอดีตกาล พระเจ้ากรุงพาราณสีได้มีพระราชโอรส ๗ พระองค์ บรรดาพระราชโอรส ๗ พระองค์นั้น พระราชกุมารพระนามว่า ประทุม ซึ่งเป็นพระเชษฐาของพระกุมารทั้งหมด เป็นพระโพธิสัตว์. พระราชา ทรงแคลงพระหฤทัยในพระโอรสเหล่านั้นว่า "โอรสเหล่านี้ พึงฆ่าเราแล้วชิงเอาแม้ซึ่งราชสมบัติ" จึงตรัสว่า "พ่อทั้งหลายพวกเจ้าอย่าอยู่ในพระนครนี้เลย จงไปในที่อื่น โดยกาลล่วงไปแห่งเรา จึงมารับเอาราชสมบัติเถิด."

พระราชโอรสเหล่านั้น หลีกไปกับด้วยปชาบดีของตน ๆ เมื่อไม่ได้พระกระยาหารและน้ำในที่กันดารแห่งหนึ่ง ในระหว่างทาง จึงฆ่าภริยาของพระราชโอรสคนเล็กที่สุด แล้วแบ่ง (เนื้อ) เป็น ๑๓ ส่วน พากันเสวยแล้ว.

ส่วนพระโพธิสัตว์ ได้เหลือเนื้อไว้ส่วนหนึ่ง ใน ๒ ส่วนที่ตนและภริยาได้แล้ว

๑. ปรมัตถโชติกา ขุททกปาฐวัณณนา ๑๖๒.

เสวยแต่ส่วนเดียวเท่านั้น กับด้วยภริยา พระราชกุมารเหล่านั้น ได้ฆ่าหญิง ๖ คนเสวย (เนื้อ) ใน ๖ วันโดยนัยนี้. แม้พระโพธิสัตว์ ก็เหลือเนื้อไว้วันละส่วน ๆ ทุก ๆ วัน. ในวนที่ ๗ ส่วนของพระโพธิสัตว์ ได้เหลือ ๖ ส่วนแล้ว ด้วยประการฉะนี้.

พระโพธิสัตว์นั้น ได้ให้เนื้อ ๖ ส่วน แก่พระราชกุมารเหล่านั้น ผู้ใคร่จะฆ่าภริยาของตนแล้ว ตรัสว่า "พ่อทั้งหลาย วันนี้จงเคี้ยวกินส่วนเหล่านี้, พรุ่งนี้เราทั้งหลายจักรู้" ในเวลาพระราชกุมารเหล่านั้นหลับ จึงพาภริยาหนีไป ได้แบกภริยาผู้ไม่อาจจะเดินไปได้ด้วยพระอังสา ได้ออกจากที่กันดารในเวลาอรุณขึ้น เมื่อภริยากล่าวว่า "นายดิฉันกระหาย" เมื่อไม่ได้น้ำ จึงพื่นพระชาณุเบื้องขวาด้วยพระขรรค์ แล้วให้ภริยาดื่มกินโลหิต ผัวเมียทั้ง ๒ นั้น ถึงมหาคงคาโดยลำดับ สร้างบรรณศาลาอยู่ที่คุ้งแห่งแม่น้ำคงคาแล้ว.

ในกาลนั้น มนุษย์ทั้งหลาย (จับ) โจรผู้ประพฤติผิดต่อพระราชาคนหนึ่ง ตัดมือเท้า หู และจมูกแล้ว เอาใส่ในเรือโกลนลำหนึ่ง ลอยไปในแม่น้ำคงคา บุรุษด้วน ทำเสียงครวญคราง ถึงที่นั้นแล้ว.

พระโพธิสัตว์ ได้ยินเสียงนั้น จึงยกบุรุษนั้นขึ้นด้วยความกรุณา พาไปสู่บรรณศาลา ได้ทำการรักษาแผล ด้วยการชะด้วยน้ำฝาดและทายาเป็นต้น. ฝ่ายภริยาของโพธิสัตว์นั้น รังเกียจบุรุษด้วน จึงเดินถ่มน้ำลายไป. พระโพธิสัตว์ให้บุรุษด้วนกับภริยาพักอยู่ในอาศรมแล้ว ตนเองก็นำผลาผลมาเลี้ยงดู.

ภริยานั้น มีจิตปฏิพัทธ์ในบุรุษด้วน ประพฤติผิดกับด้วยบุรุษด้วนนั้น ปรารถนาจะฆ่าพระโพธิสัตว์ด้วยอุบาย จึงกล่าวว่า "นายดิฉันเมื่อนั่งบนบ่าของพระองค์ ออกจากทางกันดาร เห็นภูเขาลูกหนึ่ง จึงบวงสรวงว่า "ข้าแต่เจ้าแม่เทพบรรพต ถ้าว่าดิฉันกับสามีไม่มีอันตราย จักได้ชีวิตไซร้ ดิฉันจะทำพลีกรรมแก่เจ้าแม่" บัดนี้ดิฉันจักทำพลกรรมแก่เทพดานั้น" ดังนี้แล้ว พาพระโพธิสัตว์ไปในที่นั้น กล่าวว่า "นาย ท่านเท่านั้นเป็นอุตตมเทพ, ดิฉันทำปทักษิณไหว้ท่านก่อนแล้ว จักทำพลีกรรมแก่เทพดาภายหลัง" ให้พระโพธิสัตว์ยืนบ่ายพระพักตร์ไปทางเหว บูชาแล้ว ยืนอยู่เบื้องพระ

ปฤษฎางค์ เป็นเหมือนต้องการไหว้ ประหารที่พระปฤษฎางค์ ผลักพระโพธิสัตว์ให้ตกลงในเหว แล้วได้กลับไปยังที่พักของบุรุษด้วน.

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ เมื่อตกลงไป ได้ตกลงที่กอไม้ไม่มีหนามกอหนึ่ง บนยอดต้นมะเดื่อ เมื่อไม่อาจจะไปในที่อื่นได้ จึงนั่งเสวยผลมะเดื่ออยู่ที่ค่าคบ.

ยังมีพระยาเหี้ยตัวหนึ่ง มีสรีระใหญ่ เคยขึ้นจากเชิงบรรพตมากินผลของต้นไม้นั้น พระยาเหี้ยนั้น ขึ้นมาเพื่อจะกินผลไม้ เห็นพระโพธิสัตว์แล้ว ถึงความวิสาสะกับด้วยพระโพธิสัตว์นั้น ถามถึงเหตุที่พระโพธิสัตว์นั้นมาในที่นั้น ทราบเรื่องนั้นแล้ว จึงให้พระโพธิสัตว์นั้นนั่งบนหลังของตน พาขึ้นจากเหว ออกจากป่า พักไว้ในทางใหญ่ แล้วก็เข้าไปสู่ป่าตามเดิม.

พระโพธิสัตว์ ไปสู่ปัจจันตคาม พักอยู่ในที่นั้น โดยกาลล่วงไปแห่งพระราชบิดา ทรงรับราชสมบัติ เป็นพระราชาพระนามว่าประทุม รับสั่งให้สร้างโรงทาน ๖ แห่ง ได้ทรงสละทรัพย์ให้ทานวันละ ๖ แสนทุก ๆ วัน

ฝ่ายหญิงชั่วนั้น แบกบุรุษด้วนนั้นขึ้นบ่า ออกจากป่าเที่ยวขอทานไปในถิ่นมนุษย์ เลี้ยงบุรุษด้วนนั้นอยู่ ถูกมนุษย์ทั้งหลายถามว่า "บุรุษนี้ เป็นอะไรของแม่ ?" จึงกล่าวว่า "ดิฉันเป็นลูกสาวของลุงของเขา, เขาเป็นลูกอาของดิฉัน, ญาติทั้งหลายได้ยกดิฉันให้แก่เขานี่เลย, ดิฉันนั้น เลี้ยงสามีของตนแม้ผู้ถึงโทษที่ควรฆ่า จึงได้เที่ยวขอทานเลี้ยงดูอยู่." มนุษย์ทั้งหลายสำคัญว่า "หญิงนี้เป็นผู้บำเพ็ญบดีวัตร (วัตรในสามี) จึงให้ยาคูและภัตรมากกว่าแล้ว และให้กระเช้าหวายอย่างแข็งแรง ด้วยบอกว่า "แม่จงให้สามีของแม่นั่งในกระเช้านี้ไปเถิด. ฝ่ายหญิงชั่วนั้น ทำอย่างนั้น เที่ยวไปอยู่ถึงเมืองพาราณสี เที่ยวบริโภคอยู่ในโรงทานทั้งหลาย.

พระโพธิสัตว์ พระราชทานทานวัตถุแก่ยาจก ๘ คนบ้าง ๑๐ คนบ้าง ในโรงทานด้วยพระหัตถ์ของพระองค์ เมื่อเสด็จกลับ ได้ทอดพระเนตรเห็นหญิงนั้นในทางเสด็จ จึงตรัสถามว่า นั่นอะไร ?." ราชบุรุษกราบทูลว่า 'ข้าแต่สมมติเทพ หญิงผู้

บำเพ็ญบดีวัตรคนหนึ่ง. ท้าวเธอรับสั่งให้เรียกหญิงนั้นมาแล้ว ทรงจำได้จึงให้นำชายด้วนออกจากกระเช้าแล้วตรัสถาม. หญิงนั้นได้กราบทูลโดยนัยก่อนนั้นแล.

พระราชาตรัสว่า "เจ้ามิใช่หรือ ? เป็นภริยาของพระประทุมกุมาร ซึ่งเป็นธิดาของพระราชาองค์โน้น มีชื่อโน้น ดื่มโลหิตในเข่าของเราแล้ว มีจิตปฏิพัทธ์ในชายด้วนคนนี้ ผลักเราให้ตกลงไปในเหว, บัดนี้ เจ้านั้น ถือเอาความตายไว้ที่หน้าผาก เข้าใจว่าเรา 'ตายแล้ว' จึงได้มา" ดังนี้แล้ว จึงรับสั่งบังคับพวกอำมาตย์ว่า "พวกท่านจงเอาสากทุบชายด้วนนี้ให้ตาย, จงตัดหูและจมูกของหญิงชั่วนี้." พระโพธิสัตว์นั้น ไม่อาจอดกลั้นความโกรธไว้ได้ จึงทรงบังคับการลงอาญาแก่ชนทั้ง ๒ นั้นอย่างนั้นก็จริง ถึงกระนั้น ก็หาได้รับสั่งให้กระทำอย่างนั้นไม่. พระราชา ทรงทำความโกรธให้เบาบางลงแล้ว รับสั่งให้ผูกอย่างมั่นคง จนหญิงชั่วนั้นไม่อาจจะปลงกระเช้าลงจากศีรษะได้ แล้วรับสั่งให้บุรุษด้วนลงในกระเช้านั้น ให้เนรเทศเสียจากแคว้นของพระองค์.

เรื่องพระเจ้าประทุม มาในอรรถกถาจูฬชาดก[๑]
ในปัญจมวรรค ทุกนิบาต.

[เรื่องตักกบัณฑิต]

[๓๗๓] ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เป็นดาบส อยู่ด้วยสุขอันเกิดแต่ฌาน ในบรรณศาลา ใกล้ฝั่งแม่น้ำคงคา.

ในกาลนั้น ธิดาเศรษฐีในกรุงพาราณสี นามว่า ทุฏฐกุมารีเป็นหญิงดุร้ายหยาบคาย ด่าตีพวกกรรมกร. ต่อมาวันหนึ่งพวกกรรมกรพานางไป ด้วยกล่าวว่า "พวกเราจักเล่นในแม่น้ำคงคา" แล้วก็พากันทิ้งนางในแม่น้ำคงคานั้น. นางร้องไห้ ถูกน้ำพัดไป ถึงที่ใกล้ศาลาของพระโพธิสัตว์ ในเวลาเที่ยงคืน. พระดาบสยกนางขึ้น ด้วยความเอ็นดูในนาง แล้วก่อไฟให้ เมื่อความหนาวหายแล้วได้ให้ผลาผล แล้วถามว่าเจ้าอยู่ในเมืองไหน ?"

---

๑. ชาตกฏฺฐกถา. ๓/๑๕๔.

ธิดาเศรษฐี. ดิฉันอยู่เมืองพาราณสี.

ดาบส. เชิญนางไปเดี๋ยวนี้เถิด.

นางคิดว่า "เราจักให้ดาบสนี้ถึงความทำลายศีล แล้วพาเขาไป" กระทำตามนั้นแล้วจึงได้ไป.

แม้ดาบส มีศีลทำลายแล้ว มีฌานเสื่อมแล้ว ได้ไปยังปัจจันตคามแห่งหนึ่งกับด้วยหญิงนั้น ขายเปรียงเลี้ยงหญิงนั้นอยู่. เหตุนั้นชนทั้งหลาย จึงได้ขนานนามพระโพธิสัตว์นั้นว่า "ตักกบัณฑิต."

ก็มนุษย์ทั้งหลาย ได้ให้สะเบียงแก่พระโพธิสัตว์นั้น แล้วกล่าวว่า "ขอท่านจงบอกการที่ประกอบดีหรือชั่วแก่พวกข้าพเจ้า อยู่ในที่นี้เถิด" ดังนี้แล้ว ก็อยู่ในกระท่อมริมบ้าน.

ต่อมาวันหนึ่ง พวกโจรปล้นบ้านนั้น ได้พาเอาภริยาของตักกบัณฑิตไป. หัวหน้าโจร ทำนางให้เป็นภริยาแล้ว. นางต้องการจะให้นายโจรฆ่าตักกบัณฑิต จึงส่งข่าวไปบอกแก่ตักกบัณฑิตนั้นว่า "ฉันถูกพวกโจรพามา อยู่เป็นทุกข์, ขอท่านจงมานำฉันไป" เห็นตักกบัณฑิตนั้นมาในที่นั้นแล้ว จึงกล่าวว่า "ถ้าว่า เราทั้ง ๒ จักพากันไปในบัดนี้, โจรก็จักติดตามฆ่าเราทั้ง ๒ เสีย เราจักไปในกลางคืนเถิด" แล้วให้ตักกบัณฑิตนั้นนั่ง (ซ่อน) อยู่ในซุ้ม ในเวลาหัวหน้าโจรมาดื่มสุราเมาแล้วในเวลาเย็น จึงบอก (เรื่องนั้นแก่นายโจรแล้ว). โจรจับตักกบัณฑิตนั้น ให้ล้มลง แล้วถองด้วยศอกเป็นต้นตามพอใจ แล้วผูกให้นอนลง.

ตักกบัณฑิตนั้น ถูกโจรถองอยู่ ไม่กล่าวคำอะไร ๆ อื่น กล่าวแต่คำนี้เท่านั้นว่า "คนโกรธ คนอกตัญญู คนส่อเสียด คนผู้ประทุษร้ายมิตร." ฝ่ายโจร นอนตื่นขึ้นแล้วเมื่อสร่างสุรา จึงเริ่มจะถองตักกบัณฑิตนั้นอีก. แม้ตักกบัณฑิตก็กล่าวอยู่อย่างนั้นเท่านั้น.

ฝ่ายโจร คิดว่า "บุรุษนี้ กล่าวแต่คำนี้เท่านั้น มิได้กล่าวคำอื่นนี้เรื่องอะไร ?" จึงถาม ได้ฟังความเป็นไปทั้งหมดแล้ว คิดว่า "หญิงนี้ปฏิบัติผิดในท่านผู้มีอุปการะเห็นปานนี้, มันพึงทำอันตรายแม้แก่เรา, เราควรฆ่าหญิงนี้เสีย" ปลุกหญิงนั้นให้ลุกขึ้น

แล้ว กล่าวว่า "มาเถิด, เราจักฆ่าบุรุษนั้น" ถึงนอกบ้านแล้ว จึงฆ่าหญิงนั้นเสีย แล้วพาตักกบณฑิตไปสู่เรือน กล่าวว่า "บัดนี้ ท่านจักไป ณ ที่ไหน ?"

ตักกบัณฑิต กล่าวว่า "เราจักบวชอยู่ในป่า."

นายโจร กล่าวว่า "แม้เราก็จักบวช."

ชนทั้ง ๒ นั้น ครั้นบวชแล้ว ยังฌานและอภิญญาให้เกิดแล้วก็เป็นผู้เข้าถึงพรหมโลก.

เรื่องตักกบัณฑิต มาในอรรถกาถิตักกชาดก

ในสัตตมวรรค เอกนิบาต.

[เรื่องชน ๔ คน]

[๓๗๔] ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เป็นดาบส อยู่ในบรรณศาลา ใกล้ฝั่งแม่น้ำคงคา.

ในกาลนั้น พระโอรสของพระเจ้ากรุงพาราณสี ได้มีพระนามว่า ทุฏฐกุมาร เป็นคนกักขฬะ หยาบคาย ไม่เป็นที่ชอบใจของชนทั้งปวง ประดุจธุลีตกเข้าตา และดุจปีศาจผู้มาเพื่อจะเคี้ยวกิน.

วันหนึ่ง พระราชโอรสนั้น ทรงเล่นอยู่ในแม่น้ำคงคา ได้ตรัสว่า "มาเถิดพนาย พวกท่านจงนำเราไปสู่ท่ามกลางแม่น้ำ แล้วจงนำกลับ." ราชบุรุษเหล่านั้นนำเธอไปทิ้งแล้วก็หนีไป. พระราชกุมารนั้น อันน้ำพัดไปอยู่ เห็นท่อนไม้ท่อนหนึ่งจึงนั่งกรรแสงไปบนท่อนไม้นั้น.

ในกาลนั้น เศรษฐีชาวกรุงพาราณสีคนหนึ่ง ฝังทรัพย์ ๔๐ โกฏิไว้ริมฝั่งแม่น้ำเพราะความอยากในทรัพย์ (ตายไปแล้ว) เกิดเป็นงู อยู่ที่หลังแห่งทรัพย์.

แม้เศรษฐีคนอื่นอีก ฝังทรัพย์ไว้ในประเทศนั้นเหมือนกัน เพราะความอยากในทรัพย์ (ตายไปแล้ว) เกิดเป็นหนูอยู่ในที่นั้นนั่นแล. ที่อยู่ของสัตว์เหล่านั้น จมลงน้ำไป. สัตว์เหล่านั้น ออก (จากรู) ไปแล้ว เห็นท่อนไม้ที่พระราชกุมารนั่งมานั้น

๑ ชาดกฏฐกถา ๒/๘๙.

จึงขึ้นไปนอนบนหลังท่อนไม้นั้นเหมือนกัน. ก็ที่ฝั่งแม่น้ำ มีต้นงิ้วอยู่ต้นหนึ่ง. ลูกนกแขกเต้าตัวหนึ่ง อยู่ที่ต้นงิ้วนั้น. ต้นไม้โค่นลงบนหลังน้ำ. ลูกนกแขกเต้าเห็นท่อนไม้นั้นแล้ว ก็เข้าเกาะแอบอยู่.

ชนทั้ง ๔ นั้น ไปโดยอาการอย่างนั้น ได้ถึงที่ใกล้บรรณศาลาของดาบส ในเวลาเที่ยงคืน. ดาบส ได้ยินเสียงกรรแสงของพระราชบุตร จึงไปยังฝั่งน้ำ ด้วยความเอ็นดูในสัตว์ทั้ง ๔ นั้น จึงยกสัตว์เหล่านั้นขึ้น นำไปสู่อาศรม ก่อไฟอังสรีระของ ๓ สัตว์มีงูเป็นต้นก่อน ด้วยคิดว่า "สัตว์เหล่านี้มีกำลังน้อยกว่า" ภายหลังจึงอังสรีระของพระราชบุตร แม้เมื่อให้อาหาร ก็ให้แก่ ๓ สัตว์มีงูเป็นต้นนั่นแลก่อน ภายหลังจึงได้ให้ผลาผลแก่ราชบุตรนั้น.

พระราชกุมาร คิดว่า "ดาบสโกงคนนี้ ไม่นับถือเรา ทำความนับถือแก่พวกสัตว์ดิรัจฉาน" ผูกอาฆาตในดาบสนั้น พักอยู่ได้ ๒ – ๓ วันแล้ว เมื่อจะไป คิดว่า "เราจักฆ่าดาบสนี้ ผู้มาสู่สำนักของตน" จึงกล่าวว่า "ท่านผู้เจริญ เมื่อข้าพเจ้าได้ดำรงในราชสมบัติแล้ว ขอท่านพึงมา ข้าพเจ้าจักอุปัฏฐากท่านด้วยปัจจัย ๔" ดังนี้แล้ว ก็หลีกไป.

ส่วนงู เมื่อจะไป ไหว้ดาบสนั้นแล้ว กล่าวว่า "ท่านผู้เจริญท่านได้ทำอุปการะแก่ข้าพเจ้ามาก, ข้าพเจ้าได้ฝังทรัพย์มีประมาณเท่านั้นไว้ในที่โน้น เมื่อท่านมีกิจด้วยทรัพย์ พึงไปในที่นั้น เรียกว่า 'ทีฆะ'" ดังนี้แล้ว ก็หลีกไป.

แม้หนู กล่าวอย่างนั้นเหมือนกันแล้ว กล่าวว่า "เมื่อท่านมีกิจด้วยทรัพย์, ขอท่านไปในที่นั้น พึงเรียกว่า 'อุนทูระ'" ดังนี้แล้ว ก็หลีกไป.

แม้ลูกนกแขกเต้า ไหว้พระดาบสแล้ว กล่าวว่า "ท่านผู้เจริญ ทรัพย์ของข้าพเจ้ามีอยู่, แต่เมื่อท่านต้องการด้วยข้าวสาลีสุก พึงไปที่อยู่ของข้าพเจ้า" ดังนี้แล้ว ก็หลีกไป.

พระราชบุตร ไปแล้วต่อกาลไม่นานเท่าไร ก็ดำรงอยู่ในราชสมบัติ พระโพธิสัตว์ใคร่จะทดลอง ๓ สัตว์มีงูเป็นต้นก่อน จึงไปสู่ที่อยู่ของสัตว์เหล่านั้น. แม้สัตว์เหล่านั้น.

ก็ออกจากที่อยู่ของตน ๆ มาไหว้พระโพธิสัตว์นั้น พระโพธิสัตว์นั้น กลับจากที่นั้นแล้ว ก็ใคร่จะทดลองพระราชา จึงไปสู่พระราชอุทยาน พักอยู่ในที่นั้น ในวันรุ่งขึ้น เข้าไปสู่พระนครด้วยภิกขาจารวัตร.

ในขณะนั้น พระราชา ประทับบนคอช้างตัวประเสริฐ กำลังกระทำประทักษิณพระนคร พอทอดพระเนตรเห็นพระโพธิสัตว์นั้นแต่ไกล ทรงดำริว่า "ดาบสโกงรูปนี้ใคร่จะกินอยู่ในสำนักของเราจึงได้มา เราจักให้ตัดศีรษะของมันเสีย จนกว่ามันยังไม่ประกาศคุณที่ตนได้ทำแล้วแก่เรา ในท่ามกลางบริษัท" ดังนี้แล้ว จึงรับสั่งบังคับพวกราชบุรุษ. ราชบุรุษเหล่านั้น ไปไหว้พระโพธิสัตว์แล้ว ประหารครั้งละ ๔ แนว นำไปสู่ตะแลงแกง (ที่ฆ่าคน). ในที่ ๆ ถูกประหารแล้ว ๆ พระโพธิสัตว์นั้น ได้กล่าวคาถานี้เท่านั้นว่า

[๓๗๕] "จริงทีเดียว ได้ยินว่า นระทั้งหลาย
บางพวก ในโลกนี้ กล่าวว่า 'ไม้ที่ลอยน้ำไป
ประเสริฐกว่า, นระบางคนไม่ประเสริฐเลย"

[แก้อรรถ]

บรรดาบทเหล่านั้น บาทคาถาว่า สจฺจํ กิเรวมาหํสุ ความว่า ได้ยินว่า เขาย่อมพูดกัน จริงแท้ทีเดียว.

บาทคาถาว่า นรา เอกจฺจิยา อิธ ความว่า บุรุษผู้บัณฑิตบางพวกในโลกนี้.

บาทคาถาว่า กฏฺฐํ ปลฺลวิตํ เสยฺโย ความว่า ไม้แห้งที่ลอยอยู่ในแม่น้ำ อันบุคคลยกขึ้นวางไว้บนบกดีกว่า. เพราะเหตุไร ? เพราะไม้แห้งนั้น ย่อมมีอุปการะ เพื่อต้องการใช้หุงต้มยาคูและภัต เป็นต้นก็ได้ เพื่อต้องการใช้ผิงแก่เหล่าชนผู้กระสับกระส่ายอยู่ด้วยความหนาวก็ได้ เพื่อต้องการใช้บำบัดอันตรายแม้เหล่าอื่นก็ได้.

บาทคาถาว่า น เตฺวเวกจฺจิโย นโร ความว่า ส่วนนระบางคน คือบุรุษชั่วผู้มักประทุษร้ายมิตร อกตัญญู อันน้ำพัดไปอยู่ อันเราจับที่มือ ยกขึ้นแล้ว ไม่ดีเลยทีเดียว. จริงอย่างนั้น เรายกบุรุษชั่วนี้ขึ้นแล้ว จึงได้นำความทุกข์มา.

บรรดาบุรุษเหล่านั้น เหล่าชนผู้เป็นบัณฑิต ได้ฟังคำนั้นแล้วถามว่า "ข้าแต่บรรพชิตผู้เจริญ มีคุณอะไร ที่ท่านได้ทำไว้แก่พระราชาของพวกข้าพเจ้าหรือ ?" พระโพธิสัตว์นั้น บอกความเป็นไปทั้งหมดแล้ว.

มนุษย์ทั้งหลาย ฟังคำนั้นแล้ว โกรธว่า "พระราชาองค์นี้เป็นผู้ประทุษร้ายมิตร ย่อมไม่รู้แม้สักว่าคุณของผู้ให้ชีวิตแก่ตน พวกเราอาศัยพระราชานั้น จักได้ความสุขแต่ที่ไหน ? ท่านทั้งหลายจงจับมันไว้" ดังนี้แล้ว ต่างก็พากันลุกฮือขึ้นโดยรอบ สำเร็จโทษพระราชานั้น ผู้ประทับอยู่บนคอช้างนั่นเอง ด้วยหลาว, หอก, ก้อนหิน และไม้ค้อนเป็นต้น จับเท้าทั้ง ๒ ลากไปทิ้งไว้ที่หลังคู แล้วอภิเษกพระโพธิสัตว์ (เป็นพระราชา). พระโพธิสัตว์นั้น ทรงครองราชย์โดยธรรม เสด็จไปยังที่อยู่ของสัตว์มีงูเป็นต้นเหล่านั้น ทรงรับเงิน ๗๐ โกฏิอันงูและหนูถวายแล้ว และพา ๓ สัตว์เหล่านั้นไป, ในภายหลังรับสั่งให้ทำปล่องทอง เพื่อประโยชน์เป็นที่อยู่ของงู, ถ้ำแก้วผลึก เพื่อประโยชน์เป็นที่อยู่ของหนู, กรงทอง เพื่อประโยชน์เป็นที่อยู่ของนกแขกเต้า แล้วรับสั่งให้พระราชทานข้าวตอกมีรสหวานแก่งูและนกแขกเต้า ข้าวสารแห่งข้าวสาลีอันหอม แก่หนู ดังนี้แล.

เรื่องชน ๔ คน มาในอรรถกถาสัจจังกิรชาดก

ในอัฏฐมวรรคเอกนิบาต.

[เรื่องชน ๓ คน]

[๓๗๖] ในอดีตกาล มหาเศรษฐีในกรุงราชคฤห์ นำธิดาของเศรษฐีในชนบทมาเพื่อประโยชน์แก่บุตรของตน. แต่หญิงนั้นเป็นหมัน เมื่อจะแสดงอาการดังหญิงมีครรภ์ จึงทุบหลังมือและเท้าทำให้บวมขึ้น แสดงความโตขึ้นแห่งท้อง ด้วยการพันด้วยท่อนผ้าทุก ๆ วัน ยังพี่เลี้ยงคนหนึ่งให้รู้กิจนั้น โดยล่วงไป ๙ เดือน จึงอำลาพ่อผัวและแม่ผัวว่า "บัดนี้ ดิฉันจักไปสู่เรือนของบิดาในชนบทคลอด (ลูก)" ดังนี้แล้ว ก็หลีกไป.

ครั้งนั้น หญิงเข็ญใจคนหนึ่ง เดินทางไปกับด้วยพวกเกวียนคลอดบุตรไว้ที่โคนต้นไทรต้นหนึ่ง ในระหว่างทาง เมื่อพวกเกวียนไปแต่เช้าตรู่ จึงคิดว่า "เราเว้นพวก

๑. ชาดกฏฐกถา ๒/๑๒๘.

เกวียน ก็ไม่สามารถเดินทางไปได้" จึงรกและบุตรไว้ในที่นั้นนั่นเองแล้วก็ไป. เทวดาทั้งหลายรักษาทารกไว้. ได้ยินว่า ทารกนั้น เป็นพระโพธิสัตว์นั่นแล,

ฝ่ายธิดาเศรษฐี ถึงที่นั้นแล้ว คิดว่า "เราจักทำสรีรกิจ" จึงไปยังโคนต้นไทรกับด้วยหญิงพี่เลี้ยงนั้น เห็นทารกมีสีดังทอง จึงกล่าวว่า "แม่ กิจของเราสำเร็จแล้ว" เปลื้องเอาท่อนผ้าออกเสีย ทางประเทศแห่งพก (ท้องน้อย) ด้วยมลทินแห่งครรภ์ บอกความที่ตนคลอดบุตรแก่ปริชน แล้วอุ้มเอาทารกกลับจากที่นั้นนั่นแล. มารดาบิดาได้ตั้งชื่อของเด็กนั้นว่า นิโครธ.

ในวันนั้นนั่นแล แม้หญิงสะใภ้ของอนุเศรษฐี ไปสู่เรือนแห่งตระกูล เพื่อต้องการจะคลอด ได้คลอดบุตร ณ ภายใต้กิ่งไม้แห่งหนึ่งในระหว่างทางแล้วก็กลับ. ชนทั้งหลาย ตั้งชื่อเด็กนั้นว่า สาขะ.

ในวันนั้นนั่นเอง ถึงภริยาของช่างชุนผู้อาศัยมหาเศรษฐีอยู่ ก็คลอดบุตรในระหว่างผ้าท่อนเก่า. ชนทั้งหลาย จึงตั้งชื่อเด็กนั้นว่า โปติกะ.

มหาเศรษฐี ให้นำเด็กทั้ง ๒ นั้นมา ในวันที่นิโครธกุมารเกิด เลี้ยงให้เติบโตพร้อมด้วยนิโครธกุมารนั้นเหมือนกัน, เด็กเหล่านั้นเติบโตเจริญวัยด้วยกัน ไปเมืองตักกสิลา เรียนศิลปสำเร็จแล้วเที่ยวจาริกไปในชนบท ถึงใกล้กรุงพาราณสีโดยลำดับ จึงนอนอยู่ ณ ภายใต้ต้นไม้ต้นหนึ่ง ?."

ก็ที่ต้นไม้นั้น มีไก่หลายตัวอาศัยอยู่ บรรดาไก่เหล่านั้น ไก่ตัวอยู่ข้างบน ถ่ายเว็จรดสรีระของไก่ตัวอยู่ข้างล่าง. ไก่ตัวอยู่ข้างล่างถามว่าใครถ่ายเว็จนี้ลง ?."

ไก่ตัวข้างบน. อย่าโกรธเลย เพื่อน กันไม่รู้ จึงได้ถ่ายลง.

ไก่ตัวข้างล่าง. เฮ้ย เจ้าเข้าใจว่าสรีระของเราเป็นที่ถ่ายเว็จของตัวหรือ เจ้าไม่รู้ประมาณของเราหรือ ? ก็ผู้ใด ฆ่าเราแล้วกินเนื้อ ผู้นั้นจะได้ทรัพย์พันหนึ่งแต่เช้าตรู่.

ไก่ตัวข้างบน. เฮ้ย เจ้าแม้เมื่อเราบอกว่า 'ไม่รู้' ก็ยังโกรธทำมานะด้วยเหตุเพียงเท่านี้, ก็ผู้ใดฆ่าเรา แล้วกินเนื้อล่ำ ผู้นั้นจะได้เป็นพระราชาแต่เช้าตรู่, ผู้ใดกินเนื้อท่ามกลาง ผู้นั้นจะได้เป็นเสนาบดี, ผู้ใดกินเนื้อติดกระดูก ผู้นั้นจะได้เป็นนายคลัง.

โปติกมาณพ ลุกในเวลาใกล้รุ่ง นวดเท้าของนิโครธกุมารอยู่ ได้ยินคำของไก่ ๒ ตัวนั้น จึงค่อย ๆ ย่องขึ้นไป จับเอาไก่ตัวข้างบนฆ่าแล้ว ปิ้งที่ถ่านเพลิงให้เนื้อล่ำแก่นิโครธ ให้เนื้อกลางแก่สาขะ ตนเองกินเนื้อติดกระดูก แล้วกล่าวคำเป็นไปทั้งหมด.

มาณพทั้ง ๓ นั้น เข้าไปสู่กรุงพาราณสีในเวลาอาหารเช้า บริโภคข้าวปายาสในเรือนของพราหมณ์คนหนึ่งแล้ว ออกจากเรือนเข้าไปสู่พระราชอุทยาน นิโครธกุมารนอนอยู่บนแผ่นศิลา สองคนนอกนี้นอนข้างนอก

ในกาลนั้น พระเจ้ากรุงพาราณสีสวรรคตได้ ๗ วันแล้ว. ครั้งนั้น พวกอมาตย์มีปุโรหิตเป็นต้น ได้ปล่อยบุสสรถแล้ว.

ในฎีกากัสสปสังยุต ท่านกล่าวไว้ว่า "รถมงคลชื่อว่า บุสสรถ" บุสสรถไปถึงพระราชอุทยานแล้ว ได้ตั้งเป็นเกยหยุดอยู่. ปุโรหิต ตรวจดูลักษณะที่พระบาทแล้ว จึงได้ให้ประโคมดนตรีขึ้นทั้งหมด อภิเษกนิโครธให้ดำรงอยู่เหนือกองรตนะ ในพระราชอุทยานนั้นนั่นเอง.

พระเจ้านิโครธนั้น พระราชทานตำแหน่งเสนาบดีแก่สาขกุมาร แล้วเสด็จเข้าสู่พระนคร. แม้โปติกะ ก็เข้าไปกับด้วยพระราชานั้นเหมือนกัน.

วันหนึ่ง พระราชา ทรงระลึกถึงมารดาบิดาได้ จึงส่งโปติกะผู้เดียวไปกรุงราชคฤห์ ด้วยรับสั่งว่า "ท่านจงไปพามารดาบิดาทั้ง ๒ นั้นมา." โปติกะนั้นไปแล้ว เมื่อท่านทั้ง ๒ นั้นไม่มา, จึงกลับแต่ผู้เดียวเท่านั้น คิดว่า "เราจักระงับความเมื่อยล้าในการเดินทางที่เรือนของเสนาบดี ภายหลังจึงจักไปเฝ้าพระราชา" ดังนี้แล้ว ก็ไปที่เรือนของเสนาบดีนั้น ได้ให้คนไปบอกว่า "สหายของท่านโปติกะมาหา."

สาขเสนาบดี ได้ผูกเวรไว้ในโปติกะนั้นว่า "โปติกะนี้ ไม่ให้ความเป็นพระราชาแก่เรา (ไป) ให้แก่นิโครธกุมาร." เหตุนั้น เขาพอได้ฟังคำของทูตจึงโกรธแล้ว กล่าวว่า "ใครเป็นสหายของเจ้าคนนี้ ? มันเป็นคนบ้า ลูกทาสี, พวกท่านจงจับมันไว้" ให้คนใช้ทุบตีโปติกะด้วยมือ เท้า เข่า และศอก ให้จับที่คอไสไปแล้ว.

ส่วนโปติกะ คิดว่า "สาขะนี้ เป็นคนอกตัญญู ประทุษร้ายมิตร, นิโครธบัณฑิต

เป็นคนกตัญญู เป็นสัตบุรุษ, เราจักไปสำนักของนิโครธบัณฑิตเท่านั้น" แล้วไปกราบทูลความที่มารดาบิดาไม่มาแด่พระราชา.

ฝ่ายสาขเสนาบดี คิดว่า "โปติกะ พึงยุยงเราในสำนักพระราชา, แต่เมื่อเราไปแล้ว มันจักไม่อาจกราบทูลคำอะไร ๆ ได้" จึงไปในสำนักของพระราชานั้นเหมือนกัน โปติกะ ได้กราบทูลกรรมที่สาขเสนาบดีนั้นกระทำแล้ว แด่พระราชา.

พระราชา ทรงสดับคำนั้น กริ้ว จึงรับสั่งให้ฆ่าสาขะนั้น. โปติกะทูลห้ามไว้ว่า "ข้าแต่มหาราช ขอพระองค์จงทรงอดโทษแก่สาขะผู้อสัตบุรุษ."

พระราชา ทรงอดโทษแก่สาขะแล้ว มีพระประสงค์จะพระราชทานตำแหน่งเสนาบดีแก่โปติกะนั่นแล เมื่อโปติกะนั้นไม่ปรารถนาอยู่ จึงได้พระราชทานตำแหน่งภัณฑาคาริก ควรแก่อันวิจารณ์เสนาทั้งปวง นัยว่า ตำแหน่งนั้น ไม่ได้เคยมีมาก่อน, เพิ่งเกิดขึ้นจำเดิมแต่กาลนั้น.

ในกาลอื่น โปติกภัณฑาคาริก เจริญด้วยบุตรและธิดา เมื่อจะสอนบุตรและธิดา จึงกล่าวคาถานี้ในนิโครธชาดก ในทสกนิบาตว่า

[๓๗๗] "บุคคลควรคบนิโครธบัณฑิตเท่านั้น ไม่
ควรคบหาสาขเสนาบดี, ตายใน (สำนัก
ของ) นิโครธประเสริฐกว่า, มีชีวิตอยู่ (ใน
สำนักของ) สาขะ จะประเสริฐอะไร?"

เรื่องชน ๓ คน จบ.

[๓๗๘] บุคคลผู้อกตัญญู ย่อมถึงอนิฏฐผลมีนินทาเป็นต้น ด้วยประการฉะนี้. ส่วนบุคคลผู้กตัญญู แม้พระศาสดา ก็ทรงสรรเสริญ.

ในข้อนั้น มีเรื่องนี้ (เป็นอุทาหรณ์):—

[เรื่องราธพราหมณ์]

ได้ยินว่า ในกรุงราชคฤห์ พราหมณ์แก่ชื่อราธะ อันบุตรและภริยาไม่นับถือ

๑. ชาตกฏฐกถา ๕/๔๖๙

จึงไปสู่พระเวฬุวัน ขอบรรพชา. ภิกษุบางพวก ไม่ปรารถนาจะให้บวช ด้วยอ้างว่า "พราหมณ์นี้แก่."

พระศาสดา ทรงทราบเหตุนั้นแล้ว ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ใครระลึกถึงอุปการะของพราหมณ์นั้นได้ ?"

ในพระดำรัสนั้น บทว่า อธิการํ ไดแก่ การกระทำยิ่ง. อธิบายว่า ได้แก่ สักการะ.

ครั้งนั้น พระมหาสารีบุตรผู้มีอายุ กราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พราหมณ์นั้น ได้สั่งให้เขาถวายอาหารประมาณทัพพีหนึ่ง แก่ข้าพระองค์ผู้เที่ยวไปเพื่อบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์นี้ ข้าพระองค์ระลึกถึงอุปการะนี้แลของพราหมณ์นั้นได้ พระเจ้าข้า."

พระศาสดา ตรัสว่า "ดีละ ดีละ สารีบุตร, สารีบุตร ก็สัตบุรุษทั้งหลาย เป็นผู้กตัญญู เป็นผู้กตเวที, สารีบุตร ถ้ากระนั้นเธอจงให้พราหมณ์นั้นบวชเถิด จงให้พราหมณ์นั้นอุปสมบทเถิด."

พระเถระ ให้พราหมณ์นั้นบวชแล้ว พาไปอาวาสใกล้หมู่บ้านพระเถระ ให้ทั้งอาวาส ทั้งบิณฑบาตอันประณีตที่ถึงแก่ตน แก่พระราธเถระนั่นแล ซึ่งเป็นผู้มีลาภฝืดเคือง เพราะความที่ท่านบวชยังไม่นาน (ใหม่) ในอาวาสนั้น ส่วนตน เที่ยวไปเพื่อบิณฑบาต. พระราธเถระ ได้เสนาสนะและโภชนะเป็นที่สบาย เรียนกัมมัฏฐานในสำนักของพระเถระนั่นเอง ต่อกาลไม่นานเลย ก็ได้บรรลุพระอรหัต.

เรื่องราธพราหมณ์ มาในอรรถกถาเอตทัคควรรค
ในเอกนิบาต อังคุตตรนิกาย และในมหาขันธกะ.

[๓๗๙] ครั้งนั้น ได้เกิดสนทนากันขึ้นในท่ามกลางสงฆ์ว่า "พระสารีบุตรเถระเป็นผู้กตัญญูกตเวที."

พระศาสดา ทรงสดับคำนั้น ตรัสว่า "แม้ในกาลก่อน สารีบุตรนี้เป็นช้าง ก็เป็นผู้กตัญญูกตเวทีเหมือนกัน" แล้วตรัสอลีนจิตตชาดก[๒] ในปฐมวรรคทุกนิบาต. เหตุนั้นภิกษุ พึงเป็นผู้กตัญญูเหมือนพระธรรมเสนาบดีและพระอานนทเถระ.

---

๑. มโน ปู ๑/๓๕๔ ๒. ชาตกฏฐกถา ๓/๒๓

[เรื่องพระอานนทเถระ]

ได้ยินว่า พระเถระ มีสัทธิวิหาริกประมาณ ๕๐๐ บรรดาสัทธิวิหาริกเหล่านั้น ภิกษุหนุ่มรูปหนึ่ง เป็นผู้มีอุปการะมากแก่พระเถระย่อมกวาดบริเวณ ตั้งน้ำฉันและน้ำใช้ไว้ ถวายไม้ชำระฟัน น้ำล้างหน้า และน้ำอาบ ย่อมชำระเว็จจกุฎี เรือนไฟ และเสนาสนะ ย่อมทำการนวดมือนวดเท้าและนวดหลังเป็นต้น. ส่วนพระเถระ ได้ให้ผ้าสาฎก ๕๐๐ ผืนทั้งหมด ซึ่งพระเจ้าโกศลทรงเลื่อมใสในธรรมกถาของตนถวายแล้ว แก่ภิกษุหนุ่มนั้นรูปเดียว ด้วยสามารถพอใจว่า "ภิกษุหนุ่มนี้เท่านั้น มีอุปการะมาก."

ภิกษุหนุ่มนั้น ได้แบ่งผ้าสาฎกเหล่านั้นทั้งหมด ถวายแก่ภิกษุผู้ร่วมอุปัชฌายะของตน. ภิกษุเหล่านั้น ทำเป็นจีวรนุ่งและห่มแล้ว ไปสู่สำนักของพระศาสดา ถวายบังคมแล้ว กราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชื่อว่าการให้เพราะเห็นแก่หน้า ยังมีแก่พระโสดาบันหรือ ?"

พระศาสดา ไม่มี ภิกษุทั้งหลาย.

ภิกษุ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระอานนทเถระ พระอุปัชฌายะของข้าพระองค์ทั้งหลาย ได้ให้ผ้า ๕๐๐ ผืนแก่ภิกษุหนุ่มรูปเดียวเท่านั้น, แม้ภิกษุหนุ่มนั้น ก็ได้ให้ผ้าที่ตนได้ แก่พวกข้าพระองค์

พระศาสดา ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย อานนท์มิได้ให้เพราะเห็นแก่หน้า, แต่ภิกษุนั้น มีอุปการะมากแก่เธอ; เพราะฉะนั้น เธอจึงได้ให้แก่ภิกษุผู้มีอุปการะแก่ตนด้วยความสามารถแห่งอุปการะ ด้วยสามารถแห่งคุณ ด้วยสามารถแห่งความพอใจด้วยเธอคิดว่า "ธรรมดาการทำอุปการะตอบแก่ผู้ทำอุปการะ ย่อมควร" เพราะความที่ตนเป็นผู้กตัญญูกตเวที, แม้บัณฑิตในปางก่อนทั้งหลาย ก็ได้กระทำอุปการะตอบแก่เหล่าชนผู้ทำอุปการะแก่ตนเหมือนกัน" แล้วตรัสคุณชาดก[๑] ในปฐมวรรคทุกนิบาต. ถึงสิคาลชาดก ก็เป็นชื่อแห่งคุณชาดกนี้เหมือนกัน.

พระศาสดา ครั้นตรัสด้วยประการอย่างนั้นนั่นแล จึงตรัสติริติวัจฉชาดก[๒] ในปฐมวรรค ติกนิบาตอีก. เรื่องอดีตในชาดกทั้ง ๒ ควรตรวจดูในชาดก.

เรื่องพระอานนทเถระ จบ.

---

๑. ชาตกฏฐกถา ๓/๒๐ ๒. ชาตกฏฐกถา ๔/๕๒

[๓๘๐] อีกอย่างหนึ่ง สัมปรายภพของบุคคลผู้กตัญญู เป็นสุคติ, ของบุคคลผู้อกตัญญู เป็นทุคติ ดังนี้แล. เนื้อความนี้ พึงแสดงด้วยอกตัญญุตาสูตรที่ ๓ แห่งทุติยวรรค ในปัญจมปัณณาสก์ จตุกกนิบาต อังคุตตรนิกาย, แท้จริง บุคคลผู้อกตัญญูย่อมเป็นผู้มีทุคติเป็นที่ไปในเบื้องหน้าแท้

ในข้อนั้น มีเรื่องนี้ (เป็นอุทาหรณ์):—

[เรื่องพรานป่า]

ในอดีตกาล พรานป่าชาวกรุงพาราณสีคนหนึ่ง แสวงหาเครื่องเลี้ยงชีพสำหรับตนอยู่ในหิมวันตประเทศ หลงทาง เดินร้องไห้คร่ำครวญไป.

ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์ [เกิด] เป็นช้างเผือกปลอด นามว่า พระยาสีลวนาค เพราะความเกิดเป็นสัตว์มีศีล ได้ยินเสียงคร่ำครวญของบุรุษนั้น อันความกรุณาตักเตือนแล้ว จึงให้พรานป่าผู้นั้นนั่งบนหลังนำออกจากป่า ส่งให้ถึงถิ่นมนุษย์แล้วกล่าวว่า "บุรุษผู้เจริญท่านจงไปโดยทางนี้ ก็ท่านแม้ถูกใคร ๆ ถามถึงที่อยู่ของเรา อย่าบอกแก่ใคร ๆ"

ก็พรานป่านั้น เป็นคนมักประทุษร้ายมิตร เป็นคนอกตัญญู ในเวลานั่งบนหลังพระโพธิสัตว์นั่นเอง ได้กำหนดจำเครื่องหมายคือต้นไม้และภูเขาไว้ ถึงกรุงพาราณสีแล้ว พบพวกช่างงา กล่าวว่า "ผู้เจริญ ท่านได้แม้งาช้างเป็นแล้ว จะพึงรับไหม?" ได้ฟังว่า "ชื่อว่างาช้างเป็น มีราคามากกว่างาช้างตาย" จึงถือเอาสะเบียงและเลื่อยอันคม เข้าไปหาพระโพธิสัตว์ ของาแล้ว.

พระโพธิสัตว์ ให้พรานป่านั้นตัดงาท่อนปลาย ๒ ข้างแล้ว เอางวงจับงาทั้ง ๒ นั้นไว้ กระทำปณิธานว่า "เราจะให้ด้วยคิดว่า 'งาเหล่านี้ ไม่เป็นที่รักของเรา' หามิได้, แต่สัพพัญญุตญาณของเราเป็นที่รักกว่างาทั้ง ๒ นี้โดยร้อยเท่า พันเท่า แสนเท่า, การให้งาของเรานั้น จงเป็นไปเพื่อประโยชน์บรรลุสัพพัญญุตญาณเถิด" ดังนี้แล้วก็ได้ให้ (งานั้นไป).

พรานป่านั้น ถือเอางานั้นกลับไป ขายแล้ว เมื่อมูลค่านั้นสิ้นแล้ว จึงกลับไปของาที่เหลืออีก. ถึงพระยาช้าง ก็ได้ให้แก่เขาแล้ว แม้เมื่อมูลค่านั้นสิ้นแล้ว. พรานป่านั้นก็กลับไปขออีก. ถึงพระยาช้าง ก็กล่าวว่า "ดีละ" แล้วก็เทาลงดังโคหมอบ.

---

๑. องฺ จตุกฺก ๓๐/๔๐๘

ฝ่ายพรานป่าผู้อกตัญญูนั้น ขึ้นสู่กะพองพระยาช้าง ยันที่สุดงาทั้ง ๒ ด้วยส้นเท้า เพิกเนื้อออกแล้ว ได้เอาเลื่อย ๆ โคนงา สำเร็จแล้วก็หลีกไป.

เมื่อพรานป่านั้น พอละคลองแห่งการเห็นของพระยาช้าง แผ่นดินใหญ่ แม้สามารถจะทรงเขาสิเนรุและเขายุคันธรเป็นต้น ซึ่งมีภาระหนักไว้ได้ ก็เป็นราวกะว่าไม่อาจจะทรงกองแห่งความไม่มีคุณของพรานป่านั้น จึงได้แยกออกให้ช่อง ในทันใดนั้นนั่นเอง เปลวไฟในอเวจีแลบออก รวบจับคนอกตัญญู ผู้มักประทุษร้ายมิตรนั้น.

ลำดับนั้น รุกขเทพดา ผู้สิงอยู่ในราวไพรนั้น ได้กล่าวคาถานี้ในสีลวชาดก[๑] ในอัฏฐมวรรค เอกนิบาตว่า

[๓๘๑] "ถ้าว่าอิสรชน พึงให้สมบัติในปฐพีทั้ง
หมดแก่คนอกตัญญู ผู้คอยจ้องโทษเป็นนิตย์
ก็ไม่พึงยังเขาให้ยินดีได้เลย."

[แก้อรรถ]

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อกตญฺญุสฺส คือ ผู้ไม่รู้คุณอันเขาทำไว้แก่ตน. บทว่า โปสสฺส แปลว่าบุรุษ. บทว่า วิวรทสฺสิโน ความว่า คอยแลดูช่องคือโอกาสอยู่นั่นเอง.

บาทคาถาว่า สพฺพญฺเจ ปฐวึ ทชฺชา ความว่า แม้ถ้าว่า พึงให้จักรพรรดิสมบัติทั้งสิ้น ก็หรือว่า พึงพลิกแผ่นดินใหญ่นี้ขึ้นแล้วให้โอชาแห่งแผ่นดิน.

บาทคาถาว่า เนว นํ อภิราธเย ความว่า ใคร ๆ แม้กระทาอยู่อย่างนั้น ก็ไม่พึงอาจเพื่อให้ยินดีหรือเลื่อมใสได้

พระยาช้าง ดำรงอยู่ตราบเท่าอายุแล้ว ก็ไปตามยถากรรม.

เรื่องพรานป่า จบ

บุคคลผู้อกตัญญู ย่อมมีทุคติที่เป็นไปในเบื้องหน้า ด้วยประการฉะนี้. ส่วนบุคคลผู้กตัญญู เข้าถึงสุคติแล้วนับไม่ถ้วน. ประโยชน์อะไรด้วยเรื่อง (อุทาหรณ์) ดังนี้แล.

กถาว่าด้วยความกตัญญู จบ.

---

๑. ชาตกฏฐกถา ๒/๑๒๔

ความสัตย์ในทรรศนะโหร

โดย

พันเอก ประจวบ วัชรปาน พ.บ.

ความสัตย์ในทรรศนะโหร

โดย พันเอกประจวบ วัชรปาน พ.บ.

จากพจนานุกรมไทย คำว่า สัตย หรือสัตย์ หมายความว่า คำสัญญา คำมั่น คำสาบาน ความซื่อตรง ความจริงใจ จริงแท้ แน่นอน ซื่อตรง บริสุทธิ์ ดี ฯ ล ฯ ในโคลงโลกนิติ ได้กล่าวถึงความสัตย์ไว้หลายบท เช่น

◎ ธนมฺพินาศมนวินาศกิตฺติม กิตฺติมฺพินาศมนวินาศพุทฺธิมฺ
พุทฺธิมฺพินาศมนวินาศอาตฺมา อาตฺมาวินาศมนวินาศธมฺมมฺ ฯ

◎ *เสียสินสงวนศักดิ์ไว้ วงศ์หงส์*
เสียศักดิ์สู้ประสงค์ สิ่งรู้
เสียรู้เร่งดำรง ความสัตย์ ไว้นา
เสียสัตย์อย่าเสียสู้ ชีพม้วย มรณา ฯ

◎ อกฺโกเธนชิเนโกธํ อสาธุํสาธุนาชิเน
ชิเนกทริยํทาเนน สจฺเจนาลิกวาทินํ ฯ

◎ *ผจญคนมักโกรธด้วย ไมตรี*
ผจญหมู่ทรชนดี ต่อตั้ง
ผจญคนจิตโลภมี ทรัพย์เผื่อ แผ่นา
ผจญอสัตย์ให้ยั้ง หยุดด้วย สัตยา ฯ

◎ สฺวภาเวนฺหเรมิตฺร สฺวาภาเวมิตฺรสณฺฐว
สตฺริภาวมชฺชปฺรทาเนน อหนฺตํวนฺทเตนม ฯ

◎ *รักมิตรสุภาพไซร้ สมรมิตร*
รักเผ่าพงศาสนิท ซื่อไซร้

รักหญิงอย่าพึงคิด *สินอ่อย เอานา*
รักสัตย์ศีลจักได้ *สุขแท้ ทางสวรรค์*

๏ อุทฺเทติภานุปจฺฉิเม เมรุราชาปี่นมติ
สีตลํยทิ นิรยคฺคี ปพฺพตคฺเค จ อุปฺปลํ
วิกเสนวิปริตํ สาธุวาจาทุทาจนํ ฯ

๏ *บางคาบภานุมาตขึ้น* *ทางลง ก็มี*
บางคาบเมรุบ่ตรง *อ่อนเอ้*
ไฟยมดับเย็นบง— *กชงอก ผานา*
ยืนสัตย์สาธุชนแท้ *ห่อนเพี้ยน สักปาง ฯ*

ในเรื่องรามเกียรติ์ พาลีได้แสดงความสัตย์เอาไว้โดยยอมตายดกว่าที่จะยอมเสียสัตย์ ดังโคลงต่อไปนี้

๏ *เมื่อนั้น* *พระสี่กรทรงสวัสดิ์รัศมี*
ได้ฟังพระยาพาลี *จึงมีบัญชาตอบไป*
ดูกรเจ้ากรุงขีดขิน *ลูกอินทร์ผู้มีอัชฌาสัย*
ตัวเราก็คิดอาลัย *หวังว่าจะให้สถาวร*
จะขอโลหิตสักกึ่งหยาด *บูชาพรหมาสตร์แสงศร*
ล้างคำสาบานของพานร *ให้สิ้นโทษกรที่มีมา*
ตัวท่านจะได้เสวยสุข *แสนสนุกสำราญไปภายหน้า*
แต่แผลจะติดกายา *เท่าเส้นผมผ่าได้เจ็ดที ฯ*

๏ *เมื่อนั้น* *พระยาพานรินเรืองศรี*
จึงสนองบัญชาพระจักรี *ข้านี้ก็นับว่าเป็นชาย*
ประกอบยศศักดิ์สุริยวงศ์ *เผ่าพงศ์อัมรินทร์เรืองฉาย*
จะไว้แผลกับตัวนั้นกลัวอาย *เทวาทั้งหลายจะไยไพ*

กรรมแล้วก็สู้วายปราณ *จะให้อัประมาณกระไรได้*
ขอบังคมลาภูวไนย *ไปยังสวรรค์ชั้นฟ้า ฯ*

ในโคลงภาพพระราชพงศาวดาร รูปที่ ๑๐ ในแผ่นดินสมเด็จมหาจักรพรรดิเป็นภาพพระสุริโยทัยขาดคอช้าง กล่าวไว้ว่า

◎ บุเรงนองนามราชเจ้า *จอมรา มัญเฮย*
ยกพยุหแสนยา *ยิ่งแกล้ว*
มอญม่านประมวลมา *สามสิบ หมื่นแฮ*
ถึงอยุธเยศแล้ว *หยุดใกล้ นครา ฯ*

◎ พระมหาจักรพรรดิเผ้า *ภูวดล สยามเฮย*
วางค่ายรายรี้พล *เพียบหล้า*
ดำริห์จักใคร่ยล *แรงศึก*
ยกนิกรทัพกล้า *ออกตั้ง กลางสมร ฯ*

◎ บังอรอรรคเรศผู้ *พิสมัย ท่านนา*
นามพระสุริโยทัย *ออกอ้าง*
ทรงเครื่องยุทธพิไชย *เช่นอุป ราชแฮ*
เถลิงคชาธารคว้าง *ควบเข้า ขบวนไคล ฯ*

◎ พลไกรกองน่าเร้า *โรมรัน กันเฮย*
ช้างพระเจ้าแปรประจัน *คชไท้*
สารทรงชวดเซผัน *หลังแล่น เตลิดแฮ*
เตลงขับคชไล่ใกล้ *หวิดท้าย คชาธาร ฯ*

◎ นงคราญองค์เอกแก้ว *กษัตรีย์*
มานมนัศกัตเวที *ยิ่งล้ำ*
เกรงพระราชสามี *มลายพระ ชนม์เฮย*
ขับคเชนทร์เข่นค้ำ *สอึกสู้ ดัสกร ฯ*

◎ ขุนมอญร่อนง้าวฟาด ฉาดฉะ
ขาดแล่งตราบ อุระ หรุบดิ้น
อรสรีบกันพระ ศพสู่ นครแฮ
สูญชีพไป่สูญสิ้น พจน์ผู้ สรรเสริญ ฯ

ในทรรศนะโหราศาสตร์ เกี่ยวกับความซื่อสัตย์ ความกตัญญู หรือความดีอื่น ๆ ยังมิได้มีผู้ใดรวบรวมเอาไว้ เป็นแต่ให้ความเห็นไว้ในทรรศนะของแต่ละคนเท่านั้น ซึ่งผู้รู้แต่ละท่านก็มีความเห็นไม่ค่อยจะสอดคล้องกันอีกด้วย จึงย่อมเป็นเรื่องยากที่จะเข้าใจโดยถ่องแท้ได้ เกี่ยวกับเรื่องประเภทนี้จากคัมภีร์ ตัดวาชาดก ได้กล่าวไว้หลายตอนเช่น

◎ สุเข สุวรฺกฺโษจฺจเค ศุเภ นิษฺกปฏี ฯ

ท่านกล่าวว่า ถ้าในภพที่ ๔ จากตำแหน่งของลัคนา คือภพพันธุ มีดาวศุภเคราะห์ที่เข้มแข็งเช่น เป็นเกษตรหรือเป็นอุจจสถิตย์อยู่ในภพนั้น เจ้าชะตาเป็นคนซื่อสัตย์ ไม่ทรยศคดโกงหรือหักหลังผู้อื่น

◎ สุเขศ พลาฒฺเย นิษฺกปฏี ฯ

ท่านกล่าวว่า ถ้าดาวที่ครองเรือนเกษตร ของภพที่สี่จากลัคนา มีความเข้มแข็ง เจ้าชะตาจะเป็นคนซื่อสัตย์ จะเห็นได้ว่าตามกฎข้อนี้ เจ้าเรือนเกษตรของภพที่สี่จากลัคนา จะเป็นดาวศุภเคราะห์หรือบาปเคราะห์ก็ได้ และจะอยู่ที่ใดในภพไหนก็ได้ แต่บังคับไว้ว่า ต้องเข้มแข็งเท่านั้น

◎ หฺฤทเยเศ โคปุราทฺยำเศ นิษฺกปฏี ฯ

ท่านกล่าวว่า ดาวที่ครองเรือนเกษตรของภพที่สี่จากลัคนา มีความเข้มแข็งมาก โดยอยู่ในวรรคที่เข้มแข็ง เช่นอยู่ในวรโคตตมนวางศ์ เป็นต้น และไม่ดับ คือไม่อยู่ใกล้กับอาทิตย์จนเกินไป แม้ไม่ได้ตำแหน่งเป็นอุจจหรือเป็นเกษตรก็ตาม เจ้าชะตาจะเป็นคนซื่อสัตย์

◎ ตุรฺเย ศุภรฺกฺเษ มิตฺรานฺ วิตทฺฤษเฏ นิษฺกปฏี ฯ

ท่านกล่าวว่า ถ้าภพที่สี่จากลัคนา เป็นภพที่เจ้าเรือนเกษตรเป็นศุภเคราะห์ และ

ภพที่สี่นั้นต้องมีศุภเคราะห์สถิตย์อยู่ หรือต้องได้รับแสงจากดาวศุภเคราะห์ เจ้าชะตาจะเป็นคนซื่อสัตย์ จะเห็นได้ว่าตามกฎนี้ไม่ได้พูดถึงเจ้าเรือนเกษตรของภพที่สี่เลย เป็นแต่บังคับว่าเจ้าเรือนเกษตรของภพที่สี่จะต้องเป็นศุภเคราะห์ แต่ต้องมีดาวศุภเคราะห์อื่นอยู่ในภพที่สี่ หรือให้แสงถึงภพที่สี่เท่านั้น ในกรณีเช่นนี้ เจ้าเรือนเกษตรของภพที่สี่อาจไม่เข้มแข็ง หรือจะอยู่ที่ใดก็ได้ทั้งสิ้น

๏ ลคฺเนเศ พลาฒฺเย นิษฺกปฏี ฯ

ท่านกล่าวว่า ดาวเจ้าเรือนเกษตรของลัคนาเข้มแข็งมาก เจ้าชะตาจะเป็นคนซื่อตรง ในกฎเกณฑ์นี้กล่าวเอาแต่ฉะเพาะเจ้าเรือนเกษตร์ของลัคนาเท่านั้น แต่ต้องเข้มแข็งมาก ดาวที่เข้มแข็งมาก เช่น เป็นเกษตร อุจจ วรโคตตมนวางศ์พักร์ วิกล เพ็ญ อยู่เหนือเส้นระวิมรรค อยู่ใกล้โลก อยู่ ณ ตำแหน่งศิโรพินทุ ร่วมกับศุภเคราะห์ หรือถูกกระหนาบด้วยศุภเคราะห์ หรือสลับเรือนอุจจกับดาวที่ให้คุณเป็นต้น

๏ ลคฺเนเศ อมฺพุเค ศุภยุเตกฺษิเต นิษฺกปฏี ฯ

ท่านกล่าวว่า ดาวเจ้าเรือนเกษตรของลัคนาอยู่ในภพที่สี่จากลัคนา และมีศุภเคราะห์ร่วม หรือได้รับแสงจากศุภเคราะห์ เจ้าชะตาจะเป็นคนซื่อตรงสำหรับกฎเกณฑ์ตามนี้ มีข้อสังเกตุคือ

ถ้าลัคนาสถิตย์ราศีเมษ อังคารซึ่งเป็นเจ้าเรือนเกษตรของลัคนา ถ้าอยู่ในภพที่สี่จะได้แก่ราศีกรกฎ ซึ่งอังคารจะเป็นนิจจ ฉะนั้นดาวศุภเคราะห์ที่จะมาร่วมอังคารจะต้องเข้มแข็งมาก ถ้ามีดาวพฤหัสมาร่วมอังคารก็พออนุโลมได้

ถ้าลัคนาสถิตย์ราศีมังกร เสาร์ซึ่งเป็นเจ้าเรือนเกษตรของลัคนา ถ้าอยู่ในภพที่สี่คือราศีเมษ เสาร์จะเป็นนิจจ ฉะนั้นถ้ามีดาวศุกร์อยู่ในราศีตุลย์เล็งกับดาวเสาร์ก็พอจะอนุโลมได้

ถ้าลัคนาสถิตย์ราศีเมถุน พุธซึ่งเป็นเจ้าเรือนเกษตรของลัคนา ถ้าอยู่ในภพที่สี่คือราศีกันย์ พุธจะเป็นอุจจ ในกรณีเช่นนี้พุธไม่ต้องมีดาวศุภเคราะห์ใด ๆ มาร่วมก็ซื่อสัตย์ได้

ถ้าลัคนาสถิตย์ราศีธนู พฤหัสซึ่งเป็นเจ้าเรือนเกษตรของลัคนา ถ้าอยู่ในภพที่สี่คือราศีมิน พฤหัสจะเป็นเกษตร ในกรณีย์เช่นนี้พฤหัสไม่ต้องมีดาวศุภเคราะห์อื่นมาร่วมก็ซื่อสัตย์ได้

๏ สโสตฺถเป เฌ สาตฺวิก ฯ

ท่านกล่าวว่า ถ้าเจ้าเรือนเกษตรของภพที่สามจากลัคนาร่วมกับดาวพุธ เจ้าชะตาจะเป็นคนซื่อสัตย์สุจริต ตามกฎเกณฑ์นี้มีข้อสังเกตุคือ

ถ้าลัคนาสถิตย์ในราศีเมษ หรือราศีกรกฎ เจ้าเรือนเกษตรของภพที่สาม เป็นดาวพุธอยู่แล้ว ฉะนั้นสำหรับสองลัคนานี้จึงใช้ไม่ได้ตามกฎเกณฑ์อันนี้

ถ้าลัคนาสถิตย์ในราศีพิจิก หรือราศีกุมภ์ ดาวพุธเป็นเจ้าเรือนเกษตรของภพที่แปดจากลัคนาด้วย ฉะนั้นจงใช้กฎเกณฑ์ตามนี้รู้สึกว่าไม่ได้ผลดีนัก

ในกรณีที่ลัคนาสถิตย์ราศีเมถุน เจ้าเรือนเกษตรของภพที่สามจากลัคนาได้ แก่อาทิตย์ ถ้าพุธร่วมกับอาทิตย์ใกล้เกินไป คือใกล้เกินห้าองศาถือว่าพุธดับ จะให้ผลไม่ตรงตามกฎเกณฑ์อันนี้ แต่ถ้าพุธร่วมอาทิตย์โดยดาวพุธพักร์ แม้ดาวพุธจะดับก็ใช้ได้ เพราะขณะนั้นดาวพุธเข้มแข็งมาก คืออยู่ใกล้โลกเกี่ยวกับสัจจะในคัมภีร์ ไชมินสูตรกล่าวไว้ว่า

๏ สเม ศุภโยคา ทฺธรฺมานิตฺย สตฺยวาทิ คุรุภกฺตศฺจ ฯ

ท่านกล่าวว่า ถ้าในภพที่เก้าจากตำแหน่งดาวอาตมการกในดวงนวางศ์มีแต่ดาวศุภเคราะห์อยู่ในนั้นมากกว่าหนึ่งดวง หรือมีแต่ศุภเคราะห์มากกว่าหนึ่งดวง ให้แสงถึงภพนั้น เจ้าชะตาจะบูชาความสัตย์เหนือสิ่งอื่นใด จะเป็นคนยุติธรรม เที่ยงตรงมีสัจจะไม่ทรยศหลอกลวงหักหลังผู้ใด มีความเคารพและกตัญญูต่อผู้มีอาวุโสเช่น บรรพบุรุษบิดามารดา ครูบาอาจารย์ ตลอดจนผู้ที่มีพระคุณทุกท่าน ข้อสังเกตจากกฎเกณฑ์อันนี้ คือ

ใช้ในการทำนายฉะเพาะในดวงนวางศ์เท่านั้น ไม่ใช่ในดวงราศีจักร หรือดวงภาวะจักร คำว่าอาตมการก คือดาวที่มีองศาสูงหรือมากที่สุดในชะตา โดยใช้หลักคฺรหปฺรมโกฏยห มุขฺยสปฺต คือใช้ดาวที่แลเห็นด้วยตาเปล่าเพียงเจ็ดดวงเท่านั้น ในภพที่กล่าวถึง คือภพที่เก้าจากอาตมการก จะต้องไม่มีดาวบาปเคราะห์อยู่หรือให้แสงถึงเลย

ส่วนดาวศุภเคราะห์ที่มีความสัมพันธ์กับภพนี้ต้องมีจำนวนตั้งแต่สองดวงขึ้นไป และศุภเคราะห์เหล่านี้ต้องมีความเข้มแข็งพอสมควร

เกี่ยวกับความซื่อตรงในคัมภีร์ปาริชาตชาดก กล่าวไว้ว่า

๏ นฺฤปตุลฺยกร ศฺรีมานฺ นีติโฌ วิกฺรมานฺวิต

ขฺยาโตอทุษฺฏมติศฺจนฺทฺเร มธฺยเค คุรุศุกฺรโย ฯ

ท่านกล่าวว่า ในชะตาถ้าพระจันทร์ ถูกกระหนาบหน้าหลังด้วยดาวพฤหัสและดาวศุกร์ ซึ่งเป็นประการหนึ่งของ ทุรุธราโยค เจ้าชะตาจะมีความเป็นอยู่เยี่ยงพระราชา มีความเจริญรุ่งเรืองกินดีอยู่ดี รอบรู้เกี่ยวกับสถานะการณ์ของสังคมและบ้านเมือง องอาจกล้าหาญ เป็นที่ยกย่องนับถือของคนทั่วไป ซื่อตรงไม่ทรยศหักหลังผู้ใด

ข้อสังเกต_เกี่ยวกับกฎเกณฑ์อันนี้ก็คือ ดวงจันทร์ต้องมีแสงพอสมควร ดาวพฤหัสและดาวศุกร์ต้องเข้มแข็งด้วย ดาวทั้งสามคือจันทร์ พฤหัส และศุกร์ ต้องไม่มีดาวใดมาร่วมราศี ตัวอย่างที่เหมาะสมเช่น อาทิตย์อยู่ราศีมีน ศุกร์อยู่ราศีพฤศภ จันทร์อยู่ราศีเมถุน และพฤหัสอยู่ราศีกรกฎ สำหรับตำแหน่งของลัคนามิได้บังคับเอาไว้ ถ้าลัคนาอยู่ราศีธนูด้วยจะดีมาก เพราะจะได้โยคเกี่ยวกับลัคนาอีกด้วย คือ อธิโยคจากลัคนา คือมีศุภเคราะห์ที่เข้มแข็งอยู่ในภพที่ หก เจ็ด และ แปด จากลัคนาด้วย เจ้าชะตาควรจะเกิดในเวลาประมาณเที่ยงคืน_

๏ ยสฺย ชนฺมสมเย ศศิลคฺนาตฺ สทคฺโหยทิ จ กรฺมณิสาํสฺถ

ตสฺย กีรฺติรมลาภุวิ ติษฺเฐทายุโษนฺตมวินาศนสาํปตฺ

ลคฺนาทฺวา จนฺทฺรลคฺนาทฺวา ทศเม ศุภสาํยุเต

โยโคยมมลา นาม กีรฺติราจนฺทฺรตารกี ฯ

ท่านกล่าวว่า ในชะตาของบุคคลผู้ใด มีดาวศุภเคราะห์อยู่ในภพที่สิบ โดยนับจากตำแหน่งของพระจันทร์ในชะตา หรือนับจากตำแหน่งของลัคนา เกียรติยศชื่อเสียงของเจ้าชะตาจะโด่งดังอยู่มิรู้หายไปได้เลย เจ้าชะตาจะประสบแต่ความรุ่งเรืองตราบจนวาระสุดท้ายของชีวิต ในกรณีที่มีดาวศุภเคราะห์อยู่ในภพที่สิบจากลัคนาหรือในภพที่สิบจากพระจันทร์ในชะตา เราเรียกปรากฏการณ์อันนี้ว่า อมลาโยค ท่านว่าเกียรติยศชื่อเสียง

และคุณงามความดีของเจ้าชะตา จะปรากฏอยู่ชั่วฟ้าดินสลาย คำว่าอมลาหมายความว่า บริสุทธิ์ผุดผ่อง แปลตามตัวว่า พระลักษมี สายสะดือ สะอาด บริสุทธิ์ ขาวผ่อง ฯลฯ

ข้อสังเกต *ดาวศุภเคราะห์ที่อยู่ในภพที่สิบจะต้องเข้มแข็ง และไม่มีดาวใด ๆ มาร่วมด้วย ตัวอย่างที่เหมาะสมได้แก่ ลัคนาอยู่ราศีเมถุน อาทิตย์อยู่ราศีเมษ จันทร์อยู่ราศีตุลย์ พฤหัสอยู่ราศีกรกฎ และศุกร์อยู่ราศีมิน จะเห็นได้ว่าดาวทั้งสี่ดวงต่างก็เข้มแข็งด้วยกันทั้งสิ้น ภพที่สิบจากลัคนามีดาวศุกร์ และภพที่สิบจากจันทร์ มีดาวพฤหัส เจ้าชะตาจะต้องเกิดในวันเพ็ญ เวลาก่อนเที่ยงเล็กน้อย ถ้าท่านเขียนดวงชะตาลงตามนี้ จะเห็นได้ว่า พฤหัส จันทร์ และศุกร์ นั้น อยู่สลับเรือนเกษตรกันอีกด้วย*

๏ กลตฺรปุตฺราริคฺฤเหษุเสามฺยา สฺวตุงฺคฌิตฺรำศกราศิยาตา
ตฺฤตียลาโภทยคาสฺตฺวเสามฺยา มิตฺโรจฺจสำสฺถา ยทิ กูรฺมโยค
วิขฺยาตกีรฺติรฺภุวิ ราชโภคี ธรฺมาธิก สตฺวคุณปฺรธาน
ธีร สุขี วาคุปการกรฺตา กูรฺโมทฺภโว มานวนายโก วา ฯ

ท่านกล่าวว่า ในชะตาผู้ใดมีดาวศุภเคราะห์อยู่ในภพที่ ห้า หก และ เจ็ดจากลัคนาและมีดาวบาปเคราะห์อยู่ในภพที่หนึ่ง สาม และสิบเอ็ดจากลัคนาอีกด้วย โดยดาวทุกดวงที่กล่าวมาในภพต่าง ๆ นั้นต้องอยู่ในนวางศ์ที่เข้มแข็งด้วย ปรากฏการณ์อันนี้ท่านเรียกว่าเป็น กูรมโยค โดยจะส่งผลให้เจ้าชะตามีเกียรติยศชื่อเสียงโด่งดัง จะได้รับเหรียญตราสายสะพายจากพระราชา เป็นคนบำเพ็ญแต่คุณงามความดีอย่างแท้จริง ซื่อสัตย์สุจริตอยู่ในทำนองคลองธรรม อยู่เย็นเป็นสุข มีใจเมตตากรุณาแก่ผู้อื่นโดยไม่เลือกชั้นวรรณ เต็มไปด้วยบารมีเป็นที่นับถือของคนทุกชั้น

ข้อสังเกต *ในกฎเกณฑ์ของ กูรมโยค คำว่ากูรมแปลว่า เต่าตนุ หรือเต่าทะเลที่เราเอาไข่มากินอยู่ทุก ๆ ปี เต่าในที่นี้ไม่ใช่เต่ากระหรือเต่าทอง แต่เป็นเต่าตัวสำคัญ คือเต่ากุรมาวตาร ซึ่งพระนารายน์ปางหนึ่งได้อวตารลงมาในโลกมนุษย์ในร่างของเต่า เพื่อช่วยสัตว์โลกทั้งหลายให้รอดพ้นจากน้ำท่วมโลกโดยฝีมือของ ท้าวอสุรพรหม ตัวอย่างที่ดีสำหรับตำแหน่งดาวตามกฎเกณฑ์ของโยคนี้ได้แก่ ลัคนากุมดาวอังคารใน ราศีมังกร อาทิตย์อยู่ราศีมินเป็นภพ*

ที่สาม เสาร์อยู่ราศีพิจิกเป็นภพที่สิบเอ็ด ศุกร์อยู่ราศีพฤศภเป็นภพที่ห้า จันทร์อยู่ราศีเมถุน เป็นภพที่หก และพฤหัสอยู่ราศีกรกฏเป็นภพที่เจ็ด ภพต่าง ๆ ใช้นับจากตำแหน่งของลัคนา จะเห็นได้ว่ายังมีดาวอังคารกับดาวเสาร์สลับเรือนเกษตรกันอีกด้วย

๏ วิตฺเตศาทฺธนริ ผรนฺธฺรภวน ปฺราปฺตาศฺจ เสามฺยคฺรหา
กาเมศาตฺ สุขภาคฺยรนฺธฺรคฺฤหคา ชีวาพฺชจนฺทฺราตฺมชา
เทเหศาทฺยทิ พนฺธุมานภวคา สูรฺยาสฺผุชิทฺภูมิชา
ปฺโรกฺตาสฺตตฺร ปฺราตไนรฺหรพฺรหฺมาขฺยโยคา อิเม
นิขิลนิคมวิทฺยาปารค สตฺยวาทิ
สกลสุขสเมตศฺจารฺวากฺกามศีล
ชิตริปุกุลสงฺฆ สรฺวชีโวปการี
หริหรวิธิโยโค สมฺภว ปุณฺยกรฺมา ฯ

ท่านกล่าวว่า กฎเกณฑ์ของตำแหน่งดาวในดวงชะตาที่มีชื่อว่า หริหรพรหมโยค นั้น มีอยู่สามประการด้วยกันคือ

ประการที่ ๑ มีศุภเคราะห์อยู่ในภพที่ สอง แปด และสิบสอง โดยนับจากเจ้าเรือนเกษตรของภพที่สองจากตำแหน่งลัคนาในชะตา ตัวอย่างสำหรับกฎเกณฑ์ในประการนี้เช่น ลัคนาสถิตย์ราศีกรกฎ อาทิตย์ซึ่งเป็นเจ้าเรือนเกษตรของภพที่สองอยู่ในราศีเมษ จันทร์เป็นดาวศุภเคราะห์อยู่ราศีพฤศภ คืออยู่ในภพที่สองนับจากอาทิตย์ พฤหัสเป็นดาวศุภเคราะห์อยู่ในภพที่แปดจากอาทิตย์ คืออยู่ในราศีพิจิก ศุกร์เป็นดาวศุภเคราะห์อยู่ในภพที่สิบสองจากอาทิตย์ คืออยู่ในราศีมีน

ประการที่ ๒ มีดาวพฤหัส จันทร์ และพุธ อยู่ในภพที่สี่ ภพที่เก้าและภพที่แปด โดยนับจากเจ้าเรือนเกษตรของภพที่เจ็ดจากตำแหน่งของลัคนาในชะตาตัวอย่างสำหรับกฎเกณฑ์ในประการนี้เช่น ลัคนาสถิตย์ราศีตุลย์ อังคารซึ่งเป็นเจ้าเรือนเกษตรของภพที่เจ็ดจากลัคนาอยู่ในราศีเมษ พฤหัสอยู่ราศกรกฎ ซึ่งอยู่ในภพที่สี่เมื่อนับจากอังคาร จันทร์อยู่ราศีธนูซึ่งอยู่ในภพที่เก้านับจากอังคาร พุธอยู่ราศีพิจิกซึ่งอยู่ในภพที่

แปดนับจากอังคาร เมื่อเขียนเป็นรูปดวงชะตาแล้วจะเห็นว่า จันทร์กับพฤหัสอยู่สลับเรือนเกษตรกันอีกด้วย

ประการที่ ๓ มีดาว อังคาร ศุกร์ และ อาทิตย์ อยู่ในภพที่สี่ ภพที่สิบ และภพที่สิบเอ็ด โดยนับจากเจ้าเรือนเกษตรของลัคนาในชะตา ตัวอย่างสำหรับกฎเกณฑ์ในประการนี้เช่น ลัคนาสถิตย์ราศีกรกฎ จันทร์ซึ่งเป็นเจ้าเรือนเกษตรของลัคนาอยู่ราศีตุลย์ อังคารอยู่ราศีมังกร ซึ่งอยู่ในภพที่สี่เมื่อนับจากจันทร์ ศุกร์อยู่ราศีกรกฎซึ่งอยู่ในภพที่สิบเมื่อนับจากจันทร์ อาทิตย์อยู่ราศีสิงห์ซึ่งอยู่ในภพที่สิบเอ็ด เมื่อนับจากจันทร์ เมื่อเขียนเป็นรูปดวงชะตาแล้วจะเห็นว่า จันทร์กับศุกร์อยู่สลับเรือนเกษตรกันอีกด้วย

ท่านกล่าวว่า ผู้ใดเกิดมาในดวงชะตามีดาวได้ตำแหน่งตามที่กล่าวมาแล้ว ไม่ว่าจะเป็นประการใดก็ตาม เรียกได้ว่า หริหรพรหมโยค เจ้าชะตาจะเชี่ยวชาญและรอบรู้เกี่ยวกับสัญญลักษณ์ทางศาสนาทุกประเภท เป็นคนมีวาจาสัตย์และซื่อตรง มีความผาสุกอยู่ดีกินดี เรียบร้อยสุภาพอ่อนโยนเข้าไหนเข้าได้ สังคมกับชนทุกชั้น งามสง่าองอาจกล้าหาญ มีชัยชนะต่อศัตรู มีความเมตตาปรานีต่อคนทั่วไปตลอดจนสัตว์ต่าง ๆ ทุกชนิด ชอบบำเพ็ญคุณงามความดี และช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทน

นอกจากที่ยกตัวอย่างตามคัมภีร์โหรดังได้แสดงมาแล้ว เกี่ยวกับความซื่อสัตย์ในทรรศนะของโหรยังมีอีกมากเช่น

๑ **จันทราธิโยค** คืออธิโยคจากพระจันทร์ ท่านบังคับไว้ว่าต้องมีศุภเคราะห์อยู่ในภพที่หก ภพที่เจ็ด และภพที่แปด นับจากตำแหน่งของจันทร์ในชะตา ในทรรศนะโหราศาสตร์ศุภเคราะห์มีเพียงสี่ดวงรวมทั้งจันทร์ด้วย ดังนั้นศุภเคราะห์ที่เหลือทั้งสามดวงต้องเอามาใช้หมดทุกดวงจึงจะเป็นไปตามกฎเกณฑ์อันนี้ ตัวอย่างชะตาจันทราธิโยคเช่น จันทร์อยู่ราศีกุมภ์ พุธอยู่ราศีกรกฎเป็นภพที่หกจากจันทร์ ศุกร์อยู่ราศีสิงห์เป็นภพที่เจ็ดจากจันทร์ พฤหัสอยู่ราศีกันย์เป็นภพที่แปดจากจันทร์ ในราศีกรกฎสิงห์และกันย์ต้องไม่มีดาวอื่นมาร่วมด้วย ฉะนั้นตำแหน่งอาทิตย์จะต้องอยู่ในราศีเมถุน จะให้ดีเจ้า

ชะตาควรจะเกิดในเวลาประมาณเที่ยงคืน คือลัคนาต้องอยู่ราศีกุมภ์ด้วย เมื่อเขียนเป็นรูปดวงชะตาจะเห็นได้ว่า พุธกับพฤหัสอยู่ในตำแหน่งสลับเรือนอุจจกันอีกด้วย

๏ **สังข์โยค** คือโยคของหอยสังข์ ไม่ใช่สังข์ของคุณนรินทร์ที่กล่าวว่า "สังข์สระสมรจงแผ้ว ผ่อนถ้าเรียมถึง"

สังข์นี้เป็นหอยตัวที่พระนารายณ์ถือติดมืออยู่ตลอดเวลา จะเห็นได้ว่ามือขนาดพระนารายณ์ยังต้องลูบคลำหอยอยู่เป็นนิจสิน ฉะนั้นก็น่าเห็นใจคุณนรินทร์แกบ้าง

ในโยคนี้ท่านบังคับไว้ว่า เจ้าเรือนเกษตรของภพที่ห้าและภพที่หกนับจากลัคนาจะต้องเป็นเกณฑ์ คือเป็นหนึ่ง เป็นสี่ เป็นเจ็ดและเป็นสิบแก่กันเอง นอกจากนั้นยังบังคับอีกว่า เจ้าเรือนเกษตรของลัคนานั้นจะต้องมีความเข้มแข็งอีกด้วย ตัวอย่างสังข์โยคเช่น

ลัคนาอยู่ราศีกรกฎ จันทร์เจ้าเรือนเกษตรลัคนาอยู่ราศีกรกฎกุมลัคนา อาทิตย์อยู่ราศีมังกรแสดงว่าจันทร์ในชะตาเพ็ญ อังคารเจ้าเรือนเกษตรภพที่ห้าจากลัคนาอยู่ราศีพิจิก พฤหัสเจ้าเรือนเกษตรภพที่หกจากลัคนาอยู่ราศีพฤศภเล็งกับอังคาร เมื่อเขียนเป็นรูปดวงชะตาแล้วจะเห็นว่า จันทร์กับพฤหัสสลับเรือนอุจจกันด้วย

๏ **มาลิกาโยค** มาลิกาแปลว่าพวงมาลัยที่ทำด้วยดอกไม้ ในโยคนี้ท่านบังคับไว้ว่า ดาวพระเคราะห์ทั้งเจ็ดดวงจะต้องอยู่เรียงติดต่อกันหมดทั้งเจ็ดราศีจึงจะเป็นมาลิกาโยคที่สมบูรณ์แบบ ตัวอย่างของโยคนี้เช่น

อาทิตย์ออยู่ราศีกรกฎ จันทร์อยู่ราศีมังกร เสาร์อยู่ราศีธนู พฤหัสอยู่ราศีพิจิก อังคารอยู่ราศีตุลย์ ศุกร์อยู่ราศีกันย์ พุธอยู่ราศีสิงห์ จะเห็นได้ว่าตำแหน่งของดาวสามารถเป็นไปได้ตามทรรศนะของดาราศาสตร์ ในทรรศนะโหรถ้าเขียนเป็นรูปดวงชะตาจะเห็นว่า ดาวทั้งเจ็ดดวงนี้อยู่สลับเรือนเกษตรกันทุกๆ ดวงทั้งเจ็ดราศี ถ้าเรานับย้อนราศีจากดาวดวงใดก็ได้ เช่น นับจากจันทร์ จันทร์อยู่ในเรือนเสาร์ เสาร์อยู่ในเรือนพฤหัส พฤหัสอยู่ในเรือนอังคาร อังคารอยู่ในเรือนศุกร์ ศุกร์อยู่ในเรือนพุธ พุธอยู่ในเรือนอาทิตย์ และอาทิตย์อยู่ในเรือนจันทร์ เมื่อมาลิกาโยคได้ตำแหน่งดาวเช่นนี้ท่านเรียกชื่อว่า ปริวรรตนะมาลิกาโยค นับเป็นมาลิกาโยคที่ให้คุณมากที่สุด เพราะในวันนั้น

จันทร์อยู่ในตำแหน่งเพ็ญด้วย ถ้าจะให้เหมาะสมที่สุดเจ้าชะตาจะต้องเกิดในเวลาประมาณเที่ยงวัน โดยมีลัคนาอยู่ในราศีตุลย์ จึงจะเข้าตำรา กรรมมะมาลิกาโยค คือพวงมาลัยสวรรค์เกิดเริ่มขึ้นจากภพที่สิบของลัคนา แสดงว่าเจ้าชะตาจะซื่อตรงมีสัจจะและประกอบแต่คุณงามความดีจนวาระสุดท้ายของชีวิต เพราะมาลิกาโยคย่อมมีความหมายทั้งร้ายและดีขึ้นอยู่กับตำแหน่งของลัคนาด้วย

๏ **มหาจตุรสาครโยค** จตุรสาครหมายความว่า คาบสมุทรทั้งสี่ทิศในมนุษย์โลก มหาจตุรสาครหมายความว่า คาบสมุทรทั้งสี่ทิศในสวรรค์ ได้แก่ทางช้างเผือกอันกอรปด้วยทะเลนมที่พระนารายณ์ทำ พิธีกวนเอาน้ำทิพย์ในนารายณ์สิบปางในโยคนี้ท่านบังคับไว้ว่า ต้องมีดาวเคราะห์สถิตย์อยู่ในจรราศีทั้งสี่ทุกราศี คือต้องมีดาวอยู่ในราศีเมษ ราศีกรกฎ ราศีตุลย์ และราศีมังกร ตัวอย่างที่ดีของโยคนี้ เช่น อังคารอยู่ราศีเมษ อาทิตย์อยู่ราศีกรกฎ พฤหัสอยู่ราศีตุลย์ และเสาร์อยู่ราศีมังกร เมื่อท่านเขียนเป็นรูปดวงชะตาแล้วจะเห็นว่าพิสดารมาก กล่าวคือ ถ้าท่านนับตามลำดับของราศีจะเห็นว่า ดาวเคราะห์ทั้งสี่ดวงอยู่สลับเรือนอุจจแก่กันหมด เพราะอังคารอยู่ในเรือนอุจจของอาทิตย์ อาทิตย์อยู่ในเรือนอุจจของพฤหัส พฤหัสอยู่ในเรือนอุจจของเสาร์ และเสาร์อยู่ในเรือนอุจจของอังคาร ถ้าท่านนับตามลำดับโดยย้อนราศีจะเห็นว่า ดาวเคราะห์ทั้งสี่ดวงอยู่สลับเรือนนิจจแก่กันหมด เพราะอังคารอยู่ในเรือนนิจจของเสาร์ เสาร์อยู่ในเรือนนิจจของพฤหัส พฤหัสอยู่ในเรือนนิจจของอาทิตย์ และอาทิตย์อยู่ในเรือนนิจจของอังคาร

ในดวงชะตานี้ถ้าจะเติมให้ครบดาวทั้งเจ็ดดวงควรเติม จันทร์ในราศีมิน พุธในราศีเมถุน และศุกร์ในราศีพฤศภ ส่วนลัคนาควรจะอยู่ในราศีเมษ เมื่อเติมครบหมดแล้วจะเห็นว่า ตำแหน่งของจันทร์และศุกร์ยังสลับอุจจกันอีกด้วย

ชะตาผู้ใดได้อย่างนี้ท่านว่าความดีของผู้นั้นสมบูรณ์ทุกประการ แม้แต่เทวดาบนฟ้าตลอดจนพระพรหม พระอินทร์ หรือพระนารายณ์ ก็ต้องสรรเสริญ ชะตาผู้ใดมีทั้งดาวสลับอุจจ และดาวสลับนิจจ หมายความว่าเจ้าชะตามีทั้งพระเดชและพระคุณ หรือจะพูดง่าย ๆ ก็คือ มีทั้ง

พิมเสนและเกลือ เพราะฉะนั้นเขาก็พร้อมที่จะแลกพิมเสนหรือแลกเกลือกับผู้ใดได้ทุกขณะ แต่ชะตาส่วนมากไม่มีทั้งพิมเสนและเกลือเลยแม้แต่เม็ดเดียว ฉะนั้นก่อนจะคิดแลกอะไรกับใครควรนึกถึงอนาคตให้มากที่สุด ดังโคลงในนิทานเวตาลกล่าวไว้ว่า

๏ อันวิถี ชีวิต เดิรผิดง่าย แม้ผิดหมาย อาจถลำ นำสู่เถิน
ใครกำหนด ล่วงหน้า ช้าเหลือเกิน ถึงคราวเดิร อาจผิด ที่คิดไว้
ปัญญาเรา แค่คืบ สืบไม่ออก เหลือจะบอก ล่วงหน้า ช้า ๆ ได้
อันวิถี ชีวิต คิดอย่างไร จะแจ้งใจ ข้างหน้า อนาคต ฯ

บทความที่ท่านได้กรุณาอ่านจนจบนี้เกิดขึ้นโดยกระทันหันภายในเวลาสามวันเท่านั้น สาเหตุเนื่องจากมีพระภิกษุรูปงามปัญญาไวท่านหนึ่งสมญาว่า "**อคฺคชวโน**" *ได้มาปรึกษาเกี่ยวกับการเขียนบทความในงามฌาปนกิจ โยมบิดาของท่าน มีข้อความส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับความซื่อสัตย์และความกตัญญู ข้าพเจ้าจึงได้ตกลงใจเขียนเรื่อง* "**ความสัตย์ในทรรศนะโหร**" *นี้ขึ้น ซึ่งรู้สึกว่าจะเป็นเรื่องใหม่สุดในวงการโหรของบ้านเรา ฉะนั้นหากผิดพลาดประการใดโปรดให้อภัยแก่ข้าพเจ้าด้วย* **ท่านอคฺคชวโนผู้นี้เป็นผู้เต็มไปด้วยความซื่อสัตย์ประการใดเป็นที่แจ่มแจ้งแก่บรรดามิตรสหายอยู่แล้วทั้งในบรรพชิต และในฆราวาสเพศ และได้แสดงตนเป็นกวนอูของท่านผู้หนึ่งมาแล้วในอดีตกาล การที่เป็นกวนอูให้กับท่านผู้ใดนั้นไม่เป็นของยากนัก แต่การที่กวนอูจะหากวนอูสำหรับตนเองนั้นดูเหมือนจะไม่ค่อยพบในประวัติศาสตร์ของชาติใด ๆ เลย** นึกถึงสภาพกวนอู ซึ่งเป็นผู้บูชาความสัตย์ยิ่งชีวิต ผลสุดท้ายก็จบชีวิตลงด้วยความสัตย์ของตนเอง สมกับคำของบัณฑิตขงจื้อที่กล่าวว่า "**น้ำทำให้เรือลอย และก็ทำให้เรือจมด้วย**" อย่างไรก็ตามกวนอูก็ได้ตำแหน่งเทพเจ้าแห่งความสัตย์ อันเป็นที่เคารพสักการะของชนชาวจีนมาตราบเท่าทุกวันนี้.

พ.อ. ประจวบ วัชรปาณ พ.บ.

๑๕ ตุลาคม ๒๕๑๑

บรรยายกระทู้ธรรมครั้งที่ ๓
เรื่อง “สัทธา” กถา

๓ ผู้ใหญ่ในวรรณกรรมเยาวชน

จาก “เฉลิม” ของ

บรรยายกระทู้ธรรมครั้งที่ ๓
เรื่อง "สัทธา" กถา

บัดนี้จักขอพรรณนาถึงเรื่อง "**สัทธา**" กถา พอเป็นแนวทางปรุงแต่งปัญญาแห่งตนเพื่อเพิ่มพูนสติปัญญาของท่านสาธุชนพุทธบริษัทสืบไป พุทธบริษัททั้งหลาย โปรดสดับเถิด

มนุษย์เราแต่แรกกำเนิด สิ่งหนึ่งซึ่งมีติดตัวมาในกมลสันดานนั้นก็คือ "สัทธา" จึงควรรู้จักว่าสัทธานั้นคืออะไร, มีลักษณะอย่างไร, แบ่งไว้อย่างไร, และผลแห่งสัทธามีอย่างไร

สัทธานั้นตามรูปเดิมมาจาก "ภาษามคธ" ว่า "สทฺทหตีติสทฺธา" "แปลว่า" ย่อมเชื่อ, ย่อมเชื่อโดยธรรมชาติ ฯ ตามพจนานุกรม ฯ ปี ๙๓ แปลว่า "ความเชื่อ, ความเลื่อมใสในพระธรรม ฯ" ในทาง "ธรรม" ท่านได้กล่าวยกย่องสรรเสริญ "สัทธา" นี้ไว้หลายแห่ง เช่น (๑) ในเวสารัชชกร ณ ธรรม ๕ ประการ (องฺ.ปญฺจก. ๒๒/๑๔๔) (๒) ใน "พละ" ธรรมให้เกิดกำลัง ๕ ประการ (องฺปญฺจก ๒๒/๑๑) (๓) ใน "อริยทรัพย์ ๗ ประการ (องฺ.สตฺตก ๒๓/๕) (๔) ใน "สัมปรายิกัตถประโยชน์ ๔ ประการ (องฺ.อฏฺฐก ๒๓/๒๙๗) (๕) ใน" ธรรมเป็นเหตุให้สมหมาย ๔ ประการ (องฺจตุกฺก ๒๑/๘๔) ขอให้พึง**สังเกต**ว่า ใน "**ธรรม**" ทั้งหลายที่กล่าวมาข้างต้นนี้จะมี "สัทธา" อยู่เป็นข้อที่ ๑, และจะต้องมี "ปัญญา" กำกับอยู่ในข้อสุดท้ายทั้งสิ้น แสดงว่า "สัทธา" (ความเชื่อ) ในทางธรรมนั้นต้องประกอบด้วย "ปัญญา" เสมอ มีลักษณะเป็น "สัทธาญาณสัมปยุตต" คือเชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ, เชื่ออย่างมีเหตุมีผลประกอบด้วยความจริงซึ่งตรงข้ามกับสัทธา (ความเชื่อ) ในคติของศาสนาอื่นเป็นการเชื่ออย่างงมงาย, ไร้เหตุผล, ไม่ประกอบด้วยความจริงมีลักษณะเป็น "สัทธาญาณวิปปยุตต" เช่นใน

อินเดียถือว่าแม่น้ำคงคาเป็นที่ล้างบาปเป็นต้น สัทธานี้พึงระลึกว่าเป็นกุญแจดอกแรกที่สำคัญยิ่งที่จะไปสู่กุศลอันอื่น ๆ ไปสู่ธรรมอื่น ๆ ต่อไป เพราะถ้าปราศจากสัทธาเป็นทุนเดิมเสียแล้ว (คือถ้าไม่มีความเชื่อเสียก่อนแล้ว) ก็ไม่มีหนทางใดที่จะไปเพิ่มปฏิปทาในสิ่งอื่นได้ สัทธาจึงเป็นเสมือนผู้รวบรวมเสบียงทั้งหลายไว้เพื่อการเดินทางไกลแสนไกลใน "วัฏฏสงสาร" นั่นเอง สมกับพุทธภาษิตว่า "สทฺธา พนฺธติ ปาเถยฺยํ" (สํ.ส. ๑๕/๖๑) แปลว่า "สัทธารวบรวมไว้ซึ่งเสบียงคือกุศล," มีพุทธภาษิตที่กล่าวอุปมา, อุปมัย ถึงเรื่อง "สัทธา" นี้ก็มีอีกดังนี้ "สทฺธีธวิตฺตํ ปุริสสฺส เสฏฺฐํ" (สํ.ส. ๑๕/๔๘, ขุ.สุ. ๒๕/๓๖๐) แปลว่า "สัทธา**เป็นทรัพย์ประเสริฐ**ของคนในโลกนี้

ขอสังเกตุว่า "ทรัพย์ประเสริฐ" นั้นดีกว่าเหนือกว่าทรัพย์ธรรมดา ซึ่งก็เป็นเหตุผลสมจริง เพราะคนเราดังกล่าวแล้วถ้ามีสัทธา (อันประกอบด้วยปัญญา) จะทำอะไรก็ย่อมสำเร็จผลทั้งสิ้น ก็แล้วไฉนจะไม่ดีกว่าทรัพย์ธรรมดาเล่า, หรือท่านกล่าวไว้อีกว่า "สัทธา" นั้นเป็นเพื่อนสองของคนก็มี "สทฺธา ทุติยา ปุริสสฺสโหติ" ซึ่งก็เป็นความจริงเมื่อคนเรามี "สัทธา" แล้วก็เท่ากับเป็นเพื่อนตนแห่งตนนั่นเอง จะให้ทำอะไรก็สำเร็จผลทั้งสิ้น (เพราะมี "สัทธาความเชื่อ" อยู่กับตนนั่นเอง)

ลักษณะของสัทธานั้น ใน "กาลามสูตร" ท่านแบ่งไว้ ๑๐ ประการดังนี้ (๑) **อย่าได้เชื่อ**โดยได้ฟัง (๒)* โดยลำดับสืบ ๆ กันมา (๓) โดยคิดว่าได้ยินมาดังนั้น (๔) โดยอ้างตำรา (๕) โดยเหตุนึกเดาเอาเอง (๖) โดยการคาดคะเนเอา (๗) โดยตรึกเอาตามอาการ (๘) โดยเห็นว่าชอบหรือถูกกับลัทธิของตน (๙) โดยที่ผู้พูดเป็นผู้พอเชื่อถือได้ (๑๐) โดยนับถือว่าผู้พูดเป็นครูของเรา (ที่เรียกว่า "กาลามสูตร" นั้นเพราะพระพุทธเจ้าของเราทรงแสดงที่หมู่บ้านกาลามะนั่นเอง) พิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงเป็นจอมปราชญ์จริง ๆ คำสอนของพระองค์นั้นนับว่าทวนกระแสโลก

อะไรที่ศาสดาอื่นๆว่า "สุข" ท่านก็ว่า "ทุกข์" โดยเฉพาะอย่างยิ่งลักษณะคำสอน

---

*หมายเหตุ ลักษณะของสัทธาในกาลามสูตรนี้มีคำว่า "อย่าได้เชื่อ" ทั้ง ๑๐ ข้อ.

ของท่านในเรื่อง "สัทธา" นี้ ก็สอน**ไม่ให้เชื่อ**แม้แต่พระองค์ท่านเอง แต่ทรงสอนให้เชื่อต่อความจริง, เชื่อเหตุ เชื่อผล ที่ประกอบด้วยความจริง **ตรงข้าม**กับศาสนาอื่นที่สอนให้**ต้องเชื่อ** มิฉะนั้นพระเจ้าจะลงโทษ ขอยกตัวอย่างครั้งพุทธกาลมีพระองค์หนึ่งไปถาม "พระสารีบุตร" ว่า "เชื่อพระพุทธเจ้าหรือเปล่า" พระสารีบุตรตอบว่า "เปล่า, ไม่เชื่อ" พระองค์นั้นจึงไปฟ้องพระพุทธเจ้า ๆ ท่านกลับตรัสว่า "ถูกแล้ว, สารีบุตรไม่เชื่ออาตมาแต่เธอเชื่อความจริง"

สัทธานั้นแบ่ง ๔ ประการดังนี้ ๑. กัมมสัทธา-เชื่อว่ามีกรรม (คือการกระทำจริง) เป็นเหตุ ๒. วิปากสัทธา-เชื่อว่ามีผลแห่งกรรมจริง ๓. กัมมัสสกตาสัทธาเชื่อว่ามีกรรมเป็นของตน ทำกรรมดีก็ได้ดี, ทำกรรมชั่วก็ได้ชั่ว ๔. ตถาคตโพธิ สัทฺธา–เชื่อ–ในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีกล่าวไว้ในพระสูตร ๙ ประการเริ่มแต่ "**อรหํ....พุทโธ....**ภควา" พูดโดยย่อก็เหลือ ๓ ประการ (๑) พระปัญญาคุณ-ตรัสรู้เองโดยชอบ (๒) **พระ**บริสุทธิ์คุณ ตัดกิเลส (อรหันต์) (๓) พระมหากรุณาธิคุณ–ทรงสอนธรรม (ภควา)

ประโยชน์ของสัทธา หรือผลของสัทธา ก็จะขอแบ่งเป็น ๓ ประการ ดังนี้ (๑) ชั้นโลกิยะ (๒) ชั้นโลกิยะที่จะข้ามไปสู่โลกุตตระ (๓) ชั้นโลกุตตระ

๑. **ในชั้นโลกิยะนั้น** ผู้ที่มีสัทธาแล้วจะกระทำสิ่งไรก็ย่อมได้ผลสำเร็จตามประสงค์ทุกประการ สมกบที่ตรัสไว้ในพุทธภาษิตว่า "สทฺ ธา สาธุ ปฏิฏฺฐิตา (ในสังยุตตนิกาย สคาถวรรค พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๕ หน้า ๕๐) แปลว่า "สัทธาตั้งมั่นแล้วยังประโยชน์ให้สำเร็จ"

๒. **ในชั้นโลกิยะที่จะข้ามขั้นไปสู่โลกุตตระ** ในชั้นนี้เป็นสัทธาชั้นสูง ประกอบด้วย "ปัญญา" เห็นสัจจธรรมความจริง เช่นดัง "สัทธา" ของท่านโกณฑัญญะหลังจากฟัง "ปฐมเทศนา" จากสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วก็เกิดดวงตาเห็นธรรมว่า" ยังกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธฺธมฺมํ แปลว่า "ทุกสิ่งทุกอย่างเมื่อมีการเกิดเป็นธรรมดาก็ต้องมีการดับเป็นธรรมดา" ซึ่งจากผลแห่ง "สัทธา" นั้นเอง ในทันใดนั้น ท่านโกณฑัญญะก็สำเร็จเป็น "พระอริยสงฆ์" องค์แรกในขณะนั่งฟังธรรมอยู่นั้นเอง

๓. **ในชั้นโลกุตตระ** เป็น "สัทธา" ชั้นสูงสุด มีแต่พระอริยบุคคลนับตั้งแต่พระโสดาบันเท่านั้น พึงเห็นตัวอย่างครั้งพุทธกาล เมื่อพระภิกษุเบ็ญจวัคคีย์ ที่เหลืออีก ๔ องค์ คือ ภักทิยะ, วัปปะ, มหานามะ, อัสสชิ, สำเร็จเป็นพระโสดาบัน ด้วยปกิณณกะธรรมเทศนา พร้อมด้วย พระอัญญาโกณฑัญญะ ฟัง อนัตตลักขณสูตร "จากสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า" ก็ได้สำเร็จเป็น "พระอรหันต์" ด้วยอาศัยสัทธาชั้นสูงสุด สัมปยุตด้วยปัญญาพิจารณาเห็นความจริง สมดังพุทธภาษิตที่ว่า "สทฺธาย ตรติ โอฆํ" ซึ่งตรัสไว้ใน (สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๕ หน้า ๓๑๕) ผลแห่งสัทธานั้นเป็นได้ถึงปานฉะนี้แหละพุทธบริษัททั้งหลาย

ตามที่ได้พรรณนามาแล้วนี้ คงจะพอจะซาบซึ้งถึง "สัทธา" ตามนัยแห่งพระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่าเป็นประการใด จุดหมายปลายทางของพระนิพพานนั้นอยู่ไกลแสนไกล แต่ก็จะเป็นใกล้ได้ ถ้าท่านมี "สัทธา" ตามนัยแห่งคำสอนของสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังกล่าวมาแล้วด้วยประการฉะนี้ เอวังก็มีด้วยประการฉะนี้เทอญ

กระทู้ธรรม "ปัญญา" กถา

๓. ในขั้นโลกุตตระ เป็น "ศรัทธา" ขั้นสูงสุด มีเฉพาะแก่บุคคลผู้ตั้งแต่พระโสดาบันเท่านั้น ดังตัวอย่างครั้งพุทธกาล เมื่อพระปัญจวัคคีย์ ที่เหลืออีก ๔ องค์ คือ ภัททิยะ, วัปปะ มหานามะ, อัสสชิ, สำเร็จเป็นพระโสดาบัน ด้วยปกิณณกธรรมเทศนา พร้อมด้วย พระอัญญาโกณฑัญญะ ทั้ง ๕ ... "จากสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า" ก็ได้สำเร็จเป็น "พระอรหันต์" ด้วยศรัทธาขั้นสูงสุด อันประกอบด้วยปัญญาพิจารณาเห็นความจริง สมดังพุทธภาษิตที่ว่า "สทฺธาย ตรติ โอฆํ" ซึ่งตรัสไว้ใน (สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๕ หน้า ๒๑๘) ผลแห่งศรัทธานั้นเป็นได้ถึงปานนี้แหละพุทธบริษัททั้งหลาย

ตามที่ได้พรรณนามาแล้วนี้ จะต้องสรุปลงว่า ศรัทธา ... คำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นเป็นประการใด จุดหมายปลายทาง ... พระนิพพาน นั้นอยู่ใกล้หรือไกล แต่จะเป็นไปก็ได้ ถ้าท่านมี "ศรัทธา" ... ในคำสอนของสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังกล่าวมาแล้วด้วยประการฉะนี้ ... เทอญ

กระทู้ธรรม "ปัญญา" กถา

บัดนี้จักขอกล่าวถึงเรื่อง "ปัญญา" กถา พอเป็นแนวทางเพื่อปรุงแต่งปัญญาแห่งตนและมวลพุทธบริษัท พอเป็นสังเขปดังนี้:—

"ปัญญา" นั้นรูปเดิมมาจากภาษา "บาลี" ว่า "ปชานาตีติปัญญา" ป=ทั่ว, ชา=รู้ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. ๒๔๙๓ แปลว่า "ความรู้ทั่ว, ความรอบรู้, ความฉลาดที่เกิดจากความคิด ฯลฯ สำหรับในทาง "ธรรม" ก็มีกล่าวไว้หลายแห่งล้วนแต่ยกย่อง-สรรเสริญว่า "ปัญญา" นี้เป็นของประเสริฐ-ของดี ฯลฯ เช่นกล่าวไว้ใน "อริยทรัพย์ ๗, วัตถุกถา สัมปรายิกถประโยชน์ เป็นต้น ฯลฯ ในพุทธภาษิตก็กล่าวยกย่องไว้หลายแห่ง-หลายประการ เช่น อุปมาว่าปัญญานี้เป็นแสงสว่างในโลกที่จะเป็นเครื่องชักนำ-ชี้ทางให้ผู้ที่หลงงมงายอยู่ในความมืด (ของอวิชชา) ให้พ้นมาเสีย—หลุดมาเสีย-ท่านก็กล่าวไว้ว่า "ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต" (ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก (สํ.ส. ๑๕/๖๐), ยิ่งกว่านั้นท่านยังทรงยกย่องว่าแสงสว่างแห่งปัญญานี้ไม่มีแสงสว่างใดจะเปรียบได้ เพราะแสงแห่งปัญญานี้แทงทะลุเข้าไปถึง "ภายใน" ได้ สมกับพุทธภาษิตที่กล่าวไว้ว่า "นตฺถิ ปญฺญาสมาอาภา" (สํ.ส. ๑๕/๙) แปลว่า "แสงสว่างเสมอด้วยปัญญาไม่มี" ส่วนในทาง "โลก" บรรดาคณาจารย์ทั้งหลายท่านก็กล่าวยกย่องไว้หลายสถานเช่นกัน เช่น "มีปัญญาเหมือนมีทรัพย์อยู่นับแสน จะตกถิ่นฐานใดก็ไม่แคลน ฯลฯ" หรือกล่าวไว้เป็นโคลง ๔ สุภาพก็มีเช่น........ปัญญาประดุจดัง อาวุธ, คุมสติต่างโล่ห์ป้อง อาจแกล้วกลางสนาม (บาท ๓ กับบาทที่ ๔)

ปัญญานั้นถ้า แบ่งโดยการ "เกิด" ก็แบ่งได้ ๒ ประการ ๑. สชาติกปัญญา เป็นปัญญาที่มีแต่เกิด-มีเองในกมลสันดานจะมีมากหรือน้อยก็สุดแต่ "กรรม" ของแต่ละบุคคล ๒. ปริหาริกปัญญา เป็นปัญญาที่มีในภายหลัง—โดยการศึกษาเล่าเรียน-ฝึกฝน—อบรม—คบหากับบัณฑิตผู้รู้ ท่านจึงได้แบ่ง บ่อเกิดแห่งปัญญาไว้เป็น ๓ ประการดังนี้ ๑. สุตมัยปัญญา ปัญญาเกิดจาก "สุต" การฟังนั่นเอง แต่ก็ต้องฟังให้ดี—ตั้งอก-ตั้งใจฟัง ไม่ใช่สักแต่ว่าฟัง สมกับพุทธภาษิตว่า "สุสฺสูสํ ลภเต ปญฺญํ" (สํ.ส. ๑๕/๓๑๖)

ขุ.สุ. ๒๕/๓๖๑) แปลว่า "ฟังด้วยดีย่อมได้ปัญญา" ๒. **จินตมัยปัญญา** ปัญญาเกิดจาก "จินต" "การคิด" นั่นเอง ฟังมาแล้วก็ต้องมานึกคิด–ตริตรอง–พินิจ–พิจารณานั่นเอง สมดังพุทธภาษิตว่า "ปญฺญา นตฺถิ อฌายโต" (ขุ.ธ. ๒๕/๖๕) แปลว่า "ปัญญาไม่มีแก่ผู้ไม่พินิจ" ๓. **ภาวนามัยปัญญา** ปัญญาเกิดจาก "ภาวนา" นั่นเอง คือไม่เพียงแต่ฟังคิดเท่านั้น ต้องหมั่นทบทวน–ฝึกฝนหลายครั้งหลายหน–ในที่นี้ก็หมายถึง "ทำ" นั่นเอง–ฟัง, คิด, แล้วก็ต้องลอง "ทำ" ดู ว่าจะผิดหรือถูกตามที่ฟังมา, คิดมา ถึงผิดก็เป็นความรู้ที่ว่า "ผิดเป็นครู" เรื่อง "ทำ" นี้สำคัญที่สุดในเรื่องบ่อเกิดแห่งปัญญา สมดังพุทธภาษิตว่า "โยคา เว ชายตี ภูริ" (ขุ.ธ. ๒๕/๕๒) แปลว่า "ปัญญาย่อมเกิดเพราะความประกอบ"

ปัญญานั้นแบ่งเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๑. โลกิยะ ๒. โลกุตตระ **๑. โลกิยะ** นั้นแบ่งออกเป็นอีก ๓ ชั้น ๑. กามภพ พวกคนทั้งหลายที่ยังเกี่ยวข้องอยู่ในเรื่องกาม **๒. รูปภพ** ภพของพรหมผู้มีรูป–ผู้สำเร็จใน "รูปฌาน" เรียก "รูปพรหม" ก็ยังข้องอยู่ด้วยกิเลส **๓. อรูปภพ** ภพของพรหมผู้ไม่มีรูป-ผู้สำเร็จใน "อรูปฌาน" เรียก "อรูปพรหม" แต่ก็ยังข้องอยู่ด้วยกิเลสอีก–ยังไม่พ้น "วัฏฏ" เช่นกัน **๒. โลกุตตระ** แบ่งออกเป็นอีก ๓ ดังนี้ **๑. อุทัยปัญญา**–รู้การ "เกิด" ของเบญจขันธ์ **๒. อัสดงคตปัญญา**–รู้การ "ดับ" ของเบญจขันธ์ **๓. อริยสัจ ๔** ทุกข์, สมุทัย, นิโรธ, มรรค ปัญญาในขั้นนี้–เป็นขั้นสูง รู้ว่าทุกข์คืออะไร–รู้ว่าสาเหตุแห่งทุกข์คืออะไร–รู้ว่าจะดับอย่างไร–รู้ว่าทางแห่งความดับนั้นคืออย่างไร–ก็คือมรรค ๘ นั่นเอง–ใช้ปัญญาเห็นชอบ–ดำริชอบ–วาจาชอบ–ทำชอบ–เลี้ยงชีพชอบ–พยายามชอบ–ระลึกชอบ–ตั้งใจมั่นชอบ ซึ่งเป็น "ปัญญาในขั้นสูงสุด" และจากการปฏิบัติแล้วนั่นเองจึงได้ "**โลกุตตระธรรม ๙ ประการ**" คือมรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑

๑. โสดาปัตติมรรค–โสดาปัตติผล   ๓. อนาคามีมรรค–อนาคามีผล

๒. สกทาคามีมรรค–สกทาคามีผล   ๔. อรหัตตมรรค–อรหัตตผล

(มาจากโอวาทปฏิโมกข์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ)

ท้ายสุดก็คือ "นิพพาน" นั่นเอง เท่าที่ได้พรรณนามาแล้วนี้จึงเห็นได้แล้วว่า "ปัญญา" นี้มีความสำคัญมากเป็นพิเศษอย่างยิ่ง โดยเฉพาะ "ปัญญาในขั้น "โลกุตตระ"

นี้ จะสามารถเป็นเครื่องนำทาง—ชี้ทางให้ไปถึง "จุดหมายปลายทาง" คือ "นิพพาน" ได้ (ถ้าสามารถปฏิบัติได้ด้วย ไม่ใช่รู้เท่านั้น)

ผลแห่งปัญญานั้นพุทธบริษัทที่ยังอยู่ใน "สงสารวัฏฏ" ก็พอจะมองเห็นได้ไม่ยากนักว่าทำให้เรารู้ว่าอะไรเป็นความเจริญ—อะไรเป็นความเสื่อม เราก็ใช้ปัญญาเลือกทำแต่เฉพาะสิ่งที่เจริญรุ่งเรือง—เป็นมงคลกับตัวเอง อะไรเป็นความเสื่อม (เช่นบรรดาอบายมุขทั้งหลาย) เราก็หลีกให้พ้น—หลบให้ห่าง อย่าไปทำมัน อนึ่งแม้พวกเราที่ยังอยู่ใน "โลกิยะ" ก็อาจ "หลุดพ้น—ข้ามขั้น" ไปอยู่ในขั้น "โลกุตตระ" ได้ ขอเพียงให้รู้จักใช ' ปัญญา '' เถิด ขอยกตัวอย่างง่าย ๆ คือ "โกณฑัญญะ" ก่อนที่จะได้ฟัง "ปฐมเทศนา" นั้น ท่าน "โกณฑัญญะ" ก็ยังอยู่ในชั้น "โลกิยะ" นั่นเอง แต่ทันใดที่ได้ฟัง "ปฐมเทศนา" จากสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ท่าน "โกณฑัญญะ" ก็ได้ใช้ "ปัญญา" นี้แหละนำทางข้ามขั้นไปสู่ "โลกุตตระ" ได้ในขณะที่นั่งฟังธรรมอยู่นั่นเอง ซึ่งนับว่าเป็น "อริยสงฆ์" องค์แรกที่ได้สำเร็จโสดา (ด้วยปัญญา) สมเด็จพระสัมมา-สัมพุทธเจ้าจึงได้ขนานนามต่อข้างหน้าว่า "อัญญาโกณฑัญญะ"(อัญญา=ฉลาดรู้ทัน—ฉลาดรู้จริง—รู้ทั่วเหนือกว่า "ปัญญา" สมดังพุทธภาษิตว่า "ปญฺญายตฺถํ วิปสฺสติ" คนย่อมเห็นข้อความ (ของธรรม) ด้วยปัญญา ปญฺญาย ปริสุชฺฌติ (คนย่อมบริสุทธิ์ด้วยปัญญา) (องฺ สตฺตก ๒๓/๓) (ขุ.สุ. ๒๕/๓๖๐)

สรุปความที่ได้พรรณนาถึงเรื่อง "ปัญญา" มาจนถึงบัดนี้แล้วพุทธบริษัททั้งหลายก็คงจะพอทราบแล้วว่า "ปัญญา" นั้นคืออะไร มีความสำคัญมากปานใฉน ทั้งในชั้น "โลกิยะ, ชั้นโลกุตตระ หรือจะใช้ "ปัญญา" ข้ามขั้นไปสู่ "โลกุตตระ" ได้อย่างไร และการที่จะ "ก่อ" ให้เกิด "ปัญญา" นั้นทำอย่างไร ฉะนั้นเมื่อพุทธบริษัททั้งหลายรู้ความ-สำคัญของ "ปัญญา" ถึงปานฉะนี้แล้ว จงหมั่นขวนขวาย—รีบแสวงหา "ปัญญา" ใส่ตัวเถิด ผู้มีปัญญาน้อยก็อย่าท้อถอย—เสียน้ำใจ (ท่านก็ทราบมาแล้วว่ามีทางที่จะเพิ่มพูนสติปัญญาได้ดังได้พรรณนามาแล้ว) ส่วนผู้มีปัญญามากอยู่แล้ว ก็ขอจงอย่าตั้งอยู่ในความประมาท จงเร่งเพิ่มพูนให้มาก ๆ ขึ้นไปอีกเถิด ก็จะเป็นสิ่งสวัสดี—มงคล—เจริญ-รุ่งเรืองแก่ตัวท่านเอง—ครอบครัวและประเทศชาติของเราในประการสุดท้าย.

โดย

เพียงพรรษา

โดย

อคฺคชวโนภิกขุ

นกฺขตฺตํ ปฏิมาเนนฺตํ อตฺโถ พาลํ อุปจฺจคา
อตฺโถ อตฺถสฺส นกฺขตฺตํ กึ กริสฺสนฺติ ตารกา.

[ไตร. ล. ๒๗ น. ๑๖]

พระบาลีนี้มีใจความว่า "คุณประโยชน์ ย่อมผ่านพ้นคนเขลาผู้มัวแต่คำนวณนักษัตรไปเสีย เพราะว่าประโยชน์ย่อมเป็นนักษัตรอยู่ในตัวประโยชน์เองแล้ว ดวงดาวทั้งหลายจักทำอะไรให้ได้"

ชีวิตนี้ใครลิขิต ! *พระพรหมเป็นผู้ลิขิตหรือ ? ความเป็นไปของชีวิตขึ้นอยู่กับดวงดาวหรือ ? ไม่ทราบว่าใครเป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์เหล่านี้ แต่ก็มีคนเป็นจำนวนมากยอมรับนับถือ โดยส่วนตัวของผู้เขียนเองแล้ว เพื่อนฝูงผู้ใกล้ชิดสนิทสนมย่อมทราบดี ว่ามีความรู้สึกอย่างไรต่อความเชื่อถือเหล่านี้ แต่ "เหตุการ" หลายสิ่งหลายอย่างที่ได้เกิดขึ้นกับตัวผู้เขียนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ผู้เขียนได้ "อุปสมบท" เป็นบรรพชิตในบวรพุทธศาสนา ณ วัดเทพศิรินทร ฯ เมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๑๑ เป็นสิ่งที่ไม่มีผู้ใดใครคาดคิดมาก่อน หรือแม้ตัวผู้เขียนเองก็ตาม ก่อนหน้านี้ผู้เขียนเอง ได้เคยพยายามที่จะบวชมาแล้ว — ได้เพียรพยายามอย่างยิ่งมาแล้ว แต่ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ จึงทำให้หวลคิดว่า ใครกันแน่เป็นผู้ลิขิตชีวิต ? พระพรหมหรือ ? ดวงดาวหรือ ? ตัวของเราเองหรือ ? หรือผู้ใด — ใครกันแน่ ?*

เมื่ออยู่ในเพศฆราวาส ผู้เขียนได้ใช้ชีวิตสนุกสนาน — ระเริงตามโลกีย์วิสัยมัวเมาในสิ่งที่เป็น "อบาย" .... เพียงไร — อย่างไรนั้น ย่อมเป็นที่ทราบกันดีโดยทั่วไป

จึงไม่ขอกล่าวถึง เพียงแต่ว่าขณะนี้ได้บวชมาครบ ๑ พรรษาแล้ว สิ่งไรที่ได้มารู้มาเห็นใน "โลกใหม่" ซึ่งตรงกันข้ามกับสภาพชีวิต – ความเป็นอยู่ของผู้เขียน เสมือนอยู่กันคนละโลกทีเดียวนั้น ในช่วงเวลาอันแสนสั้นเพียง ๓ เดือนนี้ ก็จะขอเล่าสู่กันฟังตามโอกาส – เวลาจะอำนวยให้

เมื่ออยู่ในสมณเพศ ได้รับรสพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จากบรรดาพระเถระอาจารย์ชั้นผู้ใหญ่ เกิดความรู้สึกทันทีว่า เรานี้ช่างโง่หลงงมงายเสียเหลือเกิน "ของดี–ของวิเศษ" อยู่ในบ้านเรา–เมืองเราแท้ ๆ ไฉนไม่ไขว่คว้ารับไว้–นำมาใช้ให้เกิดผล – เกิดประโยชน์ บังตา – บังใจเสมือนลิงได้แก้ว ยิ่งหวลคิดเปรียบเทียบถึง "ใครเขาอื่น" ที่เป็นชนต่างด้าว – ท้าวต่างแดนอุตส่าห์ดั้นด้น ข้ามน้ำ – ข้ามทะเลมาสืบเสาะใฝ่หา "ของดี – ของวิเศษ" ในบ้าน – ในเมืองของพวกเราเองแล้วก็ยิ่งรู้สึก เป็นเรื่องน่าอัปยศอดสูจนมิอาจกล่าวได้ ....

มาเกิด .... มาทำความ "รู้จัก" ของดี ... ของวิเศษ ประจำชาติบ้านเรา ... เมืองเรา ณ บัดนี้ เวลาและกระแสน้ำไม่เคยรอท่าใคร ท่านพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ผู้เขียนจะเป็นผู้นำทางท่านเอง เท่าที่ความรู้เพียงพรรษาเดียวจะสามารถทำได้

คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราลึกซึ้ง–กว้าง–ไกล ไร้ทั้งขอบและเขตครอบคลุมไปทั้งจักรวาล ผู้เขียนเองเคยมีความรู้ทางกฎหมายมาบ้าง เมื่อมารู้มาเห็น *"พระวินัย" พูดให้เข้าใจง่าย ๆ ก็คือกฎหมายของพระนั่นเอง ....* จึงเกิดความรู้สึกว่าระหว่าง "**กฎหมายของชาวโลก**" กับ "**กฎหมายของพระ**" (พระวินัย) น่าจะได้มีการเปรียบเทียบข้อที่ต่างกัน – ข้อที่เหมือนกัน เพื่อเน้นให้ "เห็นถึง – รู้ถึง" "พระปัญญาคุณ" แห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งแม้แต่นักปราชญ์ฝรั่งสมัยใหม่คนสำคัญ "เอช. จี. เวล." ผู้เขียน "ประวัติศาสตร์สั้น" ก็ยังกล่าวสรรเสริญเทิดทูนพระองค์ว่า "สมแล้วที่ทรงเป็นจอมศาสดาเอกของโลก"

เป็นเรื่องยากลำบากยิ่ง .... หรือเกือบเป็นไปไม่ได้เลยสำหรับผู้เขียน ที่จะกล่าวเปรียบเทียบระหว่าง "กฎหมาย" กับ "พระวินัย" จริงอยู่สำหรับ "กฎหมาย" นั้น ผู้เขียนได้เคยศึกษามา แต่ก็ผ่านมา ๒๐ กว่าปีแล้ว โดยเฉพาะในช่วงเวลา ๑๐ ปี หลัง กล่าวได้ว่า ไม่เคยแม้แต่จะหยิบตำรากฎหมายเลยก็ว่าได้ ส่วนในเรื่อง "พระวินัย" นั้น ยอมรับด้วยใจจริงว่า มีความรู้น้อยเหลือเกิน เพราะเพิ่งจะมีโอกาสมารู้ตอนบวชนี่เอง ทั้งช่วงเวลาหนึ่งพรรษา (๓ เดือน) นอกจากศึกษาในเรื่อง "พระวินัย" แล้ว ยังมี "พระธรรม" และ "พระพุทธประวัติ" ฯลฯ ที่จำเป็นต้องศึกษาอีกมาก *โดยฉะเพาะอย่างยิ่ง ตามความเห็นส่วนตัวของผู้เขียนแล้ว ผู้ที่จะกล่าวเปรียบเทียบ "กฎหมาย" กับ "พระวินัย" ให้ได้ลึกซึ้งแตกฉานจริง ๆ นั้นจำจะต้องมีความรอบรู้เชี่ยวชาญทั้งในทาง "กฎหมาย" และ "พระวินัย" ทั้งสองประการ แต่ทั้งสองประการนี้ ไม่มีอยู่ในตัวผู้เขียนเลยดังกล่าวแล้ว*

มูลเหตุสำคัญที่สุดที่ทำให้ "กล้าเขียน" นอกจากโดยเหตุผลส่วนตัวคือเพื่อ "โยมพ่อ" แล้ว ก็เพื่อเป็นเครื่อง "ปฏิบัติบูชา" แสดง "กตเวที" ใน "พระพุทธคุณ" แห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งเพื่อให้ "ชาวโลก" ได้รู้ซึ้งถึง "พระปัญญาคุณ" ในพระองค์ท่าน แต่ด้วยเวลาจำกัดอย่างที่สุด จึงขอเขียนเท่าที่เวลาจะอำนวยให้ได้ และขอฝากกับท่าน "ผู้รู้" ทั้งหลายไว้ด้วย หากเห็นเป็นแนวทางริเริ่มที่เหมาะ— ที่ควร ขอจงได้ช่วยกัน "สาน" ต่อไป ผู้เขียนไม่สงวนสิทธิในการริเริ่มแต่ประการใด

ก่อนอื่นขอทำความเข้าใจกันเสียก่อนว่า การนำเอา "กฎหมาย" กับ "พระวินัย" มาเปรียบเทียบกันนั้น จุดมุ่งหมายสำคัญยิ่งของผู้เขียน ก็มีดังได้กล่าวมาแล้วเท่านั้น มิได้มุ่งถือเอาให้เป็น "ตำรา" กฎหมาย — วินัยเลย ถ้อยคำ—สำนวน—ลีลาในการเขียน หากจะ "ขัดตา—แปลกหู" ท่านผู้ใดไปบ้างย่อมเป็นธรรมดา เพราะเป็นครั้งแรกในชีวิตที่เขียนเรื่องประเภทนี้ ขอจงได้นึกเสียว่า "ผู้เขียน" เพียงพยายามใช้ภาษาตลาดๆ -ภาษาพื้น ๆ ภาษาธรรมดา ๆ ที่เข้าใจกันเท่านั้น

๑. กฎหมายคืออะไร ? — — พระวินัยคืออะไร ?

กฎหมาย คือข้อบังคับของประเทศ—รัฐ ซึ่งได้บัญญัติขึ้น เพื่อใช้บังคับ ความประพฤติของพลเมือง ให้ปฏิบัติตาม ถ้าฝ่าฝืน ต้องมีความผิด และถูกลงโทษ (ในทางกาย—ในทางทรัพย์สิน—ทั้งในทางกาย—ทางทรัพย์สินก็มี—แล้วแต่กรณี)

พระวินัย คือข้อห้าม--ขนบธรรมเนียม-แบบแผน ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นใช้บังคับ ความประพฤติสาวกของพระองค์ ถ้าฝ่าฝืนย่อมได้รับโทษในทาง "ใจ"

(อนึ่ง "พระวินัย" นั้น มีความหมายกว้างขวางมาก รวมตลอดไปถึงระเบียบการของสงฆ์, การปกครอง, การทอดกฐิน, การผูกสีมา, การบวช, ... ฯลฯ และใน "พระวินัย" นี้เอง มีส่วนหนึ่ง เป็น "ศีล" ของภิกษุโดยตรง มี ๒๒๗ ข้อ ท่านผู้สนใจโปรดหาอ่านดูได้จากหนังสือ "วินัยมุข" เล่ม ๑—๒-๓ ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส มีจำหน่ายที่ "มหากุฏราชวิทยาลัย")

ข้อเปรียบเทียบ *กฎหมายนั้น รัฐ-ผู้มีอำนาจในรัฐเป็นผู้บัญญัติ ส่วนพระวินัยนั้น พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติด้วยพระองค์เองแต่ผู้เดียว กฎหมายนั้นใช้บังคับแก่พลเมืองทั่วไปภายในรัฐของตน ส่วนพระวินัย ใช้บังคับเฉพาะผู้สมัครใจเข้ามาเป็นสาวกของพระองค์เท่านั้น* กฎหมาย ถ้าผู้ใดฝ่าฝืน ต้องได้รับโทษทางกาย เช่น ถูกประหารชีวิต จำคุก เป็นต้น หรือเสียทรัพย์สิน เช่น ถูกปรับเป็นต้น หรือถูกจำคุก และปรับด้วย ส่วนพระวินัย สาวกใดฝ่าฝืน ถ้าเป็นโทษที่หนัก ต้องถึงขาดจากความเป็นภิกษุทีเดียว ต้องได้รับโทษทางใจไปตลอดชีวิต เช่นโทษฐานปาราชิก (โทษฐานปาราชิกนี้มีอยู่ ๔ อย่าง) โทษฐาน "ปาราชิก" นี้ เป็นโทษหนักที่สุดในพระวินัย เทียบได้กับโทษประหารชีวิตใน "กฎหมาย" นั่นเอง ส่วนโทษจำคุกในทาง "กฎหมาย" พอเทียบเคียงได้กับ โทษ (อาบัติ) สังฆาทิเสสใน "พระวินัย" ซึ่งมีอยู่ ๑๓ อย่างด้วยกันนั่นเอง เพราะโทษ (อาบัติ) สังฆาทิเสสนั้น ภิกษุใดต้องเข้าแล้ว ต้อง "อยู่กรรม" จึงพ้นได้ ส่วนโทษ

(อาบัติ) อีก ๕ อย่างนั้น ภิกษุใดต้องเข้าแล้ว ต้องแสดงต่อหน้าสงฆ์ หรือภิกษุรูปใดรูปหนึ่งจึงพ้นได้ ถ้าจะเทียบเคียงกับโทษในทาง "กฎหมาย" แล้ว ในขณะนี้ยังไม่อาจเทียบเคียงให้ "เหมาะสม" ได้ (ด้วยเวลาจำกัด—ไม่มีเวลาค้นคว้าตำรับตำรากฎหมายได้ เท่าที่พอนึกได้ในขณะนี้ พอเทียบเคียงกับ "เรียกประกันทานบน" ในกฎหมายอาญาเก่า แต่ก็ได้ถูกยกเลิกไปแล้ว)

เพื่อความเข้าใจ จะยกโทษในทางกฎหมาย – ในทางพระวินัย มาเทียบเคียงกันให้ดูดังนี้

๏ มาตรา ๑๘ โทษสำหรับลงแก่ผู้กระทำความผิดมีดังนี้

๑. ประหารชีวิต ๒. จำคุก ๓. กักขัง ๔. ปรับ ๕. ริบทรัพย์สิน โทษที่เกิดเพราะความละเมิด "วินัย" เรียกว่า "อาบัติ" ว่าโดยชื่อมี ๗ อย่าง คือ ๑. ปาราชิก ๒. สังฆาทิเสส ๓. ถุลลัจจัย ๔. ปาจิตตีย์ ๕. ปาฏิเทสนียะ ๖. ทุกกฏ ๗. ทุพภาษิต

ตามที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้ พอมองเห็นได้ง่าย ๆ แล้วว่า "*จุดมุ่งหมาย*" ของพระวินัยนั้น เหนือกว่า — สูงกว่า — ลึกซึ้งกว่า — ละเอียดอ่อนกว่า "กฎหมาย" ที่มุ่งผลอยู่ที่รปกาย-ภายนอก ตรงข้ามกับ "พระวินัย" ที่มุ่งผล อยู่ที่ความบริสุทธิ์ทางใจเป็นสำคัญ ประชาชนพลเมืองที่ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบแห่งกฎหมาย ก็เพราะความ "เกรงกลัว" จะต้องได้รับโทษเป็นสำคัญ อย่างหนักก็ต้องถึงแก่สูญเสียชีวิต อย่างเบาก็ต้องไปทนทุกข์ทรมานอยู่ในคุกในตะราง สรุปแล้วเป็นเรื่องความ "เกรงกลัว" นั่นเอง ตรงข้ามกับ "พระวินัย" ภิกษุที่อยู่ในกรอบแห่งพระวินัยนั้น มิใช่เป็นเพราะด้วยความเกรงกลัว ซ้ำเมื่อปฏิบัติไป – ปฏิบัติไป จนเคยชิน เป็นอัธยาศัยแห่งตนโดยกมลสันดานแล้ว ก็กลายเป็น "วินัยรักษา" โดยจริงแท้

๒. การแบ่งแยกประเภทกฎหมาย—การแบ่งแยกประเภทพระวินัย

การแบ่งแยกประเภทกฎหมาย มี ๒ วิธีคือ

๑. แบ่งแยกตามลักษณะแห่งการใช้

๒. แบ่งแยกตามลักษณะข้อความ

๑. แบ่งแยกตามลักษณะแห่งการใช้ แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ

ก. กฎหมายสาระบัญญัติ หมายถึงกฎหมายที่กล่าวถึงสิทธิ์และหน้าที่ของบุคคล ทั้งในทางอาญาและทางแพ่ง

ข. กฎหมายวิธีสบัญญัติ หมายถึงกฎหมายที่กำหนดถึงวิธีการที่จะได้ตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ เช่น วิธีสืบสวน, สอบสวน, ฟ้องร้อง, และลงโทษผู้กระทำผิด

๒. แบ่งแยกตามลักษณะข้อความ แบ่งออกเป็น ๓ ประเภทคือ ๑. กฎหมายมหาชน ๒. กฎหมายเอกชน ๓. กฎหมายระหว่างประเทศ

๑. *กฎหมายมหาชน* คือกฎหมายที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับราษฎร เช่น กฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายปกครอง กฎหมายอาญา ฯลฯ เป็นต้น

๒. *กฎหมายเอกชน* คือกฎหมายที่กำหนดสิทธิ์หน้าที่และความเกี่ยวพันระหว่างเอกชนต่อเอกชน เช่น กฎหมายแพ่งและพานิชย์ เป็นตน

๓. *กฎหมายระหว่างประเทศ* คือกฎข้อบังคับต่าง ๆ อันเนื่องด้วย ขนบธรรมเนียมประเพณีหรือความตกลงใดๆ ที่ใช้บังคับความเกี่ยวพัน–ติดต่อระหว่างประเทศ แบ่งเบ่น ๓ อย่าง คือ

๑. *กฎหมายระหว่างประเทศ แผนก คดีเมือง*

๒. ,, *คดีบุคคล*

๓. ,, *คดีอาญา*

การแบ่งแยกพระวินัย ก่อนที่จะพูดถึงเรื่องการแบ่งแยกพระวินัย เพื่อความเข้าใจอันดีและถูกต้อง ขอชี้แจงว่า "พระวินัย" นั้นเป็นเพียง ๑ ใน ๓ ของคำสอนทั้งหมดของพระพุทธองค์ ซึ่งรวมเรียกว่า "พระไตรปิฎก" คำว่า "ปิฎก" แปลตรงตัวว่า "ตะกร้า" หมายความว่า ประมวลหลักคำสอนเข้าไว้ด้วยกัน ๓ ประการดังนี้

๑. **วินัยปิฎก** ว่าด้วยระเบียบวินัย—ขนบธรรมเนียมแบบแผน ใช้บังคับความประพฤติของภิกษุ รวมตลอดทั้งระเบียบการสงฆ์ และข้อเบ็ดเตล็ดทางวินัยต่าง ๆ แบ่งออกเป็น ๕ คัมภีร์

๒. **สุตตันตปิฎก** หรือจะเรียกง่าย ๆ ว่าพระสูตรก็ได้ ว่าด้วยเทศนาทั่ว ๆ ไป มีประวัติและท้องเรื่อง เป็นนิยายประกอบกับธรรม—เป็นเรื่องเป็นราว มีหลักฐานอ้างอิง เป็นคำสอนเพื่อความสุขอย่างต่ำ-อย่างกลาง-อย่างสูง แบ่งออกเป็น ๕ คัมภีร์

๓. **อภิธัมมปิฎก** หรือจะเรียกง่าย ๆ ว่าพระธรรมก็ได้ ว่าด้วยเทศนาธรรมชั้นสูง ไม่มีประวัติและท้องเรื่องประกอบ กล่าวเฉพาะถึงเรื่องจิตต, เจตสิก, รูป, และนิพพานหรือเรียกอย่างย่อว่า จิ.เจ.รุ.นิ. ในปัจจุบันนี้มีการสอน "พระอภิธรรม" กันอย่างกว้างขวางในประเทศไทย มีสำนักสอน "พระอภิธรรม" หลายแห่งที่ศึกษากันอย่างจริงจัง พระอภิธรรมนี้แบ่งออกเป็น ๗ คัมภีร์

อาจมีผู้สงสัยว่า ทำไมใช้คำว่า "ไตรปิฎก" ซึ่งแปลว่า "ตะกร้า ๓ ใบ" คำว่า "ปิฎก" แปลว่าตะกร้า เหตุที่ใช้คำว่า "ตะกร้า" นั้น เพราะตะกร้าเป็นวัตถุที่ใช้สำหรับใส่สิ่งของเป็นภาชนะใช้สำหรับรองรับ ขอให้ท่านลองหลับตานึกภาพการรับช่วงตะกร้าใส่ดินกันเป็นทอด ๆ เถิด พระพุทธวจนะนั้นก็รับช่วงกันมาด้วยรูปสังคายนา—สั่งสอนสืบต่อกันมาเป็นทอด ๆ พระพุทธวจนะนั้นจึงได้ชื่อว่าเป็น "ปิฎก" ก็คือ "ตะกร้าพุทธวจนะ" นั่นเอง อาจมีผู้สงสัยต่อไปอีกว่า "ทำไมจึงนำเอาพระธรรมคำสอนอันสูงส่ง ของพระองค์ไปเปรียบเทียบเป็นตะกร้าใส่ดิน อันเป็นของต่ำเล่า ?" ข้อนี้แหละเป็นประเด็นสำคัญ—เป็นแก่นแห่งความจริง ขอท่านลองนึกถึงสภาพ "อินเดีย" ประเทศที่ยากจนค่นแค้น—ประเทศที่เต็มไปด้วยคนยากจนเกือบทั้งประเทศ การพูดถึง "ตะกร้า" กับ "มงกุฎ" สองสิ่งนี้ สิ่งไหนเป็นสิ่งซึ่งคนอินเดีย "เข้าใจ" และ "รู้จัก" ดีกว่ากัน คำถามนี้ไม่จำต้องตอบและถ้าตอบคำตอบนี้ก็คือเหตุผล ว่าทำไมจึงเอาพระพุทธวจนะไปเปรียบเป็นตะกร้านั่นเอง

การแบ่งแยกพระวินัย พระวินัยนั้นแบ่งเป็น ๒ แผนก

แผนกที่ ๑ ว่าด้วยข้อห้ามไม่ให้ภิกษุกระทำ และข้อบังคับให้ภิกษุกระทำ ภิกษุใดล่วงระเมิด ปรับโทษไว้หนักบ้างเบาบ้าง ตามกรณีความผิดที่ได้กระทำลง เรียกว่า

บัญญัติ เช่นภิกษุเสพเมถุนต้องปาราชิก (เป็นข้อห้ามไม่ให้กระทำ) หรือในรตนวรรค ที่ ๙ ข้อ ๓ ภิกษุไม่บอกลาภิกษุอื่น ที่มีอยู่ในวัดก่อน เข้าไปบ้านในเวลาวิกาล ต้องปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่การด่วน (เป็นข้อบังคับให้กระทำ)

แผนกที่ ๒ ว่าด้วยขนบธรรมเนียม มรรยาท ที่ดีงามอันภิกษุควรประพฤติ เรียกว่า "อภิสมาจาร" เช่นในเสขิยวัตต์ ท่านแบ่งเป็น ๔ หมวด

หมวดที่ ๑ เรียกว่า สารูป มี ๒๖ อย่าง เช่นภิกษุพึงทำความศึกษาว่าเราจักไม่หัวเราะ เราจักไม่พูดเสียงดังในบ้าน ฯลฯ

หมวดที่ ๒ เรียกว่า โภชนปฏิสังยุค มี ๓๐ อย่าง เช่นภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ฉันแลบลิ้น ฯลฯ

หมวดที่ ๓ เรียกว่า ธรรมเทศนาปฏิสังยุค มี ๑๖ อย่าง เช่น ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรม แก่คนไม่เป็นไข้ มีร่มในมือ ฯลฯ เป็นต้น

หมวดที่ ๔ เรียกว่า ปกิณณกะมี ๓ อย่างเช่น ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราไม่เป็นไข้ จักไม่ถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ บ้วนเขพะลงในน้ำ ฯลฯ เป็นต้น

สำหรับ "พระวินัย" ขอย้ำอีกครั้งว่า มีความหมายกว้างขวางมาก รวมตลอดไปถึงระเบียบการของสงฆ์, การปกครอง, การบวช, การทอดกฐิน........ฯลฯ แต่ในพระวินัยนี้เอง กระจัดกระจายกันอยู่หลายแห่ง ส่วนที่เป็น "ศีล" ของภิกษุโดยตรงมีอยู่ ๒๒๗ ข้อ บัญญัติรวมอยู่ใน "พระปาติโมกข์" ที่ชาวไทยเราเรียกติดปากกันว่า "สวดปาติโมกข์" (ตามวัดต่าง ๆ ในประเทศไทย สวดกันทุกขึ้น—แรม ๑๕ ค่ำ ทั้งถือเป็น "สังฆกรรม" อย่างหนึ่งด้วย) ส่วน "พระวินัย" ที่มิได้บัญญัติรวมอยู่ใน "พระปาติโมกข์" นั้น ส่วนมากหรือเกือบทั้งหมดก็ว่าได้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับมรรยาท—สมบัติผู้ดี—ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามที่ภิกษุควรประพฤติ—ปฏิบัติ ซึ่งรวมเรียกว่า "อภิสมาจาร" ได้กระจัดกระจายกันอยู่ในพระคัมภีร์ต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว

ข้อเปรียบเทียบ การแบ่งแยกประเภทกฎหมายและการแบ่งแยกประเภทวินัยนั้นสำหรับในประเด็นนี้ ไม่มีสิ่งใดน่าสนใจนัก เพียงแต่ว่าการแบ่งแยกประเภทกฎหมายนั้นก็เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบัน—ทั้งเป็นเรื่องสะดวกในการศึกษาค้นคว้าเท่า-นั้น ส่วนในเรื่องการแบ่งแยกพระวินัยก็ดูจะมีนัยท่วงทำนองเดียวกันกับเรื่องการแบ่งแยกประเภทกฎหมายนั่นเอง

๓. ที่มาของกฎหมาย—ที่มาของพระวินัย

ที่มาของกฎหมาย แต่ครั้งโบราณ ความจำเป็นทางธรรมชาติบังคับให้มนุษย์ต้องอาศัยรวมกันอยู่เป็นหมู่เป็นเหล่า เมื่อเป็นเช่นนี้จึงจำต้องมีข้อบังคับกำหนดความประพฤติของบุคคลเพื่อความอยู่ร่วมกันโดยสันติสุข ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนต้องได้รับโทษจากหัวหน้าหมู่คณะ พูดง่าย ๆ ก็คือ "โทษทางอาญา" นั่นเอง ต่อมาเมื่อหมู่คณะได้ขยายตัวออก—ขยายตัวออก หมู่ชนเพิ่มมากขึ้น—เพิ่มมากขึ้น ความจำเป็นหลายประการในเรื่องความสัมพันธ์ในระหว่างกันก็ดี—ในเรื่อง "เศรษฐกิจ" ก็ดี บังคับให้จำต้องมีการติดต่อแลกเปลี่ยน—ซื้อขาย—กู้หนี้ยืมสิน ฯลฯ จึงจำต้องมีระเบียบ—แบบแผน—กำหนดข้อตกลงให้ละเอียดพิสดารยิ่งขึ้น ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนต้องได้รับโทษ—ปรับเสียเงินทองพูดง่าย ๆ ก็คือ "โทษทางแพ่ง" นั่นเอง

ข้อบังคับของบุคคลทั้งทางอาญา—ทางแพ่งดังกล่าวนั่นเอง เรียกว่า "กฎหมาย" ที่มาของ "กฎหมาย" จึงเป็นมาดังได้บรรยายมาแล้วฉะนี้ สำหรับประเทศไทยนั้น เป็นประเทศที่ใช้ "ประมวลกฎหมาย" ฉะนั้นนอกจาก "จารีตประเพณี" ที่เชื่อถือ-ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาแล้ว เรายังมีกฎหมายบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรอีก โดยเฉพาะความเป็นมาของกฎหมายไทยนั้นข้อความละเอียด ขอท่านผู้ "สนใจ" หาอ่านดูได้จาก "พระราชปรารภ ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕)" ในการทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตรากฎหมายลักษณอาญา ร.ศ. ๑๒๗ กฎหมายฉบับนี้นับเป็นประมวลกฎหมายฉบับแรกของไทย ต่อมาได้แก้ไขเปลี่ยนแปลงอีก ปัจจุบันนี้เราใช้ประมวลกฎหมายอาญาฉบับใหม่ เริ่มประกาศใช้มาเมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๐๐ นี้เอง

ที่มาของพระวินัย ตามพุทธประวัติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรา เมื่อพระองค์ได้ทรง "ตรัสรู้" แล้ว ต่อมา ณ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ แห่งเดือนอาสาฬหะคือเดือน ๘ พระองค์ได้ทรงแสดง "ปฐมเทศนา" ประกาศความตรัสรู้แห่งพระองค์แก่พวก "ปัญจวัคคีย์" จนได้สำเร็จเป็น "พระอรหันต์" (การเผยแพร่พุทธศาสนาของพระองค์นั้น นับว่าได้ผลสมบูรณ์เป็นที่มหัศจรรย์ยิ่ง ทั้งนี้นอกจากพระองค์ทรงพระปรีชาสามารถล้ำเป็น "เอกอัจฉริยะ" แล้ว พระองค์ยังทรงเป็น "การณวสิโก" คือ "ผู้อยู่ในอำนาจแห่งเหตุ" หรือจะพูดให้เข้าใจง่าย ๆ ใน "ทางโลก" พอจะเทียบเคียงกับ กาลเทศะ–ความเหมาะสม–ความเหมาะควร–ความพอดี เห็นพอจะใกล้เคียงไปกันได้กระมัง เป็นเรื่องน่าสนใจมาก แต่เป็นเรื่องยืดยาวไม่ขอกล่าวในที่นี้ ผู้สนใจหาอ่านดูได้ในพุทธประวัติ-พระมงคลวิเสสกถา) และต่อมามีสาวกสำเร็จเป็นพระ "อรหันต์" มากขึ้น-มากขึ้นโดยลำดับจนถึงวัน "มาฆบูชา" คือวันเพ็ญกลางเดือน ๓ เป็นวันที่มีการประชุมที่เรียกว่า "จาตุรงคสันนิบาต" ที่เวฬุวนารามเมืองราชคฤห์นั้น ตามพุทธประวัติพระองค์ยังมิได้บัญญัติ "พระวินัย" ขึ้นเลย อาจเป็นเพราะว่าบรรดาสาวกทั้งหลายนั้นล้วนแล้วแต่ได้สำเร็จเป็นพระ "อรหันต์" ทั้งสิ้น (สาวกที่มาประชุมในครั้งนั้นมีจำนวน ๑๒๕๐ องค์) ถ้าพูดตามสำนวน "ทางธรรม" ก็ว่า "จิตตพ้นจากอาสวะ, ไม่ถือมั่นด้วยอุปาทาน, ความเกิดสิ้นแล้ว, พรหมจรรย์ได้ประพฤติจบแล้ว, กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว, กิจอื่นอีกเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี" ต้องไม่มีอันให้ตนตกไปในอบายเป็นธรรมดา ไฉนจะต้องบัญญัติ "พระวินัย" เป็นเครื่องคุ้มครองเล่า ต่อมามี "สาวก" เพิ่มมากขึ้น–มากขึ้น วันหนึ่ง ณ "เมืองเวรัญชา" ขณะที่พระพุทธองค์ประทับนั่งแวดล้อมด้วยบรรดาสาวกทั้งหลาย พระสารีบุตร ผู้เป็นอัครสาวกเบื้องขวา เกิดความวิตกสงสัย ได้ทูลถามพระพุทธองค์ว่า "พระธรรมคำสอนของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทั้งหลาย (หมายความว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลาย "ก่อน" พระพุทธเจ้า "สิทธิทัตถะ") พระองค์ไหนดำรงค์อยู่นาน–ไม่นานเป็นเพราะเหตุไร ?"

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า "พระธรรมคำสอนของพระกะกุสันธะ, พระโกนาคะมะนะ, และพระกัสสะปะ ดำรงค์อยู่ได้นาน เพราะทั้งสามพระองค์นั้นทรงแสดงธรรมโดยละเอียดพิสดาร แลพระพุทธวจนะก็มีมาก ทั้งทรงแสดงปาติโมกข์ และทรงบัญญัติ "สิกขาบท" แก่สาวกทั้งหลาย เปรียบเหมือนดอกไม้ต่าง ๆ ที่วางไว้บนไม้แลตรึงไว้ด้วยด้าย ลมไม่อาจพัดปั๋ดดอกไม้เหล่านั้นให้เรี่ยรายไปได้ฉะนั้น

แต่สำหรับ "พระธรรมคำสอนของพระวิปั๋สสี, พระสิขี, พระเวสสะภู, ดำรงอยู่ไม่ได้นาน เพราะทั้งสามพระองค์นั้นทรงแสดงธรรมโดยวิตถาร—ไม่ละเอียด - ไม่พิสดาร แลพระพุทธวจนะก็มีน้อย ทั้งไม่ทรงแสดงปาติโมกข์ และไม่ทรงบัญญัติ "สิกขาบท" แก่สาวกทั้งหลาย เปรียบเหมือนดอกไม้ต่าง ๆ ที่วางไว้บนไม้เฉย ๆ มิได้ตรึงไว้ด้วยด้าย ลมก็จะพัดปั๋ดดอกไม้เหล่านั้นให้เรี่ยรายไปเสียหมดฉะนั้น" ทันใดนั้นเองพระสารีบุตรจึงกราบทูลพระพุทธองค์ว่า "บัดนี้เป็นการสมควรจะทรงบัญญัติสิกขาบท—ทรงแสดงปาติโมกข์แก่สาวกทั้งหลายได้แล้ว" แต่พระพุทธองค์ได้ตรัสตอบว่า *ท่านจงรอก่อน—ท่านจงรอก่อน พระตถาคตผู้เดียวจักรู้ การเพื่อจะบัญญัติสิกขาบทนั้น ธรรมทั้งหลายเป็นที่ตั้งแห่งอาสะวะ บางเหล่ายังไม่ปรากฏในหมู่ภิกษุเพียงใด พระศาสดายังไม่บัญญัติสิกขาบท ยังไม่แสดงปาติโมกข์แก่สาวกทั้งหลายเพียงนั้น*........(ความตอนนี้นำมาจากหนังสือ "ต้นบัญญัติ" แปลมาจากมหาวิภังค์คัมภีร์พระวินัย โดยพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าพระสถาพรพิริยะพรต เมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๓)

กล่าว โดยสรุปแล้ว ในตอนนี้พระองค์ก็ยังไม่ยอมบัญญัติ "พระวินัย" แต่ที่ได้นำมากล่าวไว้ เพราะ "ผู้เขียน" เห็นว่าเป็นเรื่องราว—รากเหง้าเดิมโดยแท้จริงที่จะก่อกำเนิด "พระวินัย" หรืออย่างน้อย "ความรู้สึกนึกคิด" ที่จะให้มี "พระวินัย" ขึ้น ก็ได้เกิดแล้วในตอนนี้ ทั้งเป็นความรู้สึกนึกคิด ที่ได้เกิดขึ้นแล้วแก่ "พระสารีบุตร" ผู้เป็นอัครสาวกเบื้องขวาคนสำคัญยิ่งเสียด้วย เหตุผลสำคัญยิ่ง ที่พระองค์ยังมิยอมบัญญัติ "พระวินัย" ในช่วงเวลาตอนนั้นนั้น อาจทรงเห็นว่าจะเป็นเครื่อง "บีบคั้น—เข้มงวด

กดขี่" สาวกทั้งหลายของพระองค์เกินไป ด้วยสาวกทั้งหลายต่างก็ยอมสู้ทนเสียสละประพฤติพรหมจรรย์อยู่ในกรอบคำสอนแห่งพระองค์ อันเป็นการทวนกระแสจิตของตนเอง–และชาวโลกทั่วไป นับเป็นภาระที่หนักยิ่งอยู่แล้ว เหตุผลสำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งก็คือ ยังมิได้มีสาวกองค์ใดประพฤติผิด ให้ชาวบ้านและสงฆ์ติเตียนได้ไฉนจะไปบัญญัติ "พระวินัย" ไว้ล่วงหน้าเล่า

จากเมืองเวรัญชาเสด็จจาริกประทับอยู่ในกูฏาคารสาลา ในป่ามหาวันใกล้เมืองเวสาลี ณ ที่นี้เองได้บวชให้ "พระสุทิน" ซึ่งเป็นสาวกองค์แรกที่เป็น ต้นเหตุ ให้บัญญัติ "พระวินัย" ข้อที่ ๑ เรื่อง "ภิกษุเสพเมถุน ต้องปาราชิก," ณ เมืองราชคฤห์ "พระธนิยะ" เป็นสาวกองค์ที่ ๒ ที่เป็นต้นเหตุให้บัญญัติ "พระวินัย" ข้อที่ ๒ เรื่อง "ภิกษุถือเอาของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ได้ราคา ๕ มาสกต้องปาราชิก" ณ ป่ามหาวันใกล้เมืองเวสาลี ภิกษุทั้งหลายประกอบความเพียรเจริญ "อสุภกัมมัฏฐาน" จนเกิดเบื่อหน่ายร่างกายของตน ได้ฆ่าตนเองตาย วานกันและกันให้ฆ่าบ้าง–วานให้ตาเถนชื่อ "มิคลัณฑิก" ฆ่าบ้าง ในขณะที่พระพุทธองค์ไม่อยู่ เมื่อพระพุทธองค์กลับมาและได้ทราบเรื่องเข้าจึงเป็นต้นเหตุให้บัญญัติ "พระวินัย" ข้อที่ ๓ เรื่อง "ภิกษุแกล้งฆ่ามนุษย์ให้ตายต้องปาราชิก"....ฯลฯ สำหรับภิกษุต้นเหตุให้บัญญัติ "พระวินัย" ข้ออื่นๆ นั้นท่านผู้สนใจ หาอ่านดูได้จากหนังสือ "ต้นบัญญัติ" ของพระองค์เจ้าพระสถาพรพิริยะพรต ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

ข้อเปรียบเทียบ เห็นได้ง่ายๆ–ชัดเจนว่า "ที่มาของกฎหมาย" เนื่องจากความจำเป็น เพื่อความอยู่ร่วมกันโดยสันติสุข (กฎหมายอาญาจึงถูกบัญญัติขึ้น) และความจำเป็นทางเศรษฐกิจ–ความสัมพันธ์ในระหว่างกันและกัน (กฎหมายแพ่งจึงถูกบัญญัติขึ้น) แต่ส่วน "ที่มาของพระวินัย" เนื่องจากเกรงว่า พระศาสนธรรมจะไม่ยั่งยืน ความนึกคิดริเริ่มที่จะบัญญัติ "พระวินัย" จึงได้เกิดขึ้นแก่พระสารีบุตร แต่ในตอนนั้นพระพุทธองค์ยังไม่ทรงเห็นด้วย ตราบจนมีภิกษุประพฤติผิดทำนองครองธรรม จน

ชาวบ้าน–สงฆ์ติเตียน นั่นแหละจึงได้ทรงบัญญัติ " พระวินัย " ขึ้น นับเป็นแนวความคิดที่ล้ำหน้ายิ่ง สำหรับในยุคสมัยที่ผ่านพ้นมาแล้วสองพันกว่าปี แม้ปัจจุบันการบัญญัติกฎหมายไว้ล่วงหน้าเหตุการณ์ ก็เป็นสิ่งที่ไม่นิยมทำกัน (กฎหมายประกันสังคม ที่เคยออกมาแต่ต้องถูกยกเลิกไป ก็ด้วยเพราะเหตุนี้แหละ)

๔. กฎหมายไม่มีผลย้อนหลัง พระวินัยก็ไม่มีผลย้อนหลัง

กฎหมายไม่มีผลย้อนหลัง หลัก "กฎหมายไม่มีผลย้อนหลัง" นี้เป็นหลักทั่วไป ใช้ได้ทั้งในกฎหมายอาญาและกฎหมายแพ่ง หลักเกณฑ์นี้ได้เป็นที่รับรองเชื่อถือปฏิบัติมาช้านานแล้ว ดังมีสุภาษิตกฎหมายว่า "เมื่อไม่มีกฎหมาย ย่อมไม่มีการลงโทษ" สำหรับในทางอาญา มีประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. ๒๕๐๐ มาตรา ๒ วรรคแรกบัญญัติไว้ว่า บุคคลจักต้องรับโทษในทางอาญาต่อเมื่อได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้นต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย ขออธิบายโดยรวบรัดดังนี้ บุคคลจักต้องรับโทษทางอาญาต่อเมื่อ

๑. มีการกระทำ ๒. กฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิด ๓. กฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำนั้น " กำหนดโทษไว้ " ๔. โทษที่จะได้รับนั้น " ต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย "

เหตุผลที่กฎหมายบัญญัติไว้ดังนี้ เพราะว่าเป็นการไม่ยุติธรรมอย่างยิ่ง ถ้าจะไปลงโทษบุคคลผู้กระทำสิ่งใดใน "วันนี้" โดยไม่รู้เลยว่า "พรุ่งนี้" จะมีกฎหมายใหม่บัญญัติว่าเป็นความผิด (หลักกฎหมายอาญาไม่มีผลย้อนหลังนี้ เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้ยุติลง และจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถูกจับส่งตัวดำเนินคดีในศาลฐานเป็นอาชญากรสงคราม ทนายของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถ้าจำไม่ผิดดูเหมือนจะเป็น ดร. ทองเปลว ชลภูมิ และพระมนูภาณวิมลศาสตร์ ได้ใช้หลักกฎหมายอาญาไม่มีผลย้อนหลังนี้อ้างเป็นข้อต่อสู้ในศาล ผลสุดท้ายศาลได้ตัดสินยกฟ้องปล่อยตัวจอมพล ป.

พ้นข้อหาไป) หลักเกณฑ์ทุกอย่างย่อมมีข้อยกเว้น หลักเกณฑ์นี้จึงมีข้อยกเว้นอยู่เช่นกัน ข้อยกเว้นมี ๒ ประการดังนี้

๑. *กฎหมายใหม่ ระบุว่าการกระทำเช่นนั้นไม่เป็นความผิด*

๒. *กฎหมายใหม่บัญญัติสิ่งที่เป็นคุณ—มีผลดีแก่ผู้กระทำผิด*

(ผู้ใดสนใจค้นดูได้ในวรรค ๒ ของมาตรา ๒ และมาตรา ๓ แห่งประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. ๒๕๐๐)

สำหรับ ในทางแพ่งนั้น ก็มีหลักทั่วไปว่ากฎหมายไม่มีผลย้อนหลังเช่นเดียวกัน เหตุผลที่ถือหลักนี้เพราะว่า ถ้ายอมให้กฎหมายใหม่ลบล้างเจตนาเดิม - หรือเปลี่ยนแปลงสาระสำคัญในเจตนาเดิม ของคู่กรณีที่สมัครใจตกลงกันไว้แต่เดิมแล้ว—จะเป็นเรื่องยุ่งยากเสียหายแก่ประชาชน ทั้งเป็นอุปสรรค—ขัดขวางต่อความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของประเทศอีกด้วย หลักทุกหลักหนีข้อยกเว้นไม่พ้นตามเคย หลักข้อนี้ก็เช่นกัน ข้อยกเว้นมีดังนี้คือ เป็นกรณีเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีงามของประชาชน จึงยอมให้กฎหมายใหม่เข้ามามีบทบาทใช้บังคับได้

พระวินัยไม่มีผลย้อนหลัง การที่ถือว่าพระวินัยไม่มีผลย้อนหลังนั้น เพราะว่าเมื่อภิกษุองค์ใด ได้กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งลงไป ถ้าในขณะที่กระทำนั้น ยังมิได้มีพระวินัยบัญญัติไว้เป็นความผิดแล้ว แม้ในภายหลังภิกษุอื่น ๆ - ชาวบ้านจะติเตียนการกระทำของภิกษุองค์นั้น จนพระพุทธองค์จำต้องบัญญัติสิกขาบทนั้น ๆ ขึ้น ระบุว่าการกระทำนั้น ๆ เป็นความผิดมีโทษ (อาบัติ) ก็ตาม ภิกษุผู้ก่อเหตุให้ต้องทรงบัญญัติสิกขาบทนั้นขึ้น ไม่ต้องมีความผิดรับโทษ (อาบัติ) ตามสิกขาบทนั้น (ตัวอย่างเมื่อครั้งพุทธกาลคือ พระสุทิน ต้นเหตุให้บัญญัติพระวินัยข้อที่หนึ่งเรื่อง "ภิกษุเสพเมถุนต้องปาราชิก" เป็นต้น........ฯ ล ฯ มีตัวอย่างและเรื่องราวละเอียด ผู้สนใจหาอ่านดูได้จากหนังสือ "ต้นบัญญัติ" ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น) พึงสังเกตุว่า ภิกษุต้นเหตุเหล่านี้

ไม่เป็นอาบัติก็เฉพาะแต่สิกขาบทที่ตนเป็น "ต้นเหตุ" ให้ต้องบัญญัติขึ้นเท่านั้น มิได้หมายความรวมไปถึงสิกขาบทข้ออื่น ๆ ด้วยไม่

ข้อเปรียบเทียบ *สำหรับหลักใหญ่เรื่อง "ไม่มีผลย้อนหลัง" ของกฎหมายนี้ เห็นได้ชัดว่ามีแนวความคิดและเหตุผลเช่นเดียวกันกับ "พระวินัย" แต่มีข้อน่าพึงสังเกตุชวนให้มหัศจรรย์ใจ ตรงที่ว่า "แนวความคิด" อันประกอบด้วย "ความยุติธรรม" ในสมัยที่ผ่านพ้นมาสองพันกว่าปีแล้ว ไฉนมาตรงกันกับโลกยุคปัจจุบัน—ยุคพัฒนา อันถึงแล้วซึ่งอารยธรรมทั้งปวง ฉะนี้ได้ ท่านเล่าเคยนึกมหัศจรรย์ใจบ้างหรือเปล่า ?*

๕. การพยายามกระทำความผิดในทางกฎหมาย — การพยายามทำความผิดในทางวินัย

การพยายามกระทำความผิดในทางกฎหมายนั้น มีบัญญัติไว้ในมาตรา ๘๐ ของประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. ๒๕๐๐ มีความว่า

"ผู้ใดลงมือกระทำความผิดแต่กระทำไปไม่ตลอดหรือกระทำไปตลอดแล้ว แต่การกระทำนั้นไม่บรรลุผล ผู้นั้นพยายามกระทำความผิด

ผู้ใดพยายามกระทำความผิด ผู้นั้นต้องระวางโทษสองในสามส่วนของโทษที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้น

ก่อนจะพูดกันต่อไป ขอทำความเข้าใจกันเสียก่อนว่า คำว่า "ความพยายาม" กระทำความผิดในกฎหมายนั้น มิได้เหมือนหรือมีส่วนคล้ายคลึงหรือแม้แต่ใกล้เคียง กับคำว่า "ความพยายาม" ในความหมายที่เข้าใจกันทั่วไปว่า "หมายถึงความบากบั่นตั้งใจ, อุตส่าห์ทำโดยมุ่งให้สำเร็จสมความประสงค์" เลยแม้แต่น้อย

ตามมาตรา ๘๐ นี้เอง พอเห็นได้ง่าย ๆ และชัดเจนแล้วว่า "ความพยายาม" นั้น มีอยู่สองนัยดังนี้

๑. ความผิดนั้นกระทำไปไม่ตลอดหรือไม่ทันสำเร็จ

๒. ความผิดนั้นกระทำไปโดยตลอดแล้วหรือสำเร็จแล้ว แต่ไม่บรรลุผล

ทั้งสองนัยที่กล่าวนี้ เรียกว่าเป็น "การพยายามกระทำความผิด" ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๘๐ นั่นเอง เพื่อให้เข้าใจง่ายและชัดเจนขอยกอุทาหรณ์ประกอบดังนี้

๑. การพยายามตามนัยข้อ ๑ เช่น "ก. โกรธ ข. คิดจะฆ่า ข. ให้ตาย จึงไปตามหา ข. เมื่อพบ ข. จึงชักปืนออกมา ยกขึ้นเล็งหมายสังหาร ข. ในฉับพลันทันใดนั้น เจ้าพนักงานตำรวจซึ่งอยู่ใกล้เคียง เข้ามาจับกุม ก. ได้ ก่อนที่ ก. จะมีโอกาสยิง ข. ได้ทัน"

๒. การพยายามตามนัยข้อ ๒ เช่น "ตามอุทาหรณ์ข้างต้น ก. ยิง ข. แล้ว แต่เผอิญกระสุนปืนไม่ถูก ข."

โทษของการพยายามกระทำความผิด มีบัญญัติอยู่ในวรรค ๒ ของมาตรา ๘๐ นั่นเอง เห็นได้โดยง่ายว่า การที่กฎหมายบัญญัติให้ผู้พยายามกระทำความผิด ได้รับโทษเพียงสองในสามส่วน ของโทษที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้น ๆ (คือลดโทษให้หนึ่งในสามส่วน) ไม่ว่าจะพิจารณาในแง่ใด—มุมใด—ด้านใด ก็ชอบด้วยเหตุด้วยผลและความยุติธรรมเป็นที่สุดที่แล้ว

การพยายามกระทำความผิดตามมาตรา ๘๐ กฎหมายให้ลงโทษเพียง ๒ ใน ๓ ส่วน ดังกล่าวแล้วข้างต้น แต่การพยายามกระทำความผิดซึ่งมีลักษณะแปลกประหลาด—มีลักษณะเป็นไปไม่ได้อยู่ในตัวของมันเอง ในที่นี้จะขอเรียกว่า "การพยายามกระทำความผิดที่เป็นไปไม่ได้อย่างเด็ดขาด" ซึ่งบัญญัติไว้ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๘๑ ดังนี้

"ผู้ใดกระทำการโดยมุ่งต่อผล ซึ่งกฎหมายบัญญัติเป็นความผิด แต่การกระทำนั้นไม่สามารถจะบรรลุผลได้อย่างแน่แท้ เพราะเหตุปัจจัยซึ่งใช้ในการกระทำหรือเหตุแห่งวัตถุที่มุ่งหมายกระทำต่อ ให้ถือว่าผู้นั้นกระทำความผิด แต่ให้ลงโทษไม่เกินกึ่งหนึ่งของโทษที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้น"

ถ้าการกระทำดังกล่าวในวรรคแรกได้กระทำไปโดยความเชื่ออย่างงมงาย ศาลจะไม่ลงโทษก็ได้

ตามมาตรา ๘๑ นี้เอง เพื่อให้เข้าใจง่าย ๆ ขอแยกอธิบายดังนี้ว่า "การพยายามกระทำความผิดที่เป็นไปไม่ได้อย่างเด็ดขาดแน่แท้" เพราะเหตุ ๒ ประการคือ

๑. เหตุเพราะปัจจัยที่ใช้ในการกระทำ เช่น ก. ยิง ข. ด้วยปืนที่ไม่ได้บรรจุกระสุน, ดังนี้ จะทำอย่างไร ๆ ก็ยิงไม่ออก—ยิงไม่ได้ เพราะปืนไม่มีกระสุน ข. ก็ไม่อาจตายได้ เพราะเหตุปัจจัยที่ใช้ในการกระทำคือปืนที่ไม่ได้บรรจุกระสุน

๒. เหตุเพราะวัตถุที่มุ่งหมายกระทำ เช่น ก. จะยิง ข. แต่ตาลาย เห็นตอไม้เป็น ข. ไป จึงยิงไปที่ตอไม้ดังนี้ จะยิงอย่างไร ๆ ข. ก็ไม่อาจตายได้ เพราะเหตุวัตถุที่มุ่งหมายนั้นมิใช่ ข.

ควรสังเกตว่าตามกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ซึ่งเป็นกฎหมายเก่านั้น "*การพยายามกระทำความผิดที่เป็นไปไม่ได้อย่างเด็ดขาดแน่แท้*" นี้ถือว่าไม่เป็นความผิด ผู้กระทำไม่ต้องได้รับโทษเลย แต่ตามประมวลกฎหมายอาญา ๒๕๐๐ ซึ่งกำลังใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ ถือว่ามีความผิด แต่ให้ลงโทษเพียงไม่เกินกึ่งหนึ่งของโทษตามที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้น ๆ (พูดง่าย ๆ ก็คือให้ลงโทษไม่เกินครึ่งหนึ่งนั่นเอง)

ส่วนในวรรคที่ ๒ ของมาตรา ๘๑ ที่ว่า "........... ถ้าได้กระทำไปโดยความเชื่ออย่างงมงาย ศาลจะไม่ลงโทษก็ได้" นั้น หมายความว่า "ถ้าศาลพิจารณาเห็นแล้วว่าการกระทำนั้นกระทำไปโดยความหลงเชื่ออย่างงมงาย—โฉดเขลาเบาปัญญาแล้ว ศาลจะไม่ลงโทษก็ได" อุทาหรณ์เช่น ก. โกรธ ข. ต้องการฆ่า ข. ให้ตาย ก. จึงไปหาอาจารย์ทางไสยศาสตร์ ให้ทำพิธีทางไสยศาสตร์ ร่ายเวทมนต์คาถาเศกหนังควายหรือตาปูเข้าท้อง ข. หรือทำพิธีกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่ง ก. เชื่อมั่นว่าจะทำให้ ข. ถึงแก่ความตายได้ ดังนี้ ศาลจะไม่ลงโทษ ก. ก็ได้ แต่ขอให้สังเกตการใช้ถ้อยคำของกฎหมายให้ดี—ให้ละเอียดถี่ถ้วน โดยที่กฎหมายใช้ถ้อยคำว่า "ศาลจะไม่ลงโทษ **ก็ได้**" ซึ่งก็หมายความว่า "ศาลจะลงโทษ **ก็ได้**" เป็นการให้อำนาจแก่ศาลที่จะใช้ดุลยพินิจเฉพาะเรื่องเฉพาะราย สุดแต่ศาลจะพิจารณาเห็นสมควรนั้นเอง

สรุปความตามที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า "การพยายามกระทำความผิด" ตามนัยแห่งมาตรา ๘๐ นั้น กฎหมายกำหนดโทษไว้ ๒ ใน ๓ ส่วน, ส่วน "การพยายามกระทำความผิด" ตามนัยแห่งมาตราแห่ง ๘๑ นั้น กฎหมายกำหนดโทษไว้ไม่เกินครึ่งหนึ่ง หรือถ้าศาลเห็นว่ากระทำไปโดยความเชื่ออย่างงมงาย ศาลจะลงโทษก็ได้ไม่ลงโทษก็ได้ ข้อควรสังเกตก็คือมาตรา ๘๐-๘๑ นั้น กฎหมายกำหนดโทษเรื่องพยายามกระทำความผิด ลดโทษน้อยลดหลั่นกันลงมาจนกระทั่งถึงมีโทษก็ได้—ไม่มีโทษก็ได้ แล้วแต่ศาล (โทษ ๒ ใน ๓ ส่วน, โทษไม่เกินกึ่งหนึ่ง, มีโทษก็ได้ ไม่มีโทษก็ได้ แล้วแต่ศาล) แต่ ณ บัดนี้ เราจะมาพูดกันถึง "การพยายามกระทำความผิดที่ไม่ต้องรับโทษเลย" กันดูบ้างว่ามีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา ๒๕๐๐ อย่างไรบ้าง

การพยายามกระทำความผิดที่ไม่ต้องรับโทษ ในกฎหมายอาญามีดังนี้

๑. การพยายามกระทำความผิดลหุโทษ เนื่องจากความผิดลหุโทษเป็นโทษสถานเบาอยู่แล้ว จึงเป็นการชอบด้วยเหตุผล—ความยุติธรรมที่กฎหมายบัญญัติ ไม่เอาโทษการพยายามกระทำความผิดลหุโทษตามมาตรา ๑๐๕ ดังนี้ "ผู้ใดกระทำความผิดลหุโทษ ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษ"

๒. การพยายามกระทำความผิดฐานทำให้แท้งลูก ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา๓๐๑ หรือมาตรา ๓๐๒ วรรคแรก และมาตรา ๓๐๔ (มาตรา ๓๐๑ หญิงใดทำให้ตนเองแท้งลูก หรือยอมให้ผู้อื่นทำให้ตนแท้งลูก ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน ๓ ปี หรือปรับไม่เกิน ๖ พันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ มาตรา ๓๐๒ วรรคแรก ผู้ใดทำให้หญิงแท้งลูกโดยหญิงนั้นยินยอม ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปีหรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ มาตรา ๓๐๔ ผู้ใดเพียงแต่พยายามกระทำความผิดตามมาตรา ๓๐๑ หรือมาตรา ๓๐๒ วรรคแรก ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษ) เป็นการชอบด้วยเหตุด้วยผล ความยุติธรรมและศีลธรรมยิ่งที่กฎหมายบัญญัติไม่เอาโทษ การพยายามกระทำความผิดฐานทำให้แท้งลูก ทั้งนี้ขอได้นึกถึงสภาพความจริงแห่งกรรมวิธีการทำให้แท้งลูกดูเถิด ว่าจำต้อง

มี "ระยะเวลานานพอสมควร" ในช่วงระยะเวลาช่วงใดช่วงหนึ่งก่อนบรรลุผลสำเร็จนั้น กฎหมายยังเปิดโอกาสให้เสมอที่จะไม่เอาโทษ สำหรับผู้กระทำผิด แต่รู้สำนึกและยับยั้งใจได้ ในทางกลับกันสมมุติว่าไม่มีกฎหมายระบุไม่เอาโทษผู้พยายามกระทำผิดฐานทำให้แท้งลูกแล้ว ผลจะเป็นอย่างไร ?........ก็คือปล่อยเลยตามเลย เพราะไหน ๆ ก็ผิดกฎหมายอยู่แล้ว จะไปหยุดยั้งเปลี่ยนใจทำไม "ศีลธรรม" ซึ่งเหลือแต่ชื่ออยู่แล้วในโลกปัจจุบันนี้ก็คงไม่เหลือแม้แต่ชื่อในพจนานุกรมทีเดียว กฎหมายท่านก็สู้อุตส่าห์เปิดช่องว่าง "เพื่อศีลธรรม" ไว้ให้แล้วตามมาตรา ๓๐๔ ใจคอจะให้มาตรา ๓๐๔ นี้เป็นหมันทีเดียวหรือ

๓. การพยายามตามมาตรา ๘๒ ม. ๘๒ บัญญัติว่า "ผู้ใดพยายามกระทำความผิดหากยับยั้งเสียเองไม่กระทำการให้ตลอด หรือกลับใจแก้ไขไม่ให้การกระทำนั้นบรรลุผล ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษสำหรับการพยายามกระทำความผิดนั้น แต่ถ้าการที่ได้กระทำไปแล้วต้องตามบทกฎหมายที่บัญญัติเป็นความผิด ผู้นั้นต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น ๆ"

เพื่อให้เข้าใจง่าย ขอแยกอธิบายโดยย่อดังนี้

๑. กระทำไม่ตลอด เพราะยับยั้งเสียเอง อุทาหรณ์ เช่น ก. เข้าไปในบ้าน ข. เพื่อลักทรัพย์ ก. เกิดเปลี่ยนใจไม่ลักทรัพย์ ข. ก. จึงกลับบ้าน ก. ไม่มีความผิดฐานพยายามลักทรัพย์ในเคหสถาน แต่มีความผิดฐานบุกรุกตามมาตรา ๓๖๔ หมายความว่ากฎหมายถือเป็นความผิดเฉพาะที่ได้กระทำลงไปเท่านั้น พูดสั้น ๆ ให้เข้าใจ คือ "ทำเท่าไรผิดเท่านั้น" ขอพูดเพื่อความเข้าใจสักเล็กน้อย ความผิดในทางอาญานั้นคาบเกี่ยวโยงซ้อนกันเป็นขั้น ๆ โดยเฉพาะกรณีอุทาหรณ์ข้างต้น ก. เข้าไปในบ้าน ข. แล้ว แม้ "ยับยั้ง" ตัวเองได้ กลับออกมาเฉย ๆ โดยไม่ได้ทำอะไรเลย ก. ก็ยังต้องมีความผิดฐานบุกรุกอยู่ดี เพราะ ก. ไม่มีเหตุอันสมควรเข้าไปในเคหสถานของ ข. (ซึ่งได้ระบุไว้ชัดเจนในตอนท้ายของมาตรา ๘๒)

๒. กระทำไปตลอดแล้วแต่ไม่บรรลุผล เพราะกลับใจแก้ไข ไม่ให้บรรลุผล อุทาหรณ์เช่น ก. โกรธ ข. จึงไปหาซื้อปืนเถื่อน ได้แล้วก็ไปซุ่มดักยิง ข. ในขณะนั้นเกิดนึกสงสาร ข. จึงไม่ยิง ข. พอดีเจ้าพนักงานเข้ามาจับกุม ก. ก. ไม่มีความผิดฐาน

พยายามฆ่าคนตาย แต่การมีปืนเถื่อนย่อมเป็นความผิดตามพระราชบัญญัติอาวุธปืนอยู่แล้ว (ซึ่งก็ได้ระบุไว้ในตอนท้ายของมาตรา ๘๒ เช่นกัน)

เรื่องการพยายามกระทำความผิดที่ได้รับโทษน้อยก็ได้พูดแล้ว, เรื่องการพยายามกระทำความผิดที่ไม่ต้องรับโทษก็ได้พูดแล้วเช่นกัน บัดนี้จะมาพูดกันถึง "การพยายามกระทำความผิดซึ่งมีโทษเท่ากับกระทำผิดสำเร็จ" กันดูบ้าง ถ้าดูเผิน ๆ แล้วก็น่าแปลกเห็นเป็นเรื่องไม่ชอบด้วยเหตุผล—ความยุติธรรม แต่ความจริงแล้วเป็นเรื่องที่ชอบด้วยเหตุด้วยผล — ทำนองครองธรรม และความยุติธรรมเป็นที่ยิ่ง การพยายามกระทำความผิดซึ่งมีโทษเท่ากับกระทำผิดสำเร็จ มีบัญญัติไว้ในมาตรา ๑๐๗–ซึ่งเป็นความผิดต่อองค์พระมหากษัตริย์ และมาตรา ๑๓๐—ซึ่งเป็นความผิดต่อสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศ (ผู้สนใจค้นหาดูเอาเองตามอัธยาศัย)

การพยายามกระทำความผิดทางวินัย ในเรื่องการพยายามกระทำความผิดทางวินัยนี้ท่านมิได้บัญญัติไว้โดยตรง ในทางวินัยมี "อาบัติ" อยู่อย่างหนึ่งเรียกว่า "ถุลลัจจัย" พูดเอาความหมายให้เข้าใจง่าย ๆ หมายถึง "อาบัติตัวรอง" นั่นเอง ถ้ามีผู้สงสัยถามว่า อาบัติตัวรอง, คำว่า "ตัวรอง" รองนั้น "รองจากอะไร" ขอตอบว่า รองจากอาบัติตัวเดิมนั่นเอง ถ้าจะซักต่อไปว่า "อาบัติตัวเดิม" นั้น คือ อาบัติตัวไหน ขอตอบว่า อาบัติตัวเดิมนั้นคือ "อาบัติปาราชิก ๔ และสังฆาทิเสส ๑๓" นั่นเอง ขอชักอุทาหรณ์ประกอบดังนี้ ในสิกขาบทที่ ๑ ภิกษุเสพเมถุนต้องปาราชิก แต่ถ้า

๑. ทวารที่เป็นวัตถุแห่งอาบัติปาราชิกนั้น ของมนุษย์หรือของสัตว์ที่ตายแล้วแหว่งเว้าไปมาก ไม่ให้สำเร็จกิจเต็มที่ และองค์กำเนิดของบุรุษ เป็นวัตถุแห่งอาบัติถุลลัจจัย

๒. อวัยวะนอกนี้ก็ดี วัตถุอันไม่มีวิญญาณเช่นตุ๊กตาก็ดี เป็นวัตถุแห่งอาบัติทุกกฏ

สิกขาบทที่ ๔ ภิกษุอวดอุตริมนุสสธัมม์ (คือธรรมอันยิ่งของมนุษย์) ที่ไม่มีในตนต้องปาราชิก ในสิกขาบทนี้ แยกได้ ๓ กรณี

(๑) อวดจัง ๆ ผู้ฟังเข้าใจ เป็นปาราชิก (๒) อวดไม่เจาะจง ผู้ฟังแม้คนหนึ่งเข้าใจ เป็นอาบัติปาราชิก ถ้าไม่เข้าใจเป็นอาบัติถุลลัจจัย (๓) อวดอ้อมค้อม เมื่อเขาเข้าใจเป็นอาบัติถุลลัจจัย เมื่อไม่เข้าใจเป็นอาบัติทุกกฎ ตัวอย่างที่กล่าวมาแล้วข้างบนนี้เป็นเรื่องปาราชิก ต่อไปนี้จะกล่าวในเรื่องสังฆาทิเสสบ้าง

๑. ภิกษุแกล้งทำให้น้ำอสุจิเคลื่อน ต้องสังฆาทิเสส แต่ถ้าหยุดยั้งเสียก่อนน้ำอสุจิเคลื่อน *ต้องอาบัติถุลลัจจัย*

๒. ภิกษุมีความกำหนัดอยู่ จับต้องกายหญิงต้องสังฆาทิเสส แต่ถ้าจับต้องบัณเฑาะก์คือกระเทยเป็นอาบัติถุลลัจจัย *แต่ถ้าจับต้องบุรุษและสัตว์ดิรัจฉานผู้เมียเป็นทุกกฎ*

(ในเรื่องนี้ ผู้สนใจโปรดหาหนังสือนวโกวาท, วินัยมุขเล่ม ๑, อุปกรณ์วินัยมุขเล่ม ๑, และหนังสือบุพพะสิกขาวัณณะนา ดูเถิด)

เมื่อพิจารณาดูแล้วจะเห็นว่าหลักการและแนวความคิด ในการลงโทษสาวกผู้ล่วงละเมิดวินัยของพระพุทธเจ้านั้น มีการลดหลั่นลงมา จากหนัก, กลาง, และเบา (ปาราชิก, ถุลลัจจัย, ทุกกฎ, หรือจากสังฆาทิเสส, ถุลลัจจัย, ทุกกฎ) ซึ่งมีลักษณะการคล้ายคลึงกันกับการพยายามกระทำความผิดในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๘๐—๘๑ และ ๘๒ ดังกล่าวมาแล้ว

ขณะนี้ไม่มีเวลาจริง ๆ ที่จะเขียนให้จบตอนได้ จึงขอกล่าวสรุปย้ำอีกครั้งว่าจะรู้สึกปลื้มปิติเป็นที่สุด หากข้อเขียนนี้จะบันดาลให้มีผู้ได้รู้ถึง—คิดถึง พระปัญญาคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพิ่มขึ้น.... ...แม้แต่เพียง........

ในเรื่องกฎหมายกับพระวินัย ยังมีประเด็นสำคัญที่จะชี้ให้เห็นชัด ถึงพระปัญญาคุณแห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราอีกหลายอย่างหลายประการ เช่น ๑. เรื่องเจตนาในกฎหมาย และเรื่องเจตนาในพระวินัย ๒. เรื่องประมาทในกฎหมาย และเรื่องประมาทในพระวินัย ๓. ข้อยกเว้นความรับผิดในกฎหมาย และข้อยกเว้นความรับผิดในพระวินัย และ....ฯลฯ หรือแม้แต่การเทียบเคียงพระวินัยทั้ง ๒๒๗ ข้อ ว่าตรง

หรือใกล้เคียงกับกฎหมายที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้อย่างไร ก็เป็นเรื่องที่ควรกระทำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อเน้นให้เห็นถึง พระปัญญาคุณ ว่ายังสดใสเพียงใด แม้ในโลกปัจจุบัน

ขอย้ำอีกครั้งว่า อันแนวความคิดขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระปรีชาสามารถเป็นเอกอัจฉริยะ สมกับฉายาของพระองค์ท่านที่ถูกเรียกว่า ทรงเป็นจอมศาสดาเอกของโลกเพียงไรนั้น ขออ้างพระพุทธพจน์แห่งพระองค์ ซึ่งทรงตรัสไว้ในพระสูตรเรื่องศีลของพระภิกษุว่า "ทาสีทาสปฏิคคหณา ปฏิวิรโต โหติ" แปลว่า ภิกษุเป็นผู้เว้นขาดจากการรับทาสทาสี ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นโดยแจ้งชัดแล้วว่า พระองค์ทรงเลิกทาสก่อนผู้ใดใครทั้งสิ้น แต่ทรงในภิกษุบริษัทเท่านั้น เพราะทางบ้านเมืองในสมัยนั้นยังคงนิยมการมีทาสกันอยู่ พระองค์ท่านมิได้มีพระราชอำนาจใดๆ ในทางกฎหมายบ้านเมืองที่จะให้เลิกทาสได้ จึงเพียงแต่ทรงกระทำให้เห็นเป็นตัวอย่างเสมือนบอกใบกลาย ๆ ฉะนั้นยิ่งกว่านั้น เมื่อพระองค์ทรงเห็นว่า มิอาจจะเปลี่ยนแปลงกฎหมายในเรื่องให้เลิกทาสได้ พระองค์ก็ยังทรงมีพระกรุณาทรงแสดงหน้าที่อันดีงามที่นายจะพึงปฏิบัติต่อบ่าวทาสไว้ในเรื่องทิศเบื้องต่ำในคิหิปฏิบัตินั้นเอง (ผู้สนใจหาอ่านในหนังสือนวโกวาท ทรงนิพนธ์โดย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส มีจำหน่ายที่มหามงกุฎราชวิทยาลัย)

ก่อนจบ (ซึ่งความจริงยังไม่จบ — ถ้ามี "โอกาส" และเวลาอำนวย จะพยายามเขียนต่อให้สมบูรณ์ให้จงได้) ขอกราบขอบพระคุณพระคุณเจ้าอุปัชฌาย์, ท่านอาจารย์เจ้าคุณธรรมไตรโลกาจารย์, ท่านอาจารย์เจ้าคุณเทพเมธากร, ท่านอาจารย์เจ้าคุณเทพกวี, ท่านพระครูปลัด, และท่านมหาสมนึก ที่ได้กรุณาให้ความรู้, แนะนำ, ให้กำลังใจแก่ผู้เขียน หากมีอานิสงส์ใดเกิดขึ้นเป็นทางกุศลแล้ว ขอยกเป็นเครื่องบูชาคุณ.

อคฺคชวโนภิกฺขุ กลอนสอนจิต

หรือใกล้เคียงกับกฎหมายที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้อย่างไร ก็เห็นเรื่องที่ควรกระทำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อเน้นให้เห็นถึง พระปัญญาคุณ ว่ายังสดใสเพียงใด แม้ในยุคปัจจุบัน

ขอย้ำอีกครั้งว่า อันแนวความคิดของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระปรีชาสามารถเป็นเยี่ยมอัจฉริยะ สมกับเป็นเยาของพระองค์ท่านที่สุดเลิศกว่า ทรงเป็นจอมศาสดาเอกของโลกเพียงไรนั้น ขอย้ำพระพุทธพจน์แห่งพระองค์ ซึ่งทรงตรัสไว้ในพระสูตรเรื่องศีลของพระภิกษุว่า "ทาสีทาสปฏิคคหณา ปฏิวิรโต โหติ" แปลว่า ภิกษุเป็นผู้เว้นขาดจากการรับทาสทาสี ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นโดยแจ้งชัดแล้วว่า พระองค์ทรงหลีกเลี่ยงต่อผู้ใดใครทั้งสิ้น แต่ทรงในภิกษุบริษัทเท่านั้น เพราะทางบ้านเมืองในสมัยนั้นยังคงนิยมการมีทาสกันอยู่ พระองค์ท่านมิได้มีพระราชอำนาจใด ๆ ในทางกฎหมายบ้านเมืองที่จะใช้เลิกทาสได้ จึงเพียงแต่ทรงกระทำให้เห็นเป็นตัวอย่างเสมือนยกตัวอย่าง ๆ ฉะนั้นจึงกล่าวนั้น เมื่อพระองค์ทรงเห็นว่า มีอาจจะเปลี่ยนแปลงกฎหมายในเรื่องที่เลิกทาสได้ พระองค์ทรงบัญญัติไว้แต่เฉพาะภิกษุที่จะพึงปฏิบัติต่อปรากฏไว้ในพระวินัยปิฎกนั้นที่ปฏิบัติกันแล้ว (ดูรายละเอียดในหนังสือนวโกวาท ทรงนิพนธ์โดย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส มีข้อหน้าที่ มหามกุฏราชวิทยาลัย)

ปัจฉิมลิขิต (ข้อความต่อไปนี้ เป็นโอกาส ขอขอบพระคุณ จะหมายถึงผู้ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ขอบพระคุณพระคุณเจ้าอุปัชฌาย์, ท่านพระอาจารย์เจ้าคุณธรรมไตรโลกาจารย์, ท่านพระอาจารย์เจ้าคุณมงคลเทพมุนี, ท่านอาจารย์เจ้าคุณเทพกวี, ท่านพระครูปลัด, และท่านอื่น ๆ ที่ได้กรุณาให้ความรู้, แนะนำ, ให้กำลังใจเสมอมา หากมีสาระที่ดีใดเกิดขึ้นเป็นความดีแล้ว ขอมอบเป็นเครื่องบูชาคุณ.

อคฺคชวโน กลอนสอนจิต

อย่าอยู่อย่างอยาก ลำบากจิต
อยู่อย่างอยาก คิดแค่อยู่ดูไฉน
อย่างอยาก มีมากปากกายใจ
อยากตัดไป ใกล้นิพพานไม่นานเอย

แต่งเมื่อบวชที่วัดเทพศิรินทราวาส

พ.ศ. ๒๕๑๑

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ไทยเขษม ถนนเฟื่องนคร พระนคร นายอำพัน ฉายางกูร ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา ๒๕๑๑

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ไทยเขษม ถนนเฟื่องนคร พระนคร
นายอำพัน ฉายางกูร ผู้พิมพ์ และ ผู้โฆษณา

พ.ศ. ๒๕๑๑